

«...ανέφερα εγγράφως...»

ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

«...ΑΝΕΦΕΡΑ ΕΓΓΡΑΦΩΣ»

ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Άποψη της Πύλης Βευλέ και της Πνύκας, περί το 1895.
View of the Beulé Gate and the Pnyx, about 1895.

Η επιστήμη της αρχαιολογίας, αποκαλύπτοντας, ερευνώντας, μελετώντας και προστατεύοντας τους θησαυρούς του παρελθόντος, έχει αποστολή να συντηρεί την πολύτιμη πολιτιστική μας μνήμη και να αναδεικνύει την ανεκτίμητη ιστορική και καλλιτεχνική μας κληρονομιά.

Για να αντεπεξέλθει στη δύσκολη και λεπτή αποστολή της, η Αρχαιολογία οφείλει να συντηρεί και τη δική της μνήμη, προστατεύοντας κι αξιοποιώντας τα τεκμήρια που οριοθετούν την πορεία των ερευνών της, διασώζουν τη μεθοδολογία της και συνθέτουν το χρονικό των συναρπαστικών επιτευγμάτων της.

Η υποχρέωση αυτή - μια υπόθεση αρκετά δύσκολη κατά το παρελθόν - μπορεί σήμερα να εκπληρωθεί ευκολότερα με την εφαρμογή και τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας που διευρύνει τις δυνατότητες διαφύλαξης και αξιοποίησης του πολιτιστικού μας αποθέματος, το οποίο καθίσταται πλέον ανθεκτικό στο χρόνο και προσβάσιμο από την κοινωνία.

Τα διπλά εγκαίρια του κτιρίου της Διεύθυνσης του Εθνικού Αρχείου Μνημείων όσο και της έκθεσης «... ανέφερα εγγράφως...» συνοψίζουν τη μέριμνα της Πολιτείας για την αξιοποίηση των αρχαιολογικών αρχείων και την επιτυχή προσαρμογή της αρχειακής μας πολιτικής στις ευρωπαϊκές δυνατότητες και κατευθύνσεις.

Συχαίρω τους συντελεστές αυτής της προσπάθειας και είμαι βέβαιος ότι αυτό το πρώτο βήμα, αλλά και όλα όσα θα ακολουθήσουν στο πλαίσιο μιας νέας σειράς δράσεων με στόχο την προβολή, την προώθηση και την ανάδειξη των πολιτιστικών μας θησαυρών, θα συμβάλλουν στην καλλιέργεια μιας νέας αντίληψης και μιας νέας πρακτικής για την αξιοποίηση και την ανάδειξη των πολύτιμων πολιτιστικών μας αρχείων.

Μιχάλης Λιάπης
Υπουργός Πολιτισμού

Υδατογραφία επιτύμβιας στήλης των Παγασών από τον Gilleron.
Watercolor of a grave stele from Pagasae by Gilleron.

Τα εγκαίνια του νέου κτιρίου που στεγάζει το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, με την ευκαιρία των οποίων εκδίδεται ο παρών τόμος, σηματοδοτούν μια νέα εποχή για την έρευνα, τη μελέτη και την ανάδειξη των ιστορικών τεκμηρίων της αρχαιολογίας στην Ελλάδα.

Η αρχειακή πολιτική στη χώρα μας θεσμοθετήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90. Ο Νόμος 1946 του 1991 αναδιοργάνωσε τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, καθόρισε τη διάκριση των τύπων των αρχείων και των αρχειακών φορέων και καθόρισε όρους πρόσβασης σε αυτά. Με το Άρθρο 39 θεσπίσθηκαν «Ειδικά Ιστορικά Αρχεία», για την αρχειοθέτηση, συντήρηση, φύλαξη και διάθεση των εγγράφων που κατέχουν στους ερευνητές.

Ο Οργανισμός του Υπουργείου Πολιτισμού, δημιούργησε στη Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων το Τμήμα Αρχείου Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων, «αρμόδιο για την τήρηση του αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας από συστάσεώς της μέχρι σήμερα, την τακτοποίηση των φακέλων και τη σύνταξη γενικού ευρετηρίου, τη μέριμνα για την εκκαθάριση, μικροφωτογράφιση και παροχή αντιγράφων του Αρχείου, καθώς επίσης και για τη λήψη κάθε πρόσφορου μέσου για τη συντήρηση των διατηρητέων εγγράφων και την εν γένει επιστημονική εκμετάλλευση του Αρχείου».

Από το 1999, η Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων επιχειρεί να συγκεντρώσει το σύνολο του αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, το οποίο υπήρξε διασκορπισμένο σε διάφορες υπηρεσιακές μονάδες, εφόσον κατά καιρούς η Υπηρεσία υπαγόταν σε διάφορα Υπουργεία, αλλά και οι ίδιες οι Διευθύνσεις και τα Τμήματά της αυξομειώθηκαν ή άλλαξαν ονομασίες. Αυτή η κατάσταση προκάλεσε τόσο την έλλειψη σαφούς χρονολογικής διάκρισης του αρχαιικού υλικού σε ιστορικό και ανενεργό, με αποτέλεσμα τη χρονολογική επικάλυψη του ενός τμήματος από το άλλο, όσο και τη διαφορετική κάθε φορά και ανάλογη με την εκάστοτε ένταξη της Υπηρεσίας αρχική ταξινόμηση του - άλλοτε θεματική και άλλοτε χωρική.

Ο συνολικός όγκος του αρχείου που έχει συγκεντρώσει η Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων και πρόσφατα μεταφέρθηκε στο νέο κτίριο της οδού Ψαρομπλίσσου, όπου στεγάζεται σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, ανέρχεται σε περισσότερα από 1500 κιβώτια αρχαιικού υλικού. Οι τρόποι εισαγωγής και καταγραφής είναι διαφορετικοί κατά περίπτωση, με βασικό γνώμονα την εξασφάλιση πληροφοριών για το δημιουργό του αρχείου, τη θεματική ταξινόμηση των φακέλων, το περιεχόμενο, τη χρονολογία, τη μορφή και τον όγκο του υλικού.

Το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας χρονολογείται από τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους και καλύπτει όλες τις δραστηριότητες που αφορούν τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία της Ελλάδας, καθώς και τη διοικητική εξέλιξη και την ιστορία της Υπηρεσίας. Περιλαμβάνει έγγραφα, σχέδια εγγράφων, τηλεγραφήματα, ημερολόγια ανασκαφών, βιβλία πρωτοκόλλων, σχέδια και χάρτες, φωτογραφίες, εφημερίδες, αλλά και ορισμένα τεκμήρια άλλης μορφής, όπως απομιμήματα και προσωπικά αντικείμενα.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας του Γ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Μέτρο 1.3) προσέφερε τη δυνατότητα ψηφιοποίησης τμήματος του πολύτιμου αυτού αρχείου. Σημειώνεται ότι το αρχειακό υλικό δεν αποτελεί μόνον σημαντικότερη πηγή άγνωστων πληροφοριών σχετικά με τα μνημεία και τους χώρους της Ελλάδας, αλλά τα ίδια τα τεκμήρια αποτελούν πολύτιμα μνημεία. Η ψηφιοποίηση του Ιστορικού Αρχείου αναδεικνύει το εθνικής σημασίας αυτό πολιτιστικό απόθεμα και το καθιστά προσίτη στην ελληνική και διεθνή επιστημονική κοινότητα, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα και τη διάσωση και διατήρηση των ευαίσθητων τεκμηρίων.

Το έργο εκτελέστηκε από ομάδα τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης, από το ήδη υπάρχον επιστημονικό προσωπικό της Διεύθυνσης, καθώς και από εξειδικευμένο προσωπικό το οποίο προσελήφθη ειδικά για το έργο - όλοι αρχαιολόγοι. Η ομάδα είχε εργασιακή και/ή ερευνητική εμπειρία σε αρχειακά σύνολα, παράλληλα με την εξειδίκευσή της σε εφαρμογές ψηφιακής τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης αρχειακών συνόλων.

Κατά τη φάση αυτή των εργασιών σαρώθηκαν έγγραφα και φωτογραφήθηκαν μεγάλοι χάρτες και τρισδιάστατα τεκμήρια. Τα αρχεία συνδέθηκαν στη Βάση Δεδομένων του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, σχεδιασμένη ειδικά για την καταγραφή και τεκμηρίωση του Αρχείου, η οποία ακολουθεί το γενικό διεθνές πρότυπο αρχειακής καταγραφής.

Η στρατηγική επιλογής των προς ψηφιοποίηση τεκμηρίων ακολούθησε πολλαπλά κριτήρια, με βασικό μέλημα τη διάσωση και συντήρησή τους, ειδικά των παλαιότερων και πιο ευαίσθητων από αυτά. Στόχος ήταν τα ψηφιακά αρχεία να λειτουργήσουν ως υποκατάστατα των πρωτοτύπων, ελαχιστοποιώντας την αναπόφευκτη φθορά. Παράλληλοι, αλλά πρωτεύοντες στόχοι ήταν η διευκόλυνση της πρόσβασης του επιστημονικού και του ευρύτερου κοινού στο αρχειακό υλικό, αλλά και η ανάδειξη του πλούτου του αρχείου. Οι δυνατότητες απομακρυσμένης πρόσβασης σε ψηφιακό υλικό, αλλά και παρουσίασης του υλικού αυτού με εικονικές εκθέσεις που παρέχονται από το διαδίκτυο, συνέβαλαν στην τελική επιλογή των τεκμηρίων. Το σύνολο του υλικού που τεκμηριώθηκε και ψηφιοποιήθηκε μέχρι σήμερα είναι περίπου 15000 τεκμήρια - κυρίως του 19ου και των αρχών του 20ού, και πολύ λιγότερα μεταγενέστερα. Επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί συνολικά το εύρος και η ποικιλομορφία του αρχαιικού υλικού.

Η μεταστέγαση του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στο ειδικά διαμορφωμένο κτήριο της οδού Ψαρομπλίσσου 22, το οποίο είναι πλήρως εξοπλισμένο με ειδικές αίθουσες ελεγχόμενου κλιματισμού για τη φύλαξη του αρχείου, ειδικές αρχειοθήκες υψηλών προδιαγραφών, εργαστήρια συντήρησης και χώρους μελέτης, μετά από μια μεταβατική περίοδο αναταξινόμησης και τακτοποίησης του υλικού στις αρχειοθήκες, θα προσφέρει πλέον ευκαιρία άνετης πρόσβασης στο ερευνητικό κοινό.

Η έκθεση που ετοιμάστηκε με την ευκαιρία των εγκαινίων, την οποία συνοδεύει ο παρών τόμος, δίνει στο ενδιαφερόμενο ευρύ κοινό ουσιαστική ευκαιρία γνώρι

Για την ψηφιοποίηση του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας εργάστηκαν, για μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, οι Δρ. Αλεξάνδρα Αλεξανδρή, Μαρία Αντωνίου, Γιάννης Βάσιλας, Φραγκούλα Γεώργια, Δρ. Ιωάννα Δημοπούλου, Έλενα Μαραγκουδάκη, Κατερίνα Μπίττα, Νίνα Νικολακέα, Βασίλης Οικονόμου, Δρ. Έρην Παπαθεοδώρου, Αρχοντούλα Παπουλάκου, Σοφία Τσίρλη, Δημήτρης Χαραλαμπίδης, Αφροδίτη Χατζόγλου και Πελαγία Χουρδάκη.

Με την ευκαιρία των εγκαινίων του νέου κτιρίου, οργανώθηκε έκθεση σημαντικών τεκμηρίων του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, με σκοπό τη γνωστοποίηση προς τους μελετητές και το ευρύ κοινό της ύπαρξης και ιδιαίτερα της σημασίας του. Η έκθεση αποτελεί, εξάλλου, το πρώτο βήμα για σειρά άλλων δράσεων, τις οποίες η Διεύθυνση έχει ήδη οργανώσει, ή σχεδιάσει για το άμεσο μέλλον, όπως το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και το οπτικοακουστικό έκθεμα που τη συνοδεύουν, αλλά και η σειρά ενημερωτικών διαλέξεων που πρόκειται να ξεκινήσουν το 2009.

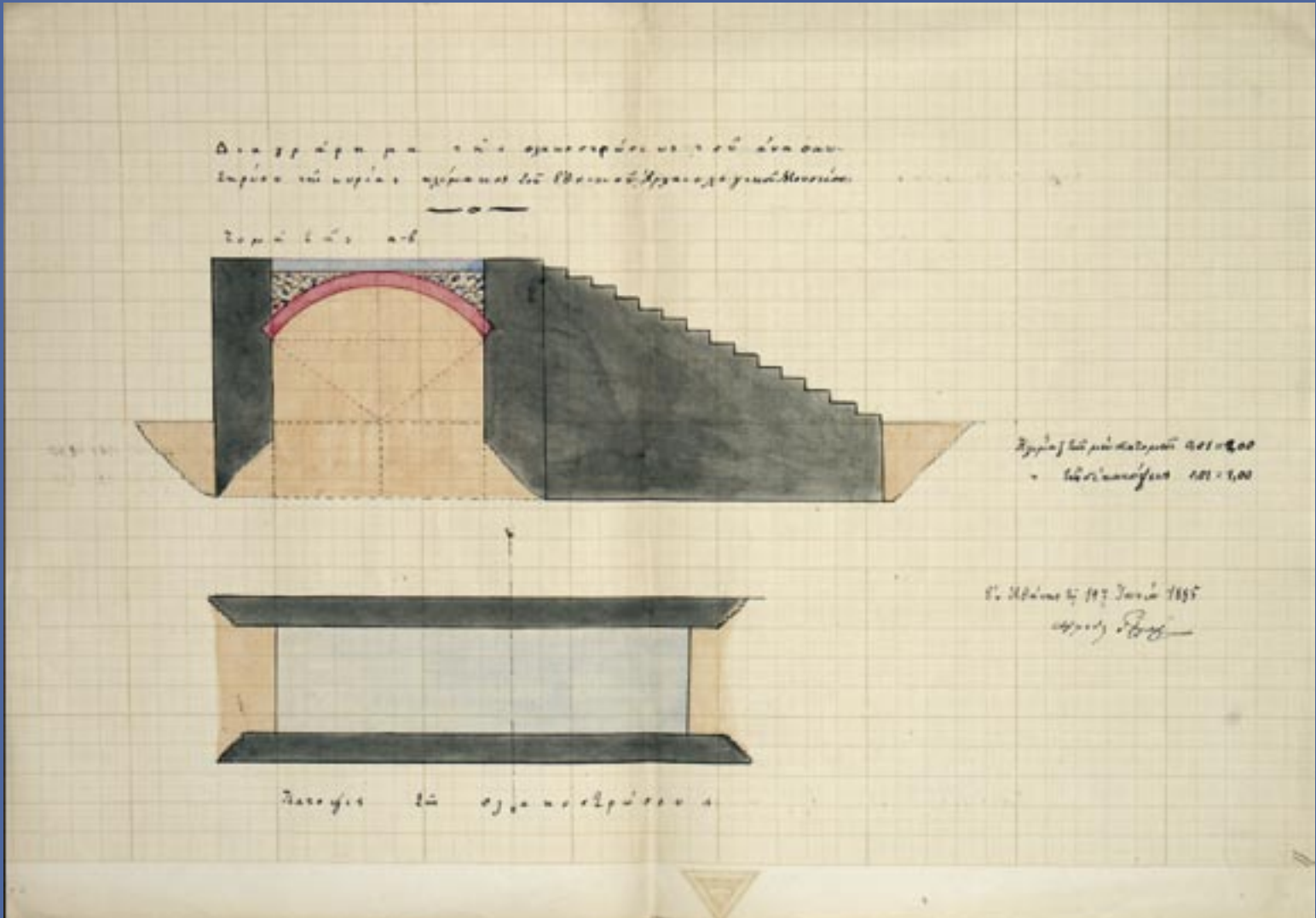
Ο τόμος αυτός δεν αποτελεί πλήρη δημοσίευση των εγγράφων που περιλαμβάνει, αλλά φιλοδοξεί οπωσδήποτε να είναι ουσιαστικότερος από ένα συνήθη κατάλογο έκθεσης, ο οποίος αναγκαστικά θα είχε ευκαιριακό χαρακτήρα και περιορισμένη εμβέλεια. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκε αντί της απλής παρουσίασης των τεκμηρίων με τις αντίστοιχες λεζάντες, να φωτισθούν εννέα διαφορετικά θέματα, κρίσιμης σημασίας όλα για την ιστορία της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα.

Εννέα από τους αρχαιολόγους της Διεύθυνσης πραγματοποίησαν τη σχετική έρευνα και συνέγραψαν τα κεφάλαια του τόμου, βασισμένα πάνω στα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου, ως εξής κατά σειρά παρουσίασης: Δ. Χαλαραμπίδης, «Θεσμοθέτηση και Ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας»· Ε. Παπαθεοδώρου, «Σύμβαση Ελλάδας και Γερμανίας για την ανασκαφή στην αρχαία Άλτη της Ολυμπίας»· Κ. Μπίχτα, «Το επίπονο έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας κατά τον 19ο αιώνα και η καταγραφή των αρχαιοτήτων»· Φ. Γεώργια, «Ενάλια Αρχαιολογία»· Μ. Αντωνίου, «Αρχαιολογικές Συλλογές και Μουσεία του Ελληνικού κράτους κατά τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα»· Α. Αλεξανδρή, «Το πρώτο Διεθνές Αρχαιολογικό Συνέδριο»· Γ. Βάσιλας, «1912-1922: η Αρχαιολογική Υπηρεσία κατά την επέκταση του Ελληνικού κράτους»· Ν. Νικολακέα, «Η προστασία των Αρχαιοτήτων κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο»· και Ι. Δημοπούλου, «Φώτης Κόντογλου, Θεοτόκος Πλατυτέρα, 1945».

Όλους τους παραπάνω ευχαριστώ θερμότατα για τη σοβαρή και υπεύθυνη εργασία τους στην ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση του Αρχείου, καθώς και για τα κείμενα του παρόντος τόμου και την επιλογή των τεκμηρίων. Για το γεγονός ότι το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας αποκτά σήμερα τη στέγη που του αρμόζει, εκφράζω την ευγνωμοσύνη της Διεύθυνσης προς την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και ιδιαίτερα τον Υπουργό κ. Μιχάλη Λιάπη, ο οποίος μας τίμησε εγκαινιάζοντας το κτίριο. Για την άρτια παρουσίαση του βιβλίου, την οργάνωση της Έκθεσης, καθώς και το συνολικό έργο προβολής της Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων, ευχαριστώ από καρδιάς την Εταιρεία Logos Associates και ιδιαίτερα τη συνάδελφο Δρ. Αγγελική Κοσμοπούλου και όλους τους συνεργάτες της: τη Στέλλα Βάσου, τη μουσειολόγο Αλεξάνδρα Νικηφορίδου, το Νίκο Μαυροειδή, τη γραφίστρια Ειρήνη Καπετανάκη και την Κατερίνα Νικολοπούλου. Εργάστηκαν όλοι, σε άριστη συνεργασία με το προσωπικό της Διεύθυνσης, υπό εξαιρετικά δύσκολες και πιεστικές συνθήκες, συμμεριζόμενοι απόλυτα το όραμά μας για τη γνωστοποίηση και την ανάδειξη του έργου μας.

Δρ. Μεταξία Τσιποπούλου

Διευθύντρια, Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων

Διάγραμμα της πλακοστρώσεως του αναπαυτηρίου της κυρίας κλίμακος του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, 19 Ιουνίου 1885.
Sketch of the pavement of the main staircase at the National Archaeological Museum, June 19, 1885.

Αρχαιολογία Τριμύρια
1870
1899

Ο ΠΕΡΙ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΒΧΜΤ' ΝΟΜΟΣ

ΤΗΣ 21 ΙΟΥΛΙΟΥ 1899

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΕΚΤΕΛΕΙΝ ΑΥΤΟΥ

ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΩΝ Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

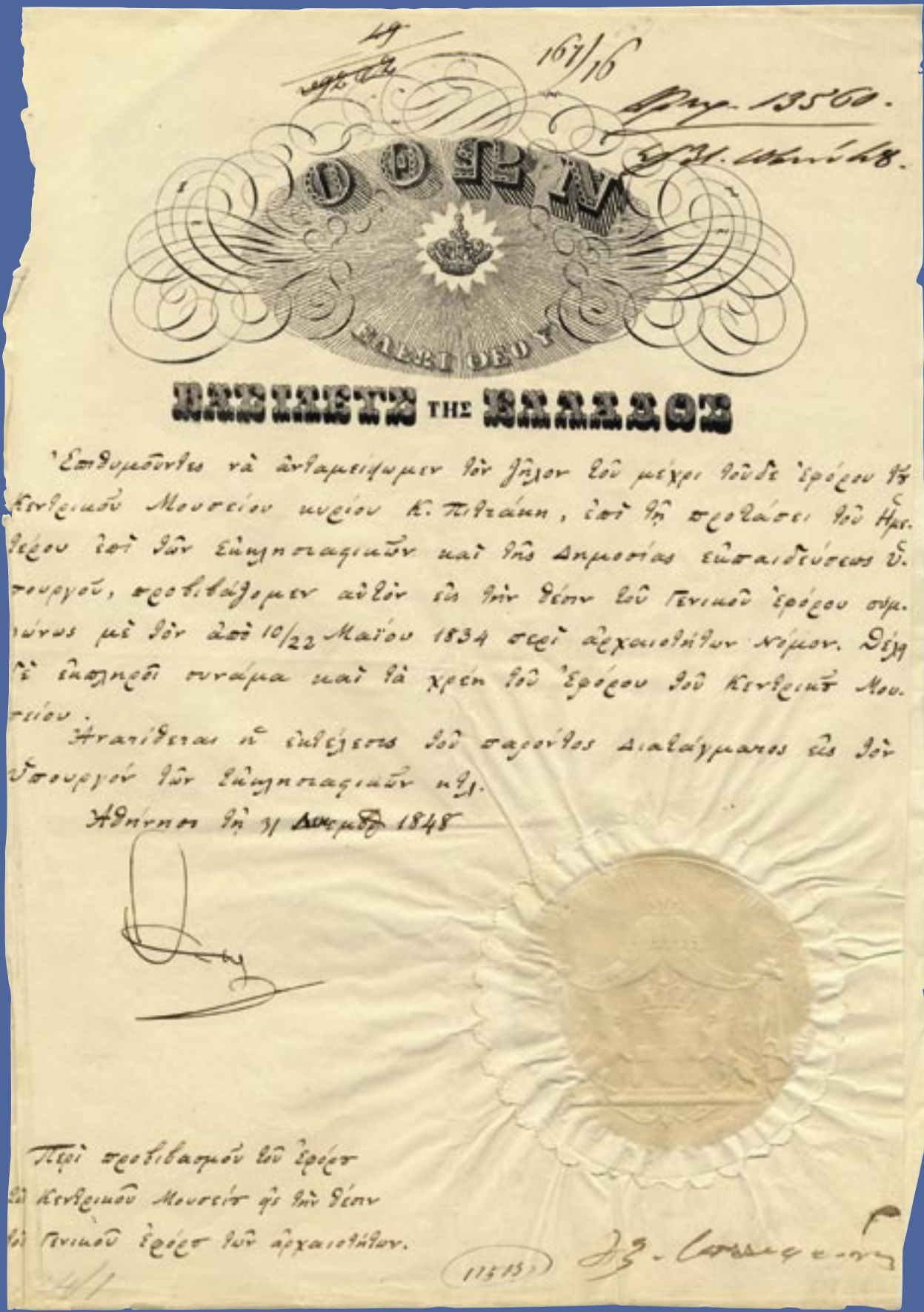
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1899

Τεύχος του Εθνικού Τυπογραφείου με τον πρώτο Αρχαιολογικό Νόμο, 1899.
Copy of the first Archaeological Law, 1899.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	13
ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΛΤΗ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	19
ΤΟ ΕΠΙΠΟΝΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ: ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	22
ΕΝΑΛΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ	32
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ, ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^ο ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20 ^ο ΑΙ.	38
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ	46
1912-1922: Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	50
Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	56
ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑ, 1945	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64

Εικ. 1.1 : Απόφαση του βασιλιά Όθωνα στις 31-12-1848 με την οποία ο Πιττάκης προβιβάζεται σε Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων.
Pic. 1.1 : King Otto's decision dated December 31, 1848, according to which Pittakis is promoted to General Ephor of Antiquities.

Δημήτρης Χαραλαμπίδης

ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Σε όλη τη διάρκεια του 19ου αι., η ελληνική επικράτεια γνώρισε ληστρικές συμπεριφορές ευγενών της δυτικής Ευρώπης, οι οποίοι, υπό το πάθος της συλλογής αρχαιοτήτων, λεηλάτησαν την ελληνική ύπαιθρο, με ή χωρίς το προκάλυμμα των επιστημονικών ερευνών. Μέχρι τις αρχές του 20ού αι., πολλά μουσεία της Δυτικής Ευρώπης απέκτησαν εκθέματα της ελληνικής αρχαιότητας. Οι Έλληνες αντέδρασαν από την πρώτη στιγμή της σύστασης του νέου κράτους στην απογύμνωση της χώρας από την προγονική τους κληρονομιά.

Πρώτος ο Κοραΐς, με υπόμνημά του προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Ιερά Σύνοδο, έδωσε τις γενικές αρχές, καθόρισε τα απαραίτητα μέτρα για να αποφευχθεί η διαρπαγή χειρογράφων και αρχαιοτήτων και έθεσε το πλαίσιο της καταγραφής τους σε λεπτομερείς καταλόγους. Ο Κοραΐς στις παρατηρήσεις του εξηγούσε ότι στους καταλόγους έπρεπε να σημειώνεται με ακρίβεια ο τόπος προέλευσης του αρχαίου, με απώτερο στόχο να επεξηγηθούν λεπτομέρειες της διάρκειας και της χρήσης του.

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα, εκδόθηκαν αρκετές διοικητικές και νομοθετικές πράξεις, οι οποίες στόχευαν στην προστασία των αρχαιοτήτων. Πρώτη γνωστή ενέργεια των επαναστατημένων Ελλήνων ήταν ο καθορισμός από τη Γερουσία της Ανατολικής Ελλάδας, το 1822, ότι μεταξύ των καθηκόντων του Εφόρου της Πολιτικής συγκαταλεγόταν η φροντίδα για τη διαφύλαξη των αρχαιοτήτων. Τον επόμενο χρόνο, στις 27 Αυγούστου 1823, ο Κοραΐς απύθυνε μακροσκελή επιστολή προς το Συνέδριο των Αντιπροσώπων (τη Β' Εθνοσυνέλευση του

Αστρους), σχετικά με την τύχη των αρχαιοτήτων.

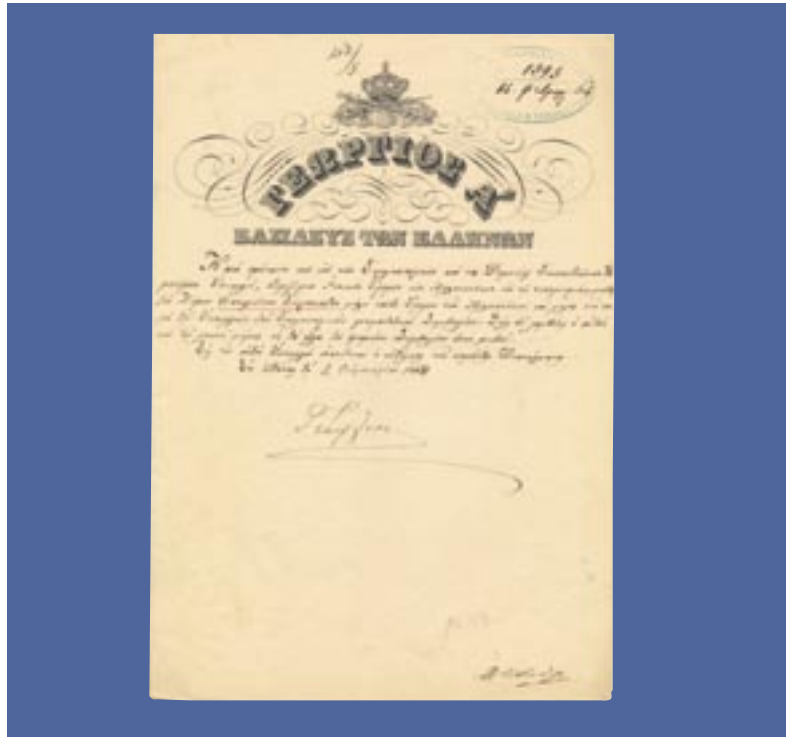
Η Φιλόμουσος Εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 1813 στην Αθήνα, κατέβαλλε προσπάθειες για την προστασία των αρχαιοτήτων και την ίδρυση Μουσείου στο Ερέχθειο. Στις 10 Φεβρουαρίου 1825, ο Υπουργός Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας) εξέδωσε διάταγμα με το οποίο όριζε την περισυλλογή των αρχαιοτήτων και τη φύλαξή τους στα σχολεία. Στις 22 Φεβρουαρίου 1826, διάταγμα της προσωρινής Διοίκησης προέβλεπε μέτρα για την εξασφάλιση των μνημείων της Αθήνας, ενώ τον Μάρτιο του 1827, το καταστατικό του νέου Ελληνικού Κράτους όριζε ότι: «ο Διοικητής χρεωστεί να φροντίζει να μην πωλώνονται ή να μη μεταφέρονται εκτός της Επικρατείας οι Αρχαιότητες». Αυτό επικυρώθηκε από τη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και περιλαμβάνεται στο ΙΗ' άρθρο του Πολιτεύματος που ψηφίστηκε. Η άποψη του Καποδίστρια για τη Φιλόμουσο Εταιρεία ήταν ότι η επιρροή των Άγγλων σε αυτήν ήταν ιδιαίτερα μεγάλη και ότι η μέριμνα για τις αρχαιότητες δεν ήταν ο πραγματικός σκοπός της. Ξένοι, μέλη της Φιλομούσου Εταιρείας, ήταν πρόσωπα διάσημα για τις αρπαγές αρχαίων από την Ελλάδα, όπως ο Cockerell με την ομάδα του, καθώς και ο Γεώργιος Χριστιανός Γοργίους, ιδρυτικό μέλος της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σύμφωνα με στοιχεία που προέκυψαν από νεότερες έρευνες, ορισμένοι Έλληνες, μέλη της Φιλομούσου Εταιρείας, πραγματοποίησαν ανασκαφές για λογαριασμό ξένων συλλεκτών.

Στις 21 Φεβρουαρίου 1826 εκδόθηκε η υπ' αρ. 17164 απόφαση του Εκτελεστικού, με την οποία διέταξε «την εξασφάλιση και περιποίηση των

Αρχαιοτήτων των Αθηνών». Η απόφαση αυτή, όπως και η συναφής υπ' αρ. 3218 της 15/3/1826 διαταγή της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος εκδόθηκαν έπειτα από αναφορά της Φιλομούσου Εταιρείας, την οποία προσυπέγραψε, μεταξύ άλλων, ο Γοργίους.

Το 1827, η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας θέσπισε, την απαγόρευση πώλησης και μεταφοράς αρχαιοτήτων εκτός της επικράτειας. Λίγους μήνες μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, ο Καποδίστριας εξέδωσε, στις 12 Μαΐου 1828, την υπ. αρ. 2400 διαταγή «προς τους κατά το Αιγαίον Πέλαγος Εκτάκτους Επιτρόπους», με την οποία επίσης απαγόρευε την εξαγωγή αρχαιοτήτων από την Ελληνική Επικράτεια και όριζε αυτές να παραχωρούνται κατά προτίμηση στην Κυβέρνηση - στοιχεία που αποτελούν βασικές διατάξεις όλων των αρχαιολογικών νόμων έκτοτε. Τον επόμενο χρόνο, το 1829, η Δ' Εθνοσυνέλευση επικύρωσε το Άρθρο ΙΗ' του ψηφίσματος της Συνέλευσης της Τροιζήνας.

Η πρώτη Αρχαιολογική Υπηρεσία οφείλει τη σύστασή της στον Καποδίστρια, ο οποίος τον Οκτώβριο του 1829 διόρισε Διευθυντή και Έφορο του Εθνικού Μουσείου στην Αίγινα τον Κερκυραίο λόγιο Ανδρέα Μουστοξύδη. Από τα πρώτα έργα του Μουστοξύδη ήταν η σύνταξη και δημοσίευση της Εγκυκλίου υπ' αρ. 953 της 23/6/1830, με βασικές αρχές για την προστασία των αρχαίων, καθώς και η σύνταξη σχεδίου ψηφίσματος περί των αρχαίων, δηλαδή σχεδίου Αρχαιολογικού Νόμου. Η δολοφονία του Καποδίστρια, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831, ανέστειλε προσωρινά τις προσπάθειες για νομική προστασία των αρχαιοτήτων. Ο Μουστοξύδης

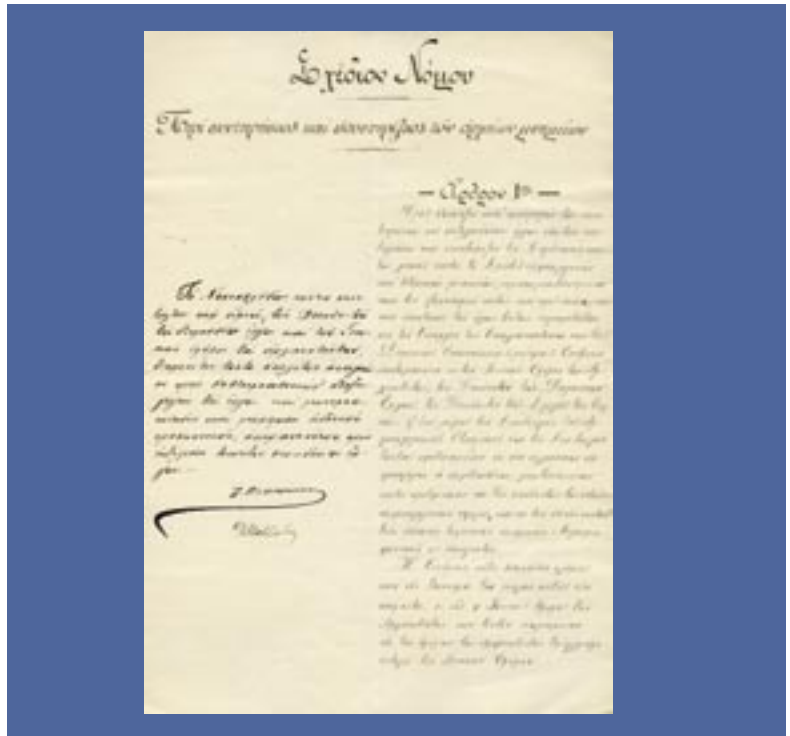

Εικ. 1.2: Απόφαση του βασιλιά Όθωνα της 2/14-10-1834, με την οποία ο Πιττάκης διορίζεται Έφορος του Κεντρικού Μουσείου.

Εικ. 1.3: Απόφαση του Βασιλιά Γεωργίου του Α της 2-2-1864, με την οποία διορίζεται ο Ευστρατιάδης ως Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων.

Pic. 1.2: King Otto's decision dated October 14, 1834, according to which Pittakis is appointed Curator of the Central Museum.

Pic. 1.3: King Georgios I's decision dated February 2, 1864, according to which Eustratiadis is appointed General Ephor of Antiquities.

Εικ. 1.4: Απόφαση του Βασιλιά Γεωργίου του Α της 7-9-1884, με την οποία διορίζεται ο Σταματάκης ως Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων.

Εικ. 1.5: Σχέδιο νόμου «Περί συντηρήσεως και υποστηρίξεως των αρχαίων μνημείων».

Pic. 1.4: King Georgios I's decision dated September 7, 1884 according to which Stamatakis is appointed General Ephor of Antiquities.

Pic. 1.5: Bill "About the preservation and support of the ancient monuments".

παραιτήθηκε και έφυγε από την Αίγινα εν μέσω περιπετειών οφειλόμενων σε πολιτικούς αντιπάλους του. Δύο μήνες μετά την παραίτηση του Μουστοξύδη, επί υπουργείας Ιακώβου Ρίζου Νερουλού, καθήκοντα επιστάτη του Μουσείου Αίγινας ανέλαβε ο Ιατρίδης, χωρίς να έχει μέχρι τότε σχέση με τον αρχαίο κόσμο. Τον Ιατρίδη είχε γνωρίσει στην Αίγινα ως επιστάτη ο Αλέξανδρος Ραγκαβής, ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Το 1832, με διάταγμα των Κουντουριώτη και Κωλέττη, ο Κυριάκος Πιπτάκης διορίστηκε «Επιστάτης των εν Αθήναις Αρχαιοτήτων», με δικαιοδοσία στην Αττική και την Εύβοια.

Με την εκλογή του Όθωνα ως Βασιλιά της Ελλάδας το 1832, άρχισε μια νέα περίοδος για τις αρχαιότητες. Το 1833 ιδρύθηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία του Κράτους, με το Β.Δ. «Περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητας της επί των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδύσεως Γραμματείας της Επικρατείας», το οποίο όρισε ότι στις αρμοδιότητές της ανήκουν η προπαρασκευή για ανασκαφή και ανακάλυψη των χαμένων αριστουργημάτων των τεχνών, η φροντίδα για τη διαφύλαξη των υπάρχοντων και η μέριμνα για τη μη εξαγωγή τους από τα σύνορα του Κράτους. Η γενική αυτή διατύπωση δεν προέβλεπε κυρώσεις για τους παραβάτες. Το κράτος ακόμα δεν είχε ξεκαθαρίσει το βασικό θέμα της κυριότητας των αρχαίων. Προϊστάμενος ορίστηκε ο Γερμανός αρχιτέκτονας Adolf Weissenburg (1790-1840), αρμόδιος «διά την διατήρησιν αλλά και την ανεύρεσιν και συλλογήν των αρχαιολογικών θησαυρών του Βασιλείου» (Conservator), με υφισταμένους (Unterconservatoren) τον Κυριάκο Πιπτάκη για τη Στερεά Ελλάδα, τον Ιωάννη Κοκκώνη για τα νησιά του Αιγαίου

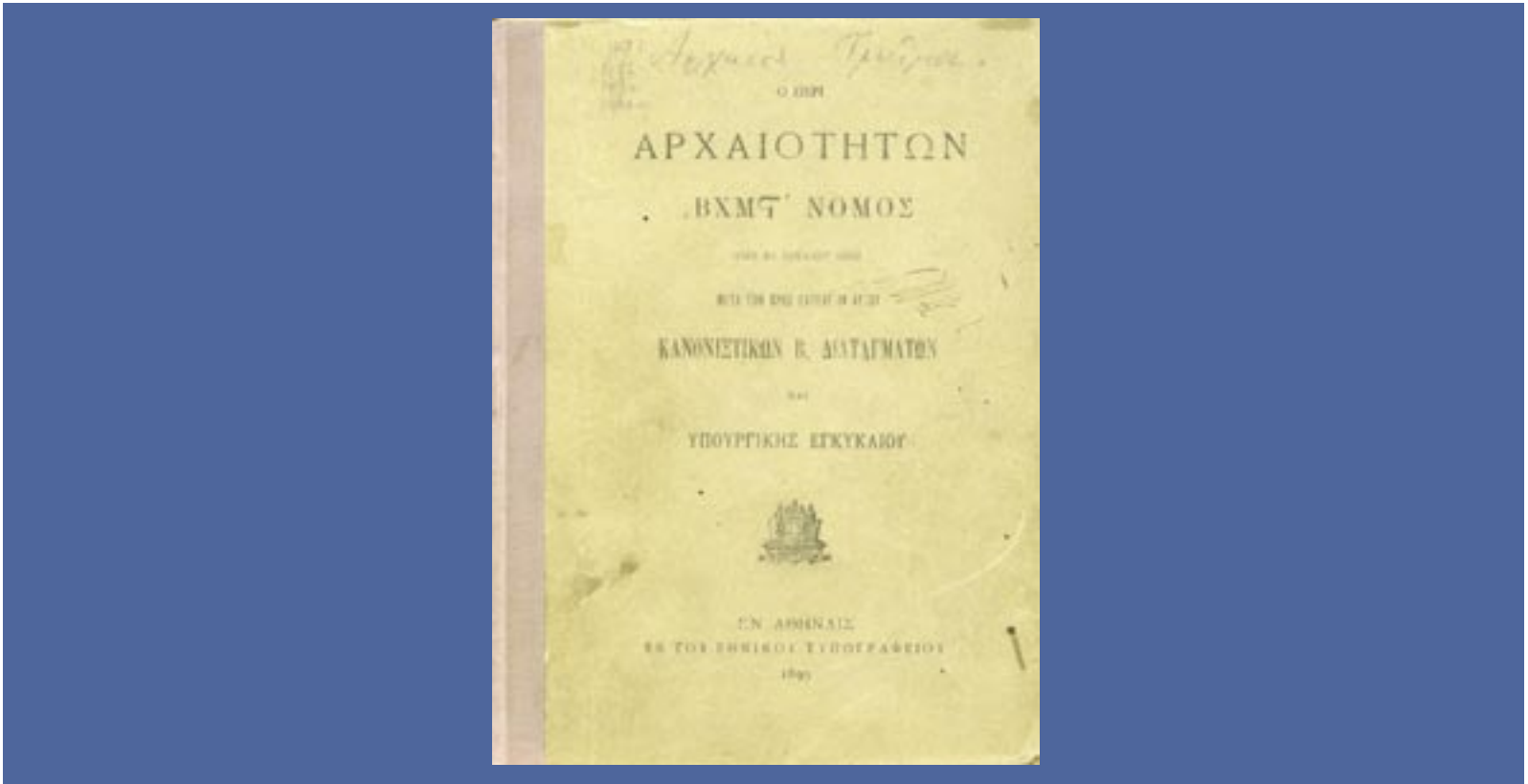
και τον Ludwig Ross για την Πελοπόννησο. Τα πρόσωπα που στελέχωσαν αρχικά την Υπηρεσία, μαζί με τον Αθανάσιο Ιατρίδη, Σχεδιαστή Αρχαιοτήτων, υπεδείχθησαν από τον Υπουργό Παιδείας Σπυρίδωνα Τρικούπη.

Μετά τον Weissenburg και τον Ross, πρώτος Έλληνας Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων διορίστηκε ο Κυριάκος Πιπτάκης, με απόφαση του Όθωνα στις 31 Δεκεμβρίου 1848, ο οποίος ήταν ήδη από τον Οκτώβριο του 1836 Έφορος του Κεντρικού Μουσείου εκπληρώνοντας, όπως ο ίδιος ισχυρίζεται σε επιστολή του προς το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, χρέη Γενικού Εφόρου «αυτοπροαιρέτως». Τον Πιπτάκη διαδέχτηκαν ως Γενικοί Έφοροι μέχρι το τέλος του αιώνα οι Ευστρατιάδης (1864) και Σταματάκης (1884)

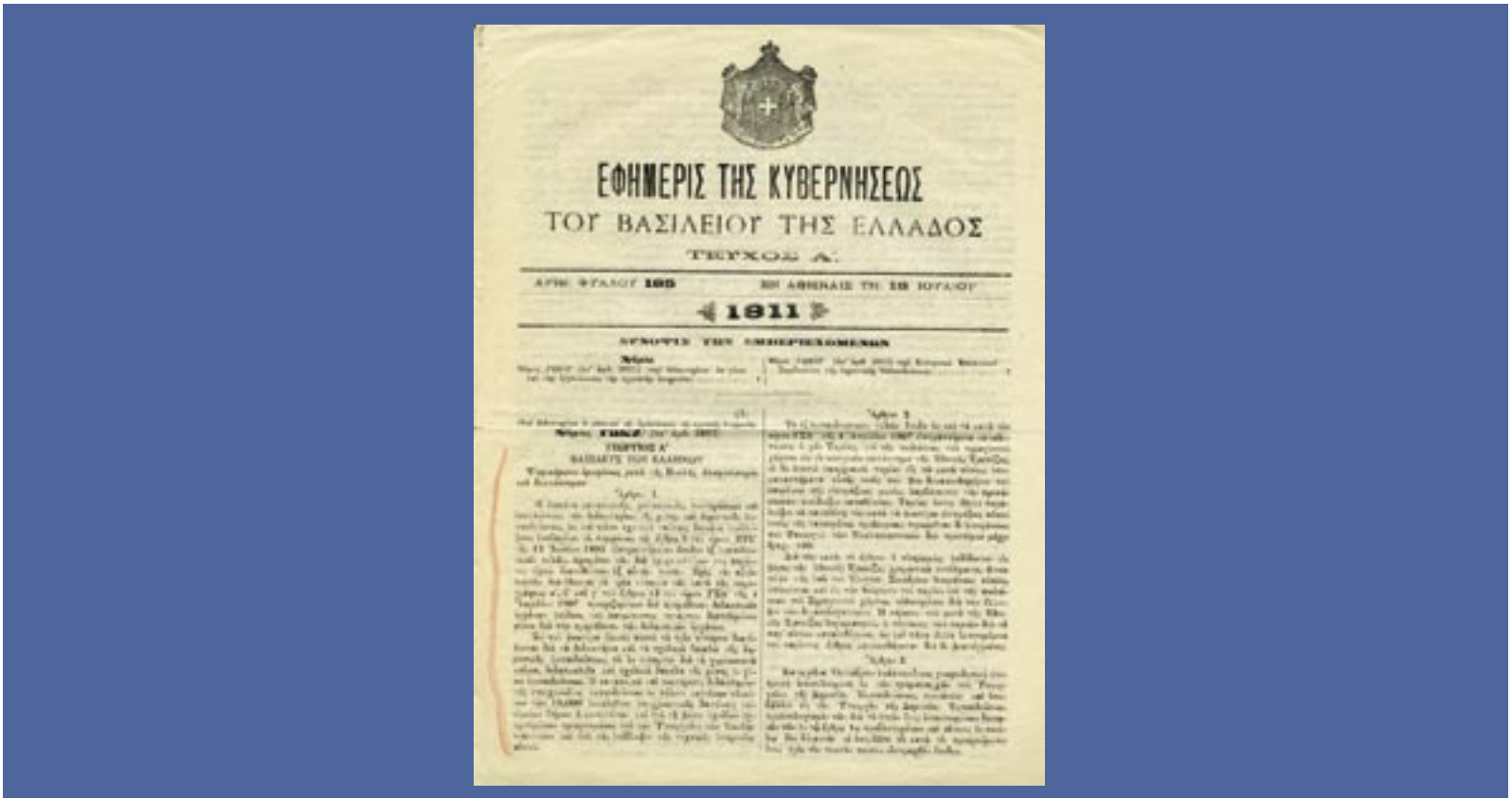
Η δημιουργία Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με τη σημερινή έννοια συνέπεσε με τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα και οφείλεται στο Νόμο του 1834 «Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» - δημιούργημα του Αντιβασιλέα G. Mauger με βάση τη νομοθεσία του παπικού κράτους για τις αρχαιότητες της Ρώμης. Σημαντικό στοιχείο του νέου Νόμου είναι ο καθορισμός των εντός της επικράτειας αρχαιοτήτων, ως εθνικού κτήματος. Παράλληλα αναγνωρίστηκαν και οι ιδιωτικές συλλογές, ενώ οι αρχαιότητες σε ιδιωτικές εκτάσεις ανήκαν κατά το ήμισυ στο κράτος. Ιδιαίτερη βαρύτητα είχε, εξάλλου, το διάταγμα για τη διάσωση των Βυζαντινών αρχαιοτήτων της Αθήνας, σε μια εποχή όπου το κύριο βάρος δινόταν γενικά στα έργα της κλασικής αρχαιότητας.

Ο διορισμός του L. Ross ως Προϊσταμένου της Υπηρεσίας οδήγησε σε έντονη δραστηριότητα σχετικά με τις αρχαιότητες, αν και η αρχαιοκαπηλία δεν περιορίστηκε. Το Θησείο ορίστηκε ως Κεντρικό Αρχαιολογικό Μουσείο και άρχισαν ανασκαφές στην Ακρόπολη από τους Ross, Schaubert, Hansen, Laurent και Πιπτάκη. Πάνω στον ιερό βράχο υπήρχαν κατοικίες, πολλά από τα μνημεία δεν ήταν ορατά, ενώ άλλα, όπως ο Ναός της Αθηνάς Νίκης, δεν ήταν παρά διάσπαρτα μέλη. Το 1835 ο χώρος περιήλθε στη δικαιοδοσία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αφού απομακρύνθηκε η βαυαρική φρουρά, με ενέργειες του Klenze και του Ross, και ξεκίνησε η αναστήλωση του Ναού της Αθηνάς Νίκης. Παράλληλα, ο Πιπτάκης καθάρισε την Ακρόπολη από τους αργούς λίθους της εκεί συνοικίας, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν για το ανάκτορο του Όθωνα. Τη φύλαξη του βράχου ανέλαβαν απόμαχοι, ενώ συγχρόνως καθορίστηκε είσοδος επί πληρωμή για τους ξένους.

Στην προσπάθεια να αποκτήσει η υπηρεσία ένα νέο νομικό όργανο για την προστασία των αρχαίων, έλαβε χώρα έντονη κοινοβουλευτική δραστηριότητα με την κατάθεση πολλών σχεδίων νόμου υπό την καθοδήγηση του τότε Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων Π. Καβαδία, η οποία κατέληξε στο νόμο ΒΧΜΣΤ (2646) του 1899, επί Υπουργού Παιδείας Αθ. Ευταξία. Η μελέτη αυτού του νόμου παράλληλα με τον ΚΝ. 5351/1932 "Περί Αρχαιοτήτων", ο οποίος ίσχυε ως το 2002, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι πολλά άρθρα του παλαιότερου πέρασαν αυτούσια στο νεώτερο, ιδιαίτερα τα 1 και 3, που όριζαν αφενός την έννοια του αρχαίου και αφετέρου ότι η κυριότητα των αρχαιοτήτων ανήκει στο

Εικ. 1.6: Τεύχος του «Περί Αρχαιοτήτων Νόμου (ΒΧΜζ)», με τα κανονιστικά διατάγματα προς εκτέλεσή του.
 Pic. 1.6: Issue of the “Law about Antiquities (BXMζ)”, including the regulative decrees for its exercise.

Εικ. 1.7: Φ.Ε.Κ. δημοσίευσης του νόμου ΓΩΚΖ «Περί διδασκηρίων εν γένει και οργανώσεως της σχετικής υπηρεσίας».
 Εικ. 1.7: The Govern

Κράτος. Ακολούθησε η έκδοση ποικίλων κανονιστικών Βασιλικών Διαταγμάτων, «Περί δηλώσεως εισαγωγής και εξαγωγής αρχαίων», «Περί πωλήσεως και εμπορίας αρχαίων εντός του Κράτους», «Περί πωλήσεως και εξαγωγής απομιμημάτων αρχαίων και αντιτύπων», «Περί εκτελέσεως ανασκαφών», «Περί καταγραφής των εν τη κατοχή του Δημοσίου αρχαίων και περί της εις τους ιδιοκτήτας και ευρετάς παρεχομένης επί τούτοις αποζημιώσεως και αμοιβής», καθώς και «Περί Αρχαιολογικής Επιτροπής και περί Κανονισμού της υπηρεσίας αυτής». Η Επιτροπή αυτή αποτελούσε την πρώτη μορφή του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, οργάνου το οποίο απέκτησε μεγάλο κύρος.

Η επανάσταση στο Γουδί, η πολιτική αναταραχή και τα πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν (Βαλκανικοί, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική Εκστρατεία) επέφεραν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Το 1911 δημοσιεύθηκαν οι Νόμοι ΓΨΛ (3730) «της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του Κράτους» και ΓΩΚΖ (3827), όπου για πρώτη φορά εμφανίστηκε η Διεύθυνση Αναστήλωσης, με τον τίτλο «Αρχιτεκτονικόν Γραφείον Σχολικών

Κτηρίων και Συντηρήσεως Αρχαίων Μνημείων και Αρχαιολογικών Μουσείων». Ακολούθησαν, το 1914, οι Νόμοι 401 «Περί ιδρύσεως Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου» και 491 «Περί πωλήσεως ακρήστων αρχαίων», καθώς και το σημαντικότερο Βασιλικό Διάταγμα «Περί της εκδόσεως Αρχαιολογικού Δελτίου».

Η έκδοση του Προεδρικού Διατάγματος του 1927 «Περί του τρόπου εκτελέσεως αρχαιολογικών ανασκαφών» συμπλήρωσε το υπάρχον νομοθετικό κενό σε θέματα επιστημονικής οργάνωσης. Λίγο αργότερα, επί Προεδρίας της Δημοκρατίας Α. Ζαΐμη, ο Κωδικοποιημένος Νόμος 5351/1932, «Περί Αρχαιοτήτων» όρισε αναλυτικότερα τα καθήκοντα των ανασκαφών και καθόρισε τις υποχρεώσεις των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και τις αρμοδιότητες των Ελλήνων εποπτών τους. Ο νέος αυτός νόμος διατήρησε τη βασική διάταξη της κυριότητας των αρχαίων από το κράτος, αλλά περιείχε αρκετές αντιφάσεις, οι οποίες φαίνεται ότι προκλήθηκαν λόγω παρεμβάσεων ορισμένων συλλεκτών στην τότε Κυβέρνηση. Οι βασικές διατάξεις του 1899 παρέμειναν. Ωστόσο, η αναγκαστική απόκτηση δηλούμενων αρχαίων από το Κράτος κατόπιν

αποζημιώσεως επιτρεπόταν μόνο σε περίπτωση δήλωσης από εμπόρους αρχαιοτήτων.

Το 1950, με το Νόμο 1469, τέθηκαν υπό κρατική προστασία τα μεταγενέστερα του 1830 κινητά και ακίνητα πολιτιστικά αγαθά, χαρακτηρισμένα με υπουργικές αποφάσεις ως μνημεία και έργα τέχνης «χρίζοντα ειδικής κρατικής προστασίας». Το 1975, το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας όρισε (Άρθρο 18, παρ. 1) ότι για τους αρχαιολογικούς χώρους, τους αρχαιολογικούς θησαυρούς και τα μνημεία ισχύουν ειδικοί όροι ιδιοκτησίας και διάθεσης, ενώ δια Νόμου καθορίστηκαν ο τρόπος και το είδος της αποζημίωσης σε πολίτες για τους περιορισμούς που η προστασία αυτή συνεπάγεται (Άρθρο 24, παρ. 6). Το 2002, ο Νόμος του 1932 αντικαταστάθηκε από το Νόμο 3028 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», ο οποίος ισχύει σήμερα. Στο σύνολό του αποτελεί συγκέντρωση κανονιστικών ρυθμίσεων, ενώ επανέφερε τη διάταξη της αναγκαστικής απόκτησης από το κράτος των αξιόλογων δηλούμενων αρχαίων.

The article examines the archaeological legislation and the foundation of the Greek Archaeological Service from the newly-formed Greek State to World War II.

In the pre-revolutionary years, educated people saved antiquities and prevented their transfer to Western European countries. Korais was the first to introduce the issue of preservation of

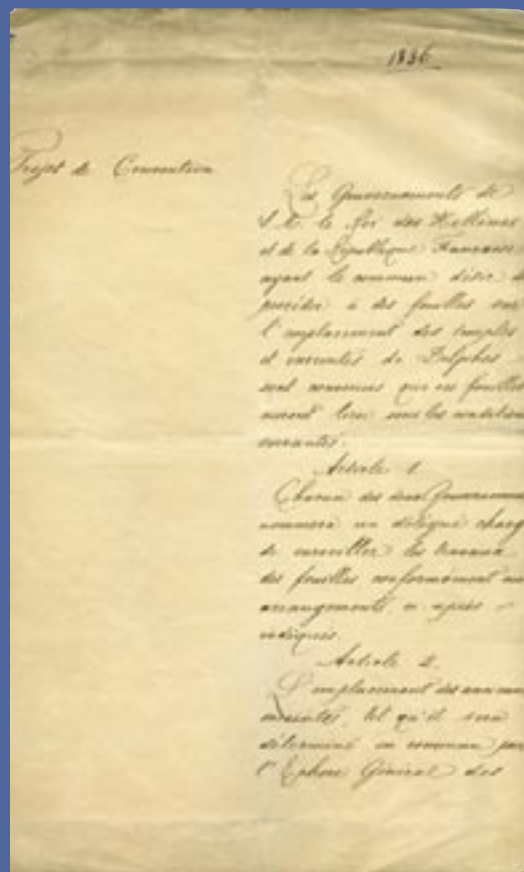
antiquities. The Greeks attempted to save antiquities from destruction during the Revolution of 1821. However, it was Ioannis Kapodistrias, Greece's first Governor, who prohibited illicit traffic of antiquities and founded the first National Archaeological Museum in Aegina. King Otto founded later the first Greek Archaeological Service which operated with a limited number of staff member. The first pertinent legislation

of 1834 clearly states that antiquities belong to the Greek State.

According to Law 2646/1899, all antiquities belong to the Greek State. Law 5351/1932 "On antiquities" defines Greek archaeological legislation, as it includes regulations for the protection of antiquities which are valid up to the present.

Εικ. 2.1: Βασιλικό Διάταγμα έγκρισης της δωρεάς του Ανδ. Συγγρού προς οικοδόμηση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ολυμπίας.
Pic. 2.1: Royal Decree approving the donation by Andreas Syngros for the construction of the Archaeological Museum of Olympia.

Εικ. 2.2: Προσχέδιο των Γάλλων για τη διεξαγωγή ανασκαφής στους Δελφούς.
Pic. 2.2: French draft plan for excavations at Delphi.

II.

Έρην Παπαθεοδώρου

ΣΥΜΒΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Η επιθυμία της Γερμανίας για διερεύνηση του αρχαιολογικού χώρου της Ολυμπίας εκφράστηκε μέσω του Διαδόχου της Πρωσίας στον Βασιλιά Γεώργιο Α ήδη από το 1869. Ωστόσο, η επίσημη πρόταση της αυτοκρατορικής κυβέρνησης της Γερμανίας για τη διεξαγωγή ανασκαφών από κοινού με την Ελλάδα, τόσο στην περιοχή της Ολυμπίας, όσο και σε άλλες περιοχές της ελληνικής επικράτειας, γνωστοποιήθηκε στο Βασίλειο της Ελλάδας μόλις στις 18 Μαΐου του 1873. Την 1η Αυγούστου, το Υπουργείο των Εξωτερικών διαβίβασε στο Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, με εμπιστευτική επιστολή, τη διακοίνωση του Πρέσβη της Γερμανίας, με επισυναπτόμενη σύνοψη των ουσιωδών άρθρων, τα οποία η Αυτοκρατορική Κυβέρνηση πρότεινε ως βάση της σύμβασης. Το σχέδιο στάλθηκε στην Αρχαιολογική Εταιρεία, η οποία εκλήθη να λάβει γνώση του περιεχομένου του και να υποβάλλει εγγράφως τις απόψεις της.

Στις 30 Αυγούστου 1873, το Υπουργείο των Εξωτερικών έλαβε το τελικό κείμενο, του οποίου οι τροποποιήσεις από το αρχικό σχέδιο των Γερμανών εστιάζονταν στο 1ο Άρθρο, όπου οριοθετήσε τη διεξαγωγή ανασκαφής στην αρχαία Άλτη της Ολυμπίας· στο 3ο άρθρο όπου εγείρεται το θέμα των αποζημιώσεων και απαλλοτριώσεων· στο 6ο άρθρο, το οποίο αναφερόταν στην παραχώρηση

αρχαίων αντικειμένων στη Γερμανία σύμφωνα με το Άρθρο 77 του Νόμου περί Αρχαιοτήτων· καθώς και στο 7ο Άρθρο, σύμφωνα με το οποίο η Γερμανία διατηρούσε το αποκλειστικό δικαίωμα να λαμβάνει εκμαγεία και αποτυπώματα των ανακαλυφθέντων ευρημάτων για δύο χρόνια από την έναρξη της ανασκαφής. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονταν μέχρι και τον Μάρτιο του 1874. Η σύμβαση, η οποία τελικά περιέλαβε έντεκα άρθρα, υπογράφηκε στις 13 Απριλίου 1874 στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών και ψηφίστηκε από τη Βουλή ως Νόμος του Κράτους στις 5 Απριλίου 1875.

Η ανασκαφή ξεκίνησε στις 4 Οκτωβρίου του ίδιου έτους από το Ναό του Διός. Τον Φεβρουάριο του 1881, μετά το πέρας των ανασκαφών, η Γερμανική Κυβέρνηση απέστειλε εγγράφως προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών αναφορά του καθηγητή G. Treu με κατάλογο των ευρημάτων της εξαιτούς ανασκαφής. Επικαλούμενη το 6ο Άρθρο της Σύμβασης, ζητά από την ελληνική πλευρά την παραχώρηση των διπλών και πολλαπλών αντικειμένων. Επιστημονική Επιτροπή αποτελούμενη από τον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων Π. Ευστρατιάδη, τον Ευθ. Καστόρχη και τον Κ. Μυλωνά, μετέβη στην Ολυμπία και συνέταξε περιγραφικό κατάλογο των ανευρεθέντων αρχαίων κατά είδος, καθώς και τον ακριβή αριθμό των αντικειμένων που εκχωρήθηκαν στη

Γερμανική πλευρά. Με νόμο που ψηφίστηκε στις 21 Αυγούστου του 1882 παραχωρήθηκαν στη Γερμανία αρχαιότητες βάσει του υποβληθέντος στη Βουλή καταλόγου. Η διαδικασία παραλαβής και αποστολής των ευρημάτων στο Βερολίνο ολοκληρώθηκε κατά το έτος 1885.

Αναγκαία κρίθηκε η έκθεση των πολύτιμων ευρημάτων των ανασκαφών. Με Βασιλικό Διάταγμα στις 16 Δεκεμβρίου του 1879 εγκρίθηκε η γενναία δωρεά του Ανδρέα Συγγρού για την ανέγερση μουσείου στην αρχαία Άλτη. Η οικοδόμησή του υπό την επιτήρηση του Γερμανού αρχιτέκτονα K. Siebold κατά το σχέδιο του F. Adler διήρκεσε τρία χρόνια (1883-85) και εγκαινιάστηκε στις 18 Μαΐου του 1887.

Η σύμβαση αυτή σημείωσε την αυγή των μεγάλων αρχαιολογικών επιχειρήσεων μετά από επίσημη διακρατική συμφωνία με σαφείς όρους. Δράπτοντας την ευκαιρία, η Γαλλία κατέθεσε σχέδιο για τη διεξαγωγή ανασκαφών στους Δελφούς όμοιο με την ελληνογερμανική σύμβαση. Οι διαπραγματεύσεις της όμως είχαν λιγότερο ευνοϊκό αποτέλεσμα, καθώς η Ελλάδα παρέμεινε ιδιοκτήτρια όλων των ευρημάτων χωρίς την υποχρέωση παραχώρησης των διπλών ή ομοίων αντικειμένων.

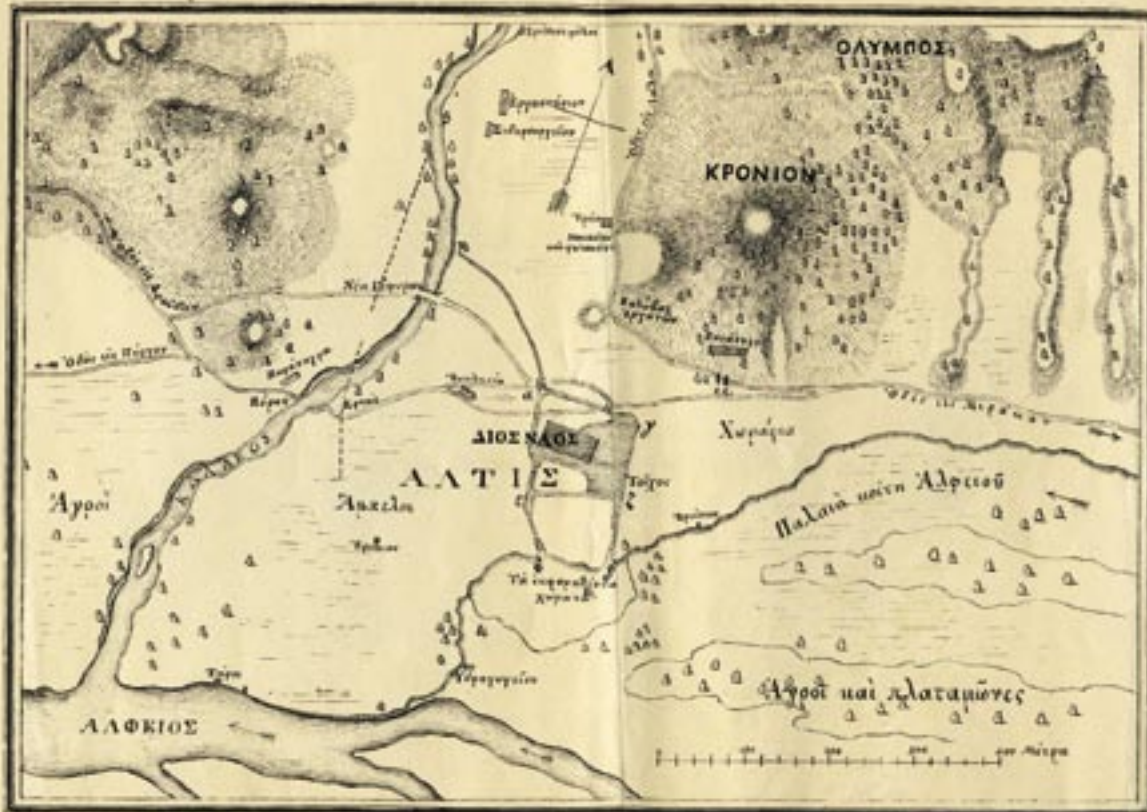

The Greek Foreign Ministry was informed of Germany's desire to carry out excavations in Olympia and other regions in the Greek State together with Greece through a letter with an attached summary of the main articles, which were proposed as the bases of the agreement. The modifications made by the Greek State were focused on four articles. Article no. 1 clarifies that excavations will be carried out solely in ancient Olympia. Article no. 3 is concerned with the issue of compensation and expropriation. Article no. 6 declares that ancient

finds will be assigned to Germany, according to Greek Law. Finally, article no. 7, proclaims that Germany will maintain the exclusive right to receive copies of the finds for the first years after the beginning of the excavation. The agreement was signed on April 13, 1874.

On February 1881, following the end of the six-year excavation, the German State sent a report to the Greek Foreign Ministry written by Prof. G. Treu. It included a catalogue of all excavation finds

and requested the transfer of the multiple ones to Germany, as was clearly established by the agreement. P. Eustratiadis, Ef. Kastorchis and K. Mylonas composed the final catalogue of all finds, which were to be transferred to Germany. The generous donation of A. Syngros for the construction of an archaeological museum in Olympia was approved by a Royal Decree on December 16, 1879.

η α Βορειοδυτικὴ τάρφος. αβ Δυτικὴ τάρφος. α γ Βορεια τάρφος.
 γ δ Ανατολικὴ τάρφος. ε ζ Νοτια τάρφος.
 1, 2, 3, 4. Δοκιμαστικαὶ τάρφοι μισραί.

Αντίγραφο Δ. Γ. Ραϊδου.

Εικ. 2.3: Τοπογραφικό της Αρχαίας Ολυμπίας.
 Pic. 2.3: Topographic chart of Ancient Olympia.

Εικ.3.1: Αρχαιολογική έκθεση του Κ. Μάνθου του έτους 1860.
Pic 3.1: Archaeological report by K. Manthos, 1860.

Κατερίνα Μπίχτα

ΤΟ ΕΠΙΠΟΝΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ: ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ & ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Με τη σύσταση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1833 (Β.Δ. 3/15 Απριλίου 1833) ως τμήματος του Υπουργείου της Εκκλησιαστικής και Δημόσιας Εκπαιδύσεως, στις αρμοδιότητες της οποίας περιλαμβάνονταν «η προπαρασκευή εις ανασκαφήν και ανακάλυψιν των απολεσθέντων αριστουργημάτων των τεχνών, η φροντίς περί της διαφυλάξεως των εισέτι υπαρχόντων και η επαγρύπνησις εις το να μην εξάγονται από το Κράτος» θεμελιώθηκε το νομικό και διοικητικό πλαίσιο της κρατικής προστασίας των αρχαιοτήτων. Παράλληλα, η ίδρυση της «Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας» το 1837 και των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών συνέδραμε σημαντικά στο έργο του ελληνικού κράτους στην αποκάλυψη, διάσωση και μελέτη των αρχαιοτήτων.

Το ελληνικό κράτος θωράκιζε συνεχώς την Αρχαιολογική Υπηρεσία με ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο για την προστασία των αρχαιοτήτων, ωστόσο ενδογενείς παράγοντες την καθιστούσαν αδύναμη και συχνά αναποτελεσματική. Τα εγγενή προβλήματα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ήταν η έλλειψη πόρων για τη διενέργεια ανασκαφών, την εξαγορά αρχαιοτήτων, την εκτέλεση αναστηλωτικών έργων ή, αργότερα, την ανέγερση μουσείων, καθώς και η ανεπάρκεια επιστημονικού, τεχνικού και φυλακτικού προσωπικού. Κατά τις πρώτες δεκαετίες η υπηρεσία αποτελούνταν ουσιαστικά από ένα άτομο, τον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων, επικουρούμενο από ελάχιστους βοηθούς αρχαιολόγους και από εκπαιδευτικούς που αναλάμβαναν επιπρόσθετα καθήκοντα Εφόρου Αρχαιοτήτων στις περιοχές όπου υπηρετούσαν. Οι αρμοδιότητες της προστασίας και φύλαξης των αρχαιοτήτων στην περιφέρεια αναθέτονταν στον νομάρχη, τον έπαρχο και τον δήμαρχο κάθε περιοχής, με την ευθύνη της έκδοσης σχετικών

διοικητικών πράξεων.

Σε όλη τη διάρκεια του αιώνα, η Αρχαιολογική Υπηρεσία υπήρξε ολιγομελής. Ένα σχέδιο προϋπολογισμού του έτους 1885 αριθμεί το όλο προσωπικό της Υπηρεσίας σε 75 άτομα, αποτελούμενο από τον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων, τον βοηθό του γραφείου του Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων, 5 Εφόρους Αρχαιοτήτων, τον Αρχιφύλακα των Αρχαιοτήτων, τον επιμελητή του Κεντρικού Μουσείου και τον αρχιτέκτονα του ίδιου μουσείου. Το φυλακτικό προσωπικό ανέρχεται σε 65 άτομα.

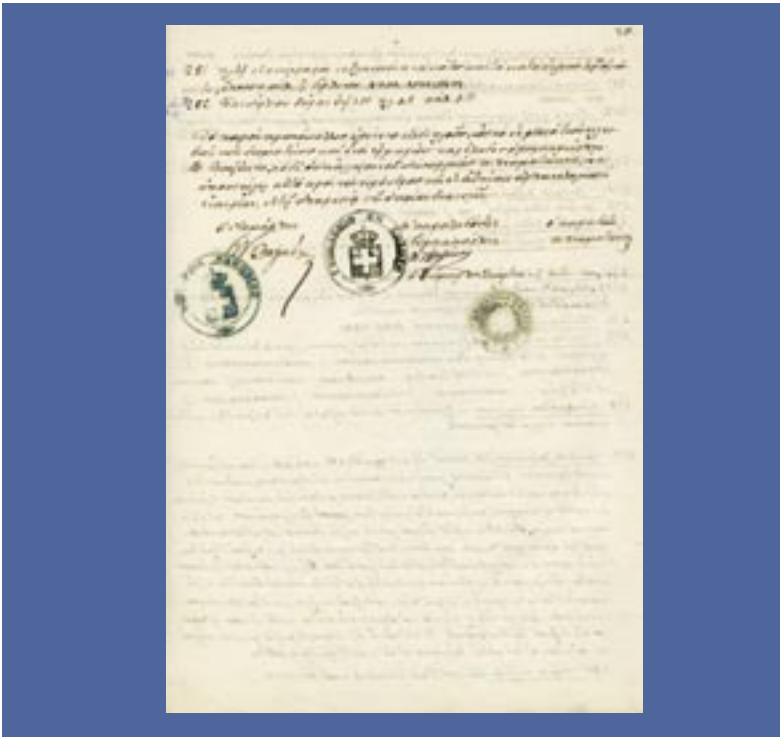
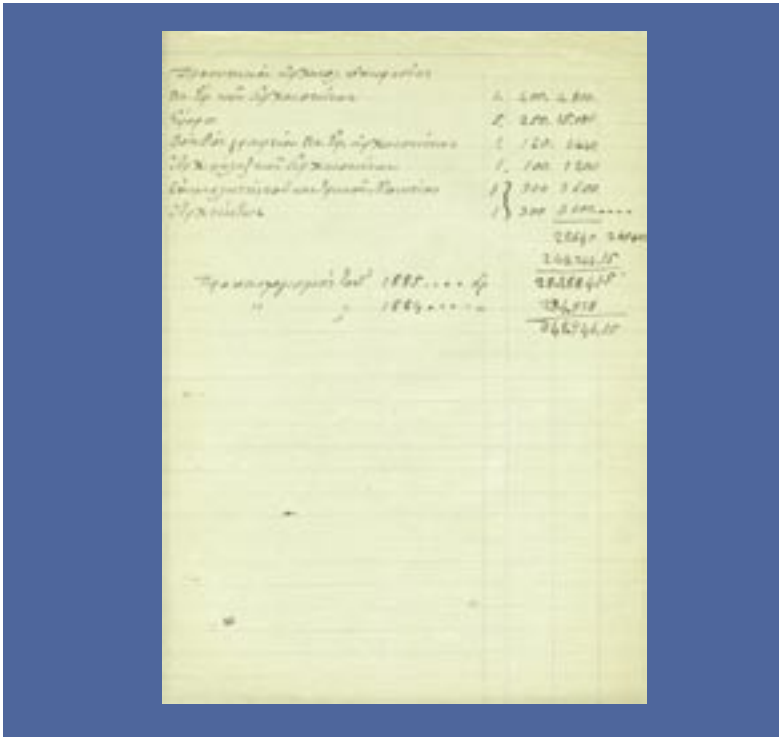
Από το πολύτιμο ιστορικό αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας που διατηρεί η Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, παρουσιάζεται η δραστηριότητα τριών προσώπων που συνέβαλαν στο έργο της περισυλλογής και καταγραφής των αρχαιοτήτων: του Παναγιώτη Σταματάκη, Εφόρου Αρχαιοτήτων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και περιοδικά εκπροσώπου της Αρχαιολογικής Εταιρείας του Κωνσταντίνου Μάνθου, φιλόλατρου κατοίκου της Κέας και του Γερμανού αρχαιολόγου Gustav Hirschfeld, ενός από τους ανασκαφείς της Ολυμπίας.

Παναγιώτης Σταματάκης - ο απόστολος

Ο Παναγιώτης Σταματάκης δεν είχε κάνει σπουδές αρχαιολογίας, όπως οι περισσότεροι, άλλωστε, εκείνη την εποχή. Ωστόσο, αν και αυτοδίδακτος, θεωρείται από τους σημαντικότερους Έλληνες αρχαιολόγους του 19ου αιώνα και από τους θεμελιωτές της επιστήμης της αρχαιολογίας στη χώρα μας. Προσλήφθηκε ως βοηθός του Γενικού Εφόρου των Αρχαιοτήτων (Παν. Ευστρατιάδη) το 1866 «ίνα καταγράψη με΄αυτού τας εν ταις

ιδιωτικαίς οικίαις αρχαιοτήτας». Από το 1871 που η Αρχαιολογική Εταιρεία ανέλαβε «εργασίες προς επιθεώρησιν των κατά τας επαρχίας αρχαιοτήτων, περισυναγωγήν και καταγραφήν των αρχαίων και καταρτισμόν Συλλογών», ο Π. Σταματάκης προσελήφθη από τους πρώτους, ως περιοδεύων Έφορος - «απόστολος» όπως ονομάστηκε, και προσέφερε τις υπηρεσίες του στη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο. Το 1875 προήχθη σε Έφορο Αρχαιοτήτων Στερεάς Ελλάδος και στις 7 Σεπτεμβρίου 1884 διορίστηκε Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων. Πέθανε λίγο αργότερα, τον Μάρτιο του 1885, από ελονοσία από την οποία, όπως λέγεται, προσβλήθηκε στη διάρκεια ανασκαφών του στη Χαιρώνεια. Αν και οι περισσότερες αποστολές που του ανατέθηκαν ήταν στην επαρχία, λόγω του ήθους και της επιμέλειας που διέκριναν την εργασία του, ο Παν. Ευστρατιάδης του ανέθεσε στις 17 Μαρτίου 1869 (Αρ. Πρωτ. 697) καθήκοντα λογιστή στη λογιστική υπηρεσία του υπό ανέγερση Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

Από το 1871 έως το 1882 διενήργησε ανασκαφές, περισυλλογές και καταγραφές αρχαιοτήτων στη Στερεά Ελλάδα: όπως στη Θήβα, στη Χαιρώνεια, στις Πλαταιές, στον Ορχομενό, στην Αταλάντη, στην Τανάγρα, στη Θίσβη, στη Δαύλια, στο Ιερό των Μουσών, στις Θεοπίες και στην Πελοπόννησο: στη Σπάρτη, στη Φιγάλη, στην Ολυμπία, στην Μαντίνεια, στη Μεσσήνη, στην Κορώνη, στο Ηραίο του Άργους, στην Κόρινθο και στο Κιάτο. Το 1876 επέβλεψε τις ανασκαφές που διεξάγονταν με δαπάνες του Σλήμαν στις Μυκήνες και διενήργησε ο ίδιος ανασκαφή τα έτη 1877-1878 στον έκτο τάφο του Ταφικού Κύκλου Α και στην είσοδο του Θησαυρού του Ατρέως. Στην Αττική πραγματοποίησε έρευνες στο Μαρκόπουλο και τον Θορικό, ανέσκαψε το θολωτό τάφο των Σπάτων το 1877, ενώ το 1879 επέπτεψε

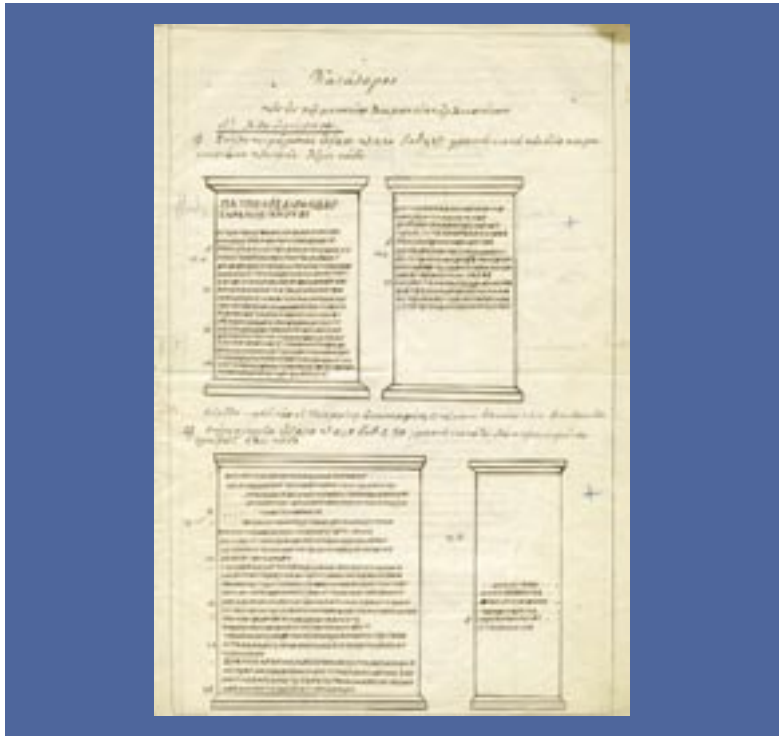

Εικ. 3.2: Σχέδιο Προϋπολογισμού του έτους 1885, συνταχθέν υπό του Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων Π. Σταματάκη, όπου καταγράφεται το μόνιμο προσωπικό της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

Εικ. 3.3: Πρωτόκολλο παραδόσεως αρχαιοτήτων στην αρχαιολογική συλλογή Σπάρτης, 29 Δεκεμβρίου 1872.

Pic 3.2: Draft Budget of the year 1885, prepared by General Ephor of Antiquities P. Stamatakis, registering the permanent staff of the Archaeological Service.

Pic. 3.3: Protocol of the delivery of antiquities to the archaeological collection of Sparta, December 29, 1872.

Εικ. 3.4: Κατάλογος αρχαιοτήτων της αρχαιολογικής συλλογής Χαιρώνειας, 20 Μαρτίου 1872.

Εικ. 3.5: Αρχαιοότητες από διάφορες οικίες της Σπάρτης που κατατέθηκαν στο Μουσείο Σπάρτης, 1872.

Pic. 3.4: List of antiquities from the Chaeroneia archaeological collection, March 20, 1872.

Pic. 3.5: Antiquities from various Spartan houses taken to the Museum of Sparta, 1872.

την ανασκαφή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στον θολωτό τάφο του Μενιδίου. Στις Κυκλάδες πραγματοποίησε την πρώτη ανασκαφή στη Δήλο το 1872, εποπτεύοντας τις εργασίες της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Το 1885, ως Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων, συνέχισε για λίγους μήνες την ανασκαφή στην Ακρόπολη Αθηνών και συγκεκριμένα στην περιοχή των Προπυλαίων.

Η ανεύρεση, διάσωση και προστασία των αρχαιοτήτων τον 19ο αιώνα δεν ήταν μια διαδικασία απρόσκοπη και ακίνδυνη. Το έγγραφο του Π. Σταματάκη (αριθ. 73, 30 Νοεμβρίου 1874) προς τη Γενική Εφορεία των Αρχαιοτήτων μας πληροφορεί για τις καταστροφές των αρχαιοτήτων στην Ακρόπολη της Σπάρτης και τις απειλές που δέχονταν για τη ζωή του: «Αλλ' οι μέχρι τούδε παρανόμως κατέχοντες την Ακρόπολιν εμπόδισαν ημάς δια της βίας, κακοποιήσαντες εν απουσία μου έναν εργάτην και τον φύλακα των αρχαιοτήτων, εμέ δε απείλησαν ότι, εάν επιμένω να εργάζωμαι εις τας κατοχάς των, θέλουσι με φονεύσει... Την διαγωγίν ταύτην των παρανόμως κατόχων αμέσως ανέφερα εγγράφως εις την Νομαρχίαν, ήτις διέταξε στρατιωτικήν δύναμιν, ίνα με συνδράμη εις τας εν Ακροπόλει εργασίας μου. Αλλά φοβούμαι, ότι θέλουσι παρεμβή και πάλιν παρά τας ενταύθα αρχαίς οι ισχυροί του τόπου και ματαιώση την αρχαιολογικήν εργασίαν».

Σε άλλη περίπτωση, η δράση των τυμβωρύχων και αρχαιοκαπήλων στην περιοχή της Τανάγρας έκανε τη μετάβασή του εκεί επικίνδυνη, όπως εξηγεί σε σημείωμά του προς τον Π. Ευστρατιάδη (θήβα, 8 Μαρτίου 1874): «Εζήτησα παρά του ενταύθα Διοικητού του μεταβατικού έναν στρατιώτη κατά το σύνθηρες, ίνα με παρακολουθή εις τας εργασίας. Ο Διοικητής ηρνήθη να μοι χορηγήση, ειπών

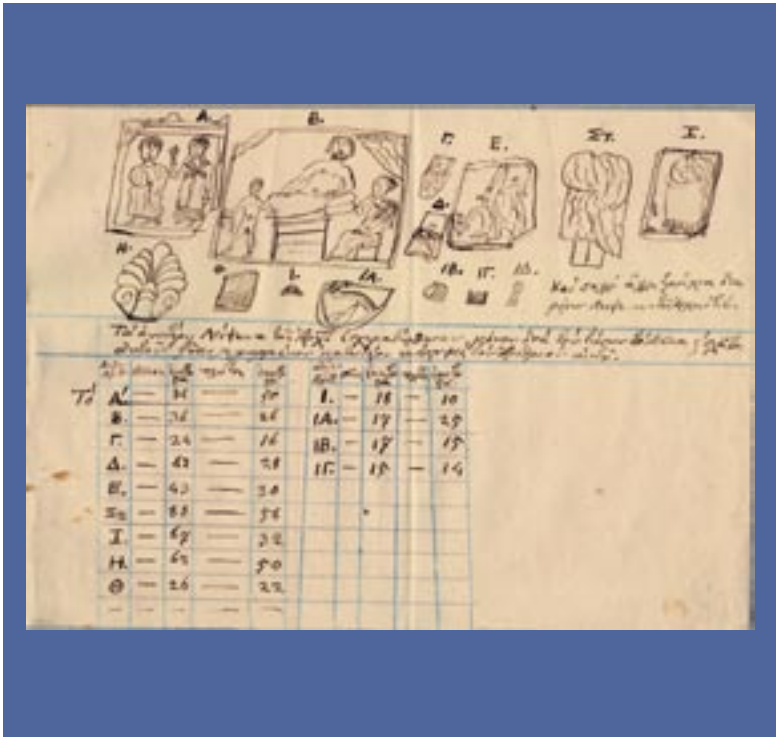
μοι ότι δεν έχει διαταγήν περί τούτου παρά του Υπουργείου των Στρατιωτικών. Ένεκα τούτου δεν μετέβην σήμερα εν Σχηματάρι. Ως είναι γνωστόν υμίν, άνευ στρατιώτου δεν δύναμαι να μεταβώ εις Σχηματάρι, διότι εκεί επαπειλείται η ζωή μου υπό των κατοίκων και των εκεί συχνά μεταβαινόντων αρχαιοκαπήλων».

Το έργο της περισυλλογής και καταγραφής των αρχαιοτήτων ήταν επιπλέον επίπονο, δαπανηρό και χρονοβόρο. Η πρόελευση των αρχαίων κινητών ευρημάτων υπήρξε ποικίλη: από ανασκαφές, από δημόσια έργα, από εξαγορά με δαπάνη του κράτους, από δωρεές επιφανών ή μη πολιτών και ομογενών, από κατασχέσεις, από βυζαντινά μνημεία και εκκλησίες, από αποτοίχιση αρχιτεκτονικών μελών σε οικίες και εκκλησίες. Χαρακτηριστικοί είναι οι κατάλογοι εντοχισμένων αρχαιοτήτων που κατάρτισε ο Σταματάκης από διάφορες οικίες στη Σπάρτη, μεταφέροντας στην αρχαιολογική συλλογή όσες μπορούσαν να εξαχθούν. Αντικείμενα περισυλλέχθηκαν ακόμη από δημόσια καταστήματα, όπως τα γραφεία των δημάρχων και νομαρχών, αλλά και από εμπορικά καταστήματα, όπως οινοπωλεία και καφενεία. Σημαντική υπήρξε η συμβολή των Ελλήνων προξένων στις υποδουλωμένες περιοχές, με την απευθείας αποστολή και παράδοση αρχαιοτήτων στο ελληνικό κράτος, προερχομένων από παράδοση ιδιωτών, εξαγορά ή κατάσχεση.

Η στέγαση των αρχαιολογικών συλλογών γινόταν σε δημόσια καταστήματα, συνήθως σχολεία, σε εκκλησίες ή σε ιδιωτικά κτίρια που ενοικιάζονταν για το σκοπό αυτό από το Κράτος. Δεν έλειπε και η περίπτωση προσωρινής φύλαξης ευρημάτων στην οικία του φύλακα αρχαιοτήτων, όπως εκείνη του φύλακα αρχαιοτήτων της Τανάγρας, Αλέξανδρου

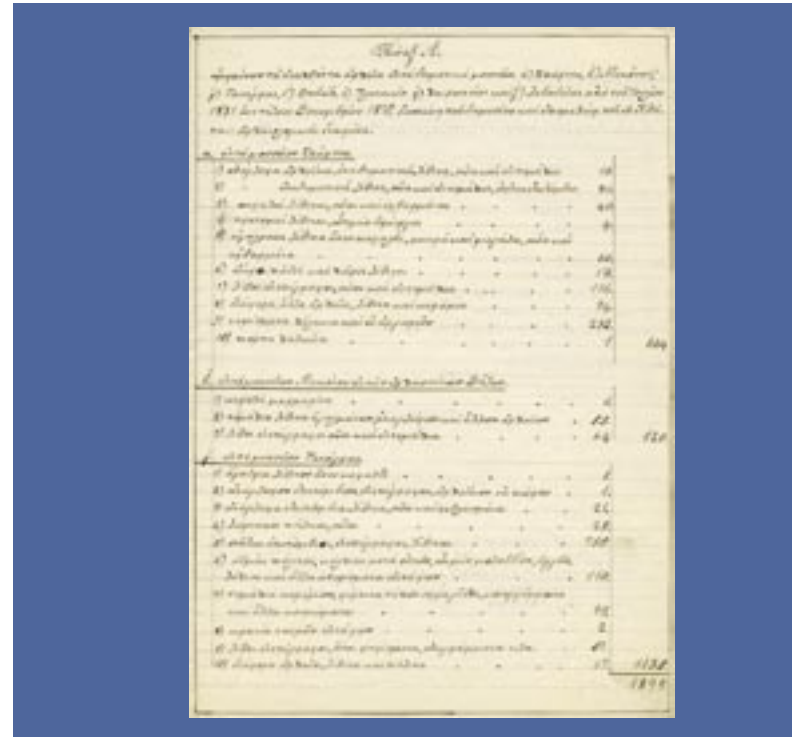
Βασιλείου. Στο σχέδιο του Προϋπολογισμού του έτους 1885 που έχει καταρτίσει ο Σταματάκης, εμπεριέχονταν πίνακας με τα ενοίκια για τη στέγαση των συλλογών στην Τανάγρα, στις Θεσπιές, στην Τεγέα, στην Ιθώμη, στις Μυκίνες, στη Μύκονο και στους Δελφούς, συνολικής δαπάνης 2.107,80 δραχμών ετησίως.

Σε έγγραφο του Π. Σταματάκη (αριθ. 51, 1 Μαρτίου 1872) προς το Υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης «περί της σχηματισθείσης αρχαιολογικής συλλογής εν Θήβαις» περιγράφεται με ενάργεια η όλη προσπάθεια της περισυλλογής, καταγραφής, στέγασης και φύλαξης της νεοσύστατης συλλογής. «Υποβάλλω ενταύθα έγκλειστον τον κατάλογο της σχηματισθείσης αρχαιολογικής συλλογής εν Θήβαις. Ο αριθμός των εν τη συλλογή κατατεθέντων αναβαίνει εις 75. Υπολείπονται δε να κατατεθώσιν έτι εις αυτήν 80 περίπου λίθοι γραπτοί τε και γλυπτοί, ευρισκόμενοι εν διαφόροις οικίαις και εκκλησίαις εν τε τη πόλει και τοις προαστείοις. Τα αρχαία κατετέθησαν προς ώραν εν τινί των υπογείων δωματίων της ελληνικής σχολής, ετακτοποιήθησαν εν αυτή και κατεγράφησαν. Επ' αυτών δε ετέθησαν τα αρμόδια δελτία κατ' αύξοντα αριθμόν, συμφωνούντα προς τον του καταλόγου. Υπό τον αριθμόν εκάστου δελτίου ετέθη το μονόγραμμα Μ. Θ. (Μουσείον Θηβών). Μετά δε την τακτοποίησιν και καταγραφήν, παρεδόθησαν τω δημάρχω δια τακτικού πρωτοκόλλου, ου αντίγραφον παρηγγέθη ο δήμαρχος να πέμψη αρμοδίως εις το Υπουργείον. Επειδή δε το οίκημα, ένθα προς ώραν κατετέθησαν τα αρχαία, είναι όλως ακατάλληλον, η δε δημοτική αρχή Θηβών πρόκειται να οικοδομήση δημαρχείον και δημοτικήν σχολήν, παρακαλώ το Σ. (εβαστόν) Υπουργείον όπως ενεργήση τα δέοντα, όπου δει, ίνα, κατά το δοθησόμενον σχέδιον των

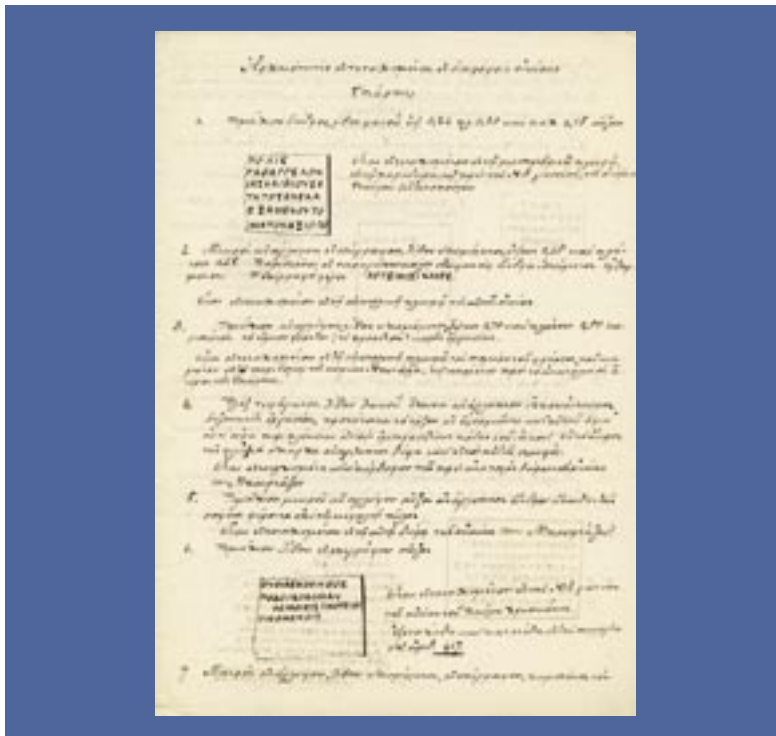
Εικ. 3.6: Κατάλογος αντικειμένων της ιδιωτικής συλλογής του Κ. Μάνθου, αχρονολόγητος.

Pic. 3.6: List of items from K. Manthos' personal collection, undated.

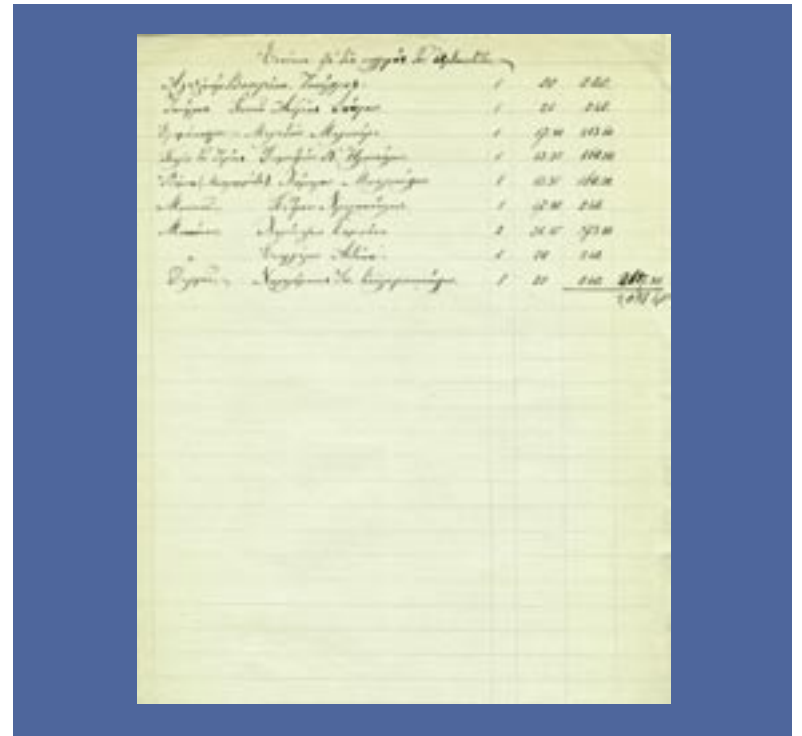
Εικ. 3.7: Το έργο του Π. Σταματάκη στην περιουλογή και καταγραφή των αρχαιοτήτων από το 1871 έως το 1875.

Pic. 3.7: The work of P. Stamatakis regarding the collection and of antiquities from 1871 to 1875.

Εικ. 3.8: Αρχαιότητες από διάφορες οικίες της Σπάρτης που κατατέθηκαν στο Μουσείο Σπάρτης, 1872.

Pic. 3.8: Antiquities from various Spartan houses taken to the Museum of Sparta, 1872.

Εικ. 3.9: Κατάλογος ενοικίων για τη στέγαση των αρχαιολογικών συλλογών στην επαρχία (1885).

Pic. 3.9: List of rents for the housing of archaeological collections in the provinces (1885).

οικοδομών τούτων, προσδιορισθή εν δωμάτιον ευρύχωρον θολωτόν, ή εν τω δημαρχίω ή εν τη δημοτική σχολή, ίνα χρησιμεύση δια την συλλογήν. Ίνα δε επιτηρήται ασφαλώς και πλουτίζεται η συλλογή εκ των εκάστοτε ανακαλυπτομένων αρχαίων, θεωρώ συμφέρον να διορισθή αμισθί εις Έφορος εκ των εν Θήβαις διδασκάλων» και προτείνει τον Διευθυντή του δημοτικού σχολείου Θηβών Επαμεινώνδα Κορομάντζο, ο οποίος «πλείστον ζήλον και σπουδήν δεικνύει εις τε την διάσωσιν και εξασφάλισιν των μνημείων», σε αντίθεση με το επαρχείο και το δημαρχείο που «ου μόνον συνδρομήν δεν μοι παρέσχον, ως διέταξε το Υπουργείον, αλλά και πλείστα προσκόμματα μοι παρενέβαλλον προς αποτυχίαν της υπηρεσίας ταύτης». Συνεχίζει τονίζοντας την ανάγκη διορισμού Εφόρου Αρχαιοτήτων στη Θήβα, λόγω της ανέγερσης οικοδομών και των έργων οδοποιίας, και καταλήγει με την άποψη ότι «δια του διορισμού Εφόρων εις τας σχηματισθείσας και σχηματισθησομένας συλλογάς και δια του διορισμού ικανών και δραστηρίων φυλάκων εν περιφερείαις αρχαιολογικάς δύνανται και αι ήδη υπάρχουσαι αρχαιοτήτες να εξασφαλισθώσι και αι ανακαλυπτόμεναι να διασώζωνται».

Αναφορικά με την ανασκαφή στις Μυκίνες, η οποία διεξαγόταν με δαπάνες του Σλήμαν και την επιμέλεια της Αρχαιολογικής Εταιρείας, αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τις κακές σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών, ο Σταματάκης κατάφερε, χάρη στην υπομονή και τη μεθοδικότητά του, να εξασφαλίσει την επιστημονική τεκμηρίωση της ανασκαφής και να κατοχυρώσει τα ευρήματα. Παρατίθεται ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα του ημερολογίου του Σταματάκη, το οποίο αφορά τον τρόπο ταξινόμησης και καταγραφής των ευρημάτων (Ημερολόγιον του 1876, Ανασκαφαί εν Μυκίναϊς,

27 Ιουλίου): «Εμείναμεν πληρέστατα σύμφωνοι περί τε της τοποθετήσεως και καταγραφής. Επί των ανακαλυπτομένων αρχαίων επιτίθενται δελτία κατ' αύξοντα αριθμόν, συμφωνούντα προς το ημερολόγιόν μου. Τακτοποιούνται και καταγράφονται υπό τας διαιρέσεις λίθινα χαλκά και πήλινα. Εν τω ημερολογίω σημειούνται τίνα κατά την γνώμην του κ. Σχλιέμαν εισίν προϊστορικά. Επί τούτοις σημειούται και επί του ημερολογίου και επί των δελτίων το βάθος, εν ω έκαστον αρχαίον ανεκαλύφθη».

Σε όλες τις περιοχές όπου εργάστηκε, ο Σταματάκης υπήρξε πρωτεργάτης στον σχηματισμό των αρχαιολογικών συλλογών και στην καταγραφή των αρχαιοτήτων. Μια απογραφή του έργου του εμφανίζεται στους τρεις συγκεντρωτικούς πίνακες που αποστέλλει στον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων (αριθ. 1, 22 Ιανουαρίου 1876) και αφορούν την περίοδο από τον Ιούλιο του 1871 έως τον Δεκέμβριο του 1875. Στον πρώτο πίνακα παρατίθενται τα αρχαία που έχουν εισαχθεί στις αρχαιολογικές συλλογές της Σπάρτης, της Μυκόνου, της Τανάγρας, των Θηβών, των Πλαταιών, της Χαϊρώνειας και της Λεβαδείας· συνολικά 2.181 αντικείμενα. Στον δεύτερο πίνακα παρατίθενται τα αρχαία που έχουν καταγραφεί σε διάφορες θέσεις και δεν έχουν ακόμη περισυλλεγεί και κατατεθεί στις συλλογές, συνολικά 887 αντικείμενα. Στον τρίτο πίνακα παρατίθενται τα αρχαία που έχουν μεταφερθεί από την επαρχία στο μουσείο της Εταιρείας στην Αθήνα, προερχόμενα από εξαγορά, δωρεά πολιτών και περισυναγωγή, συνολικά 1.492 αντικείμενα.

Ο Σταματάκης ήταν άνθρωπος υψηλού ήθους, υποδειγματικός υπηρέτης της αρχαιολογίας και άοκνος υπάλληλος της Υπηρεσίας, γεγονός που αντανακλάται στις πολυσέλιδες επιστολές του, στους

ακριβείς, λεπτομερείς και περίτεχνους καταλόγους του, στις αναλυτικές και υποδειγματικές εκθέσεις του και στη μεθοδικότητα των ημερολογίων του, που με υπομονή και επιμέλεια αντέγραφε προς ενημέρωση τόσο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας όσο και της Αρχαιολογικής Εταιρείας.

Κωνσταντίνος Μάνθος - ο αυτεπάγγελτος φύλακας των αρχαιοτήτων της Κέας

Σημαντική συμβολή στη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς από φιλόρραχο ιδιώτη αποτελεί ο Κωνσταντίνος Μάνθος, που από τα μέσα του 19ου αιώνα ασχολήθηκε συστηματικά με την περισυλλογή και καταγραφή αρχαιοτήτων της νήσου Κέας. Με καλή εγκύκλιο παιδεία και αγάπη για την ιστορία και αρχαιολογία της Κέας, περιηγήθηκε για χρόνια το νησί, εντόπισε και κατέγραψε πλήθος αρχαιοτήτων - κυρίως αρχιτεκτονικά λείψανα και ανεπίγραφες στήλες. Οι καταγραφές αυτές με μορφή εκθέσεων είχαν παραλήπτη τον Γενικό Έφορο των Αρχαιοτήτων (Π. Ευστρατιάδη), τον οποίο ενημερώνει (αρ. πρωτ. 2317/25 Οκτ. 1879) ότι δεν γράφει ως επιστήμων, διότι δεν είναι, αλλά «διά να γνωρίζη η Γενική Εφορεία τα της Κέας Λείψανα της Αρχαιότητας υπάρχοντα τεθαμμένα». Θεωρεί μάλιστα ο Κ. Μάνθος ότι η περιγραφή των αρχαίων θέσεων και των ευρημάτων είναι τόσο λεπτομερής που στην έκθεσή του με τίτλο «Αρχαιολογία Κέας. Περιγραφή των εν τη νήσω Κέω Αρχαιοτήτων και διαφόρων Αρχαίων επιγραφών κλπ». (ημερομηνία 30 Οκτωβρίου 1855) αναφέρει στον επίλογο ότι «ο θέλων ίνα ιδή ιδίοις οφθαλμοίς τας ανωτέρω αναφερομένας Αρχαιότητας, δύνανται να οδηγῆται ευκόλως, εις οποίας Αρχαιότητος θέσιν θελήσῃ να υπάγει, ή και επιγραφὴν να ιδή, καθόσον είναι υπόψιν του η θέσις το σχῆμα και η επιγραφὴ»

Ανασκαφαί ἐν Μυκῆναις

ἑπιμετρία τῆς ἐπιπέδου ἀρχαιογραφικῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἐπιπέδου τοῦ
α. ἑρ. Σχ. 11

Ἰουλ. 26 Δευτέρα. Πρὸς τὸ πάλαιον ἀντικείμενον τῆς μερῆς τῆς ἐπιπέδου
ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς οἱ ἴδιαι, κατὰ ἐξέλιξιν ἐπιπέδου, παρά τὸ τεῖχος μα-
κρὰν τῆς πόλεως 50 περίπου μ.π. προχωροῦσα τερματίζονται.

Κατὰ ταύτην τῆς ἡμέρας ἐπιγραφῆς ἴσασιν τετράγωνοι μῆκους
20 μ.π. πλάτους 10. καὶ βάθους 50-60 μ.π. ἐν τοῖς χώμασι τῆς ἐπι-
πέδου ἐπιπέδου ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἑξῆς ἀρχαῖα

Α. Λίθια

- 1) μικροὶ τετράγωνοι ἀτράκτου, χρώματος φιοσιφρασίνου (τετράγωνοι
ἐπιπέδου κατὰ τοῖς α. ἑρ. Σχ. 11) 0,30 ἑκάστη ἐπιφανείᾳ τῆς γῆς.
- 2) ἑτέρα ἴσασιν ὁμοίου χρώματος (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,30.
- 3) ἑρραγῆσαι ἔχον σχῆμα μικροῦ τετράγωνου ἀνωτρίμματος, χρώματος γι-
λαίου. Τὸν αἶμα τούτου ἐπιπέδου ἐπιπέδου καὶ ἑξῆς, ἐπὶ ἑτέροις ἐπιπέ-
δοις καὶ ἀπὸ ἑξῆς (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11), 0,20
- 4) ἑτέρα ἑρραγῆσαι ἑρραγῆσαι, ἔχον καὶ δύο ἐπιπέδους ἐπιφανείας, χρο-
ματι μίξαισι (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11), 0,30.

Β. Χαλυᾶ.

- 5) μικροὶ τετράγωνοι χαλυᾶν γὰρ μακρῶν, ἐπιπέδου ἐπιφανείας
φέρει τέσσαρα τετράγωνα ἐπιπέδου, 0,20
- 6) δύο μικρὰ πέπλα γὰρ ἐπιπέδου, ἐπιπέδου τετράγωνα καὶ τὰ αἶμα
διὰ δύο ἐπιπέδου μακρῶν, 0,30.

Γ. Πήλα.

- 7) Τὸ ἀνω μέρος πυλῶν ἀντικείμενον ἀντικείμενον, ἀπὸ καὶ τὰ ἐπιπέδου ἐπιπέδου
φέρει ἐπιπέδου, ἔχον ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιπέδου γράμματα μίξαισι
καὶ ἐπιπέδου, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιπέδου ἐπιπέδου ἐπιπέδου (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,20
- 8) ἑτέρα αἶμα ἐπιπέδου ἔχον τὸν αἶμα ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,20
- 9) Μικρὰ τετράγωνα μετὰ μίξαισι τῆς ἐπιπέδου ἐπιπέδου, χρώματος φαίου, ἀπὸ γρά-
μματα καὶ ἐπιπέδου (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11), 0,30.
- 10) Τετράγωνα ἐπιπέδου μετὰ μίξαισι τῆς ἐπιπέδου, ἔχον ἐπὶ φαίου ἐπιπέδου
μίξαισι ἐπιπέδου (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,20.
- 11) ἑτέρα ὁμοίου φέρει ἐπὶ φαίου ἐπιπέδου ἐπιπέδου ἐπιπέδου (πρ. ἑρ. κατὰ
Σχ. 11) 0,20.
- 12) Τετράγωνα ἐπιπέδου, φέρει ἐπὶ φαίου ἐπιπέδου μίξαισι ἐπιπέδου
(πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,30
- 13) ἑτέρα τετράγωνα ἐπιπέδου, φέρει ἐπὶ ἐπιπέδου φαίου ἐπιπέδου
μίξαισι (πρ. ἑρ. κατὰ Σχ. 11) 0,30

Εικ. 3.10: Ημερολόγιο Π. Σταματάκη του έτους 1876, Ανασκαφές Μυκηθών.

Pic. 3.10: Journal of P. Stamatakis for the year 1876, Excavations at Mycenae.

Το χειρόγραφο με τίτλο «Έκθεσις Αρχαιολογική περιγράφουσα όλας τας εν τη νήσω Κέω ευρισκομένας αρχαιοτήτας και ιστορικά τινά της Κέας» [1 Αυγούστου 1861], διαρθρώνεται, όπως αντίστοιχα και η έκθεση του 1855, σε κεφάλαια που αφορούν την ιστορία της νήσου και τις τέσσερις αρχαίες πόλεις της, ενώ περιέχει επιπλέον έναν πολύτιμο χάρτη της Κέας, όπου σημειώνονται οι αρχαίες θέσεις και τα τοπωνύμια. Στον πρόλογο αυτής της έκθεσης ο συγγραφέας εξηγεί με ρομαντική διάθεση τον λόγο ενασχόλησής του με την καταγραφή των αρχαιοτήτων: «Προ πολλού, περιερχόμενος τας εξοχάς της περιφερείας του Δήμου Κέας και παρατηρών θέσεις τινάς... έρωσ της των Αρχαιοτήτων ανακαλύψεως με εκεντούσεν εις την καρδίαν, να κάμω τας κατά δύναμιν ανακαλύψεις, καταγράφων, ως ηδυνάμην, τα ερείπια των πόλεων... αντέγραφον δε και τας επί των λίθων ευρισκομένας επιγραφάς, τας οποίας έστελλον εις Αθήνας προς την Γενική Εφορείαν των Αρχαιοτήτων και εδημοσιεύοντο εις την Αρχαιολογική Εφημερίδα, συνάζων συνάμα και εκ διαφόρων θέσεων, τα ευμετακόμιστα λείψανα, της καλλιτεχνίας και της προγονικής ημών μεγαλειότητος».

Από τα ευμετακόμιστα λείψανα που συγκέντρωνε ο Κ. Μάνθος στην οικία του στην Ιουλίδα δημιούργησε μια σημαντική ιδιωτική συλλογή, την οποία μπορούσε ο καθένας, Έλληνας και ξένος, να επισκεφθεί ελεύθερα - και την οποία επίσης κατέγραφε περιοδικώς αποστέλλοντας τα χειρόγραφα φυλλάδια στον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων, όπως τεκμαίρεται από το αχρονολόγητο χειρόγραφο με τίτλο «Κατάλογος Ενεπιγράφων Λίθων και λοιπών Αρχαίων της Κέας Λειψάνων» και την προσθήκη με άλλο χέρι «εν τη οικία του Κ. Μάνθου» και σημείωση στην κεφαλίδα

δια χειρός Π. Ευστρατιάδη «όμοιος του καταλόγου του 1870, αλλά ελλιπέστερος». Η συλλογή του Κ. Μάνθου αγοράστηκε το 1870 από την Αρχαιολογική Εταιρεία, όπως μας πληροφορεί ο Π. Σταματάκης στο Ημερολόγιο του 1870 (3 Ιουνίου), το οποίο τηρούσε ως βοηθός τότε του Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων: «Η Αρχ. Εταιρία ηγόρασε παρά του Κ. Μάνθου εν Κέω οικόνητος την Αρχαιολογικήν του Συλλογήν αντί δραχ. 1000, δούσα αυτώ ίδια του έξοδα της μεταφοράς. Κατάλογος αυτών ευρίσκειται εν τω Γραφείω της Εφορείας των Αρχαιοτήτων». Και προσθέτει σε παράπλευρη σημείωση: «Μετακομίσθησαν εν Αθήνας παρά του ιδίου τη 14 Ιουνίου και παρεδόθησαν τη Εταιρεία. Τα πλείστα αυτών ετέθησαν εν τω ανεγ. (ειρομένω) Μουσ. (είω)».

Ο Κ. Μάνθος δεν περιορίστηκε στις περιηγήσεις και τις καταγραφές των αρχαιοτήτων της Κέας, αλλά αναλάμβανε και έφερνε σε πέρας διάφορες εργασίες που του ανέθεταν η Αρχαιολογική Εταιρεία ή η Γενική Εφορεία Αρχαιοτήτων, τόσο στην Κέα όσο και σε γειτονικά νησιά. Γράφει ο Σ. Κουμανούδης στην έκθεση των Πεπραγμένων της Αρχαιολογικής Εταιρείας των ετών 1880-81, σχετικά με την αναστήλωση του Λέοντος της Κέας: «κατά τον εν αυτή τη Κέα αυτεπάγγελτον φύλακα των αρχαιοτήτων Κ. Μάνθον... έπρεπε να υποστηρικθί το βάθρον δια τοιχοδομίας στερεάς. Τούτο παρεδέχθημεν και ανετέθη η εκτέλεσις του έργου εις τον Μάνθον, όστις το εξετέλεσεν επιμελώς». Σε άλλη περίπτωση, πληροφορούμαστε (Ημερολόγιο Σταματάκη 1869, 4 Δεκεμβρίου) την μετάβαση του Κ. Μάνθου στην Κύθνο κατ' εντολή της Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων, όπου αγόρασε δαπάνη του Υπουργείου διάφορες αρχαιότητες και τις μετέφερε στην Αθήνα.

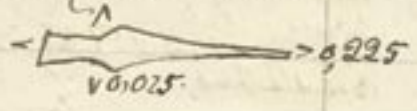
Ο Κ. Μάνθος συνέχισε να συγκεντρώνει αρχαιότητες στο σπίτι του στην Ιουλίδα και μετά την αγορά της συλλογής του από την Αρχαιολογική Εταιρεία το 1870, αφοσιωμένος μέχρι τέλους στο αξιότιμο έργο της διάσωσης των αρχαιοτήτων της Κέας.

Ο Gustav Hirschfeld και οι πρώτες καταγραφές αντικειμένων στην Ολυμπία

Ο θεσμός των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών εγκαινιάστηκε το 1846 με την ίδρυση στην Αθήνα της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Ακολούθησαν το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο το 1874, η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών το 1882, η Βρετανική Σχολή Αθηνών το 1886, το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο το 1908 και λίγο αργότερα, το 1909, η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή.

Στις 13 Απριλίου του 1874 υπογράφηκε στην Αθήνα σύμβαση μεταξύ της Ελλάδος και της Γερμανίας, υπό των Ι. Δηλιγιάννη, Υπουργού των Εξωτερικών, Παν. Ευστρατιάδη, Γενικού Εφόρου Αρχαιοτήτων, E. von Vagner, πρεσβευτού της Γερμανίας και E. Curtius, καθηγητή του Πανεπιστημίου του Βερολίνου, για τη διενέργεια ανασκαφών στην Αρχαία Ολυμπία, η οποία αποτέλεσε το πρότυπο για τις μετέπειτα παραχωρήσεις. Το γενικότερο έργο συντόνιζαν από το Βερολίνο ο αρχαιολόγος E. Curtius και ο αρχιτέκτων Fr. Adler. Τις εργασίες πεδίου διηύθυναν διάφοροι αρχαιολόγοι και αρχιτέκτονες, από τους καλύτερους της Γερμανίας, όπως οι G. Hirschfeld, G. Treu, W. Dörpfeld, A. Furtwängler, Ad. Bötticher, P. Graef κ.ά. Από ελληνικής πλευράς, ο Έφορος Αρχαιοτήτων Αθανάσιος Δημητριάδης τοποθετήθηκε επίτροπος των ανασκαφών έως το 1878, αναπληρούμενος έκτοτε από τον αδερφό του Κων/νο Δημητριάδη. Οι ανασκαφικές εργασίες άρχισαν στις 22 Σεπτεμβρίου

9/14 Εν τῷ Πρωίῳ 164 Τριτάξιον μαρμάδου οὐκ ἐπιγραφιστοῦ μετ' ἀ-
 μου ^{0,05} L
 2 Εν τῷ ἑσπέρῳ 165 Ἐξ μετ' ἀρραγνῶν μαρμάρων ^{0,125}
 19/14 Εν τῷ δευτέρῳ 166 Τίσορα ἤτοι ἀρραγνῶν μαρμάρων ^{0,16}
 19/14 Ἀρχ. ἀρραγνῶν 167 Τίσορα ἀρραγνῶν τετραπέδου ἀγνή δὲ
 τῶν μαρμάρων οὐκ ἐπιγραφιστοῦ
 19/14 Ἀρχ. ἀρραγνῶν 168 Τίσορα ἀρραγνῶν τετραπέδου ἀγνή δὲ
 τῶν μαρμάρων οὐκ ἐπιγραφιστοῦ
 19/14 Ἀρχ. ἀρραγνῶν 169 Τίσορα ἀρραγνῶν τετραπέδου ἀγνή δὲ
 τῶν μαρμάρων οὐκ ἐπιγραφιστοῦ
 19/14 Ἀρχ. ἀρραγνῶν 170 Τίσορα ἀρραγνῶν τετραπέδου ἀγνή δὲ
 τῶν μαρμάρων οὐκ ἐπιγραφιστοῦ

Ἡτοι ἄρα τῶν ἀρραγνῶν μαρμάρων
 ἐπιγραφιστοῦ
 19/13 Ἀρχ. ἀρραγνῶν 171 Τίσορα ἀρραγνῶν τετραπέδου ἀγνή δὲ
 τῶν μαρμάρων οὐκ ἐπιγραφιστοῦ
 Dr. Gustav Hirschfeld

Εικ. 3.11: Κατάλογος ευρημάτων της Ολυμπίας με την υπογραφή του διευθυντή των ανασκαφών G. Hirschfeld.

Pic. 3.11: List of finds from Olympia bearing the signature of excavation director G. Hirschfeld.

1875 και ολοκληρώθηκαν στις 8 Μαρτίου 1881. Σε αυτό το διάστημα αποκαλύφθηκε ολόκληρη η Άλις χάρη σε μια επιχείρηση πρωτοφανή σε έκταση και ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και πρωτοποριακή ως προς την ανασκαφική μεθοδολογία και τη φωτογραφική της τεκμηρίωση.

Ο Γερμανός αρχαιολόγος Gustav Hirschfeld διηύθυνε τις ανασκαφές στην Ολυμπία από το 1875 έως το 1877 και αποκάλυψε σημαντικά μνημεία και έργα τέχνης του Ιερού, όπως το Ναό του Δία, το Ηραίο, τον Ερμή του Πραξιτέλη, τη Νίκη του Παιωνίου. Συνέγραψε με τους Curtius και Adler τους δύο πρώτους τόμους του πεντάτομου έργου *Ausgrabungen zu Olympia* (1875-1881), οι οποίοι αφορούν τα αποτελέσματα των ανασκαφικών περιόδων 1875-76 και 1876-77. Ο Hirschfeld είχε κάνει σπουδές αρχαιολογίας και γεωγραφίας, υπήρξε φοιτητής του Curtius στο Βερολίνο και από το 1870 εργάστηκε ως υπότροφος του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Ελλάδα, την Ιταλία και τη Μικρά Ασία.

Οι κατάλογοι των αντικειμένων εμπεριέχονται σε δύο βιβλιοδετημένα σημειωματάρια με έντυπη αρίθμηση σελίδων. Κάθε κατάλογος διαιρείται σε

πέντε στήλες με την ημερομηνία ευρέσεως, τον τόπο ευρέσεως, τον αύξοντα αριθμό, την περιγραφή και τον τόπο αποθέσεως του αντικειμένου. Στο τέλος κάθε καταλόγου αναγράφεται ολογράφως ο αριθμός των καταγεγραμμένων αντικειμένων και ακολουθούν τόπος / ημερομηνία και υπογραφή: Εν Δρούβα, 1/13 Μαΐου 1876, Gustav Hirschfeld. Όλοι οι κατάλογοι περιέχουν αντικείμενα της ανασκαφικής περιόδου 1875-76 και συγκεκριμένα από τον Σεπτέμβριο του 1875 έως τον Απρίλιο του 1876.

Το πρώτο σημειωματάριο περιέχει τέσσερις καταλόγους. Ο πρώτος έχει τίτλο «Χαλκίων ή ορειχαλκίων ανακαλυφθέντων λειψάνων κατάλογος» και περιλαμβάνει συνολικά 685 αντικείμενα σε 79 σελίδες. Ακολουθεί ο δεύτερος με τίτλο «Των εκ διαφόρων Μετάλλων ήτοι Σιδήρου Μολύβδου κ.τ.λ. κατάλογος» με συνολικά 167 αντικείμενα σε 14 σελίδες. Ο τρίτος έχει τίτλο «Νομισμάτων Κατάλογος» και συνολικά 175 αντικείμενα σε 23 σελίδες. Ο τέταρτος έχει τίτλο «Ποικίλων ήτοι Υαλίνων Οσσειών κλπ. Κατάλογος» και συνολικά περιλαμβάνει 60 αντικείμενα σε 8 σελίδες. Το δεύτερο σημειωματάριο αποτελείται από τρεις καταλόγους. Ο πρώτος με τίτλο

«Πηλίνων ανακαλυφθέντων λειψάνων κατάλογος» περιλαμβάνει συνολικά 242 αντικείμενα σε 26 σελίδες. Η ημερομηνία και η υπογραφή σημειώνονται από τον ίδιο τον Hirschfeld με ελληνικούς χαρακτήρες. Ο δεύτερος έχει τίτλο «Μαρμαρίνων Γλυπτικών και τινών Αρχιτεκτονικών ανακαλυφθέντων λειψάνων κατάλογος» και περιλαμβάνει συνολικά 178 αντικείμενα σε 33 σελίδες. Ο τρίτος έχει τίτλο «Κατάλογος των κατά την α' περίοδον ευρεθεισών επιγραφών» και είναι ανυπόγραφος. Καταγράφονται συνολικά 79 αντικείμενα σε 13 σελίδες.

Όλοι οι κατάλογοι είναι στην ελληνική γλώσσα, με χρήση της αντίστοιχης αρχαιολογικής ορολογίας. Από τον γραφικό χαρακτήρα των κειμένων τεκμαίρεται ότι οι συντάκτες των καταλόγων ήταν τουλάχιστον τρεις. Πρόκειται για Έλληνες αρχαιολόγους, πιθανότατα βοηθούς του Εφόρου Αρχαιοτήτων, που γνωρίζουμε ότι συμμετείχαν στις ανασκαφές της Ολυμπίας και συνέδραμαν τον Γερμανό αρχαιολόγο στο έργο της καταγραφής των αντικειμένων.

The paper offers insight of the laborious work of preservation and protection of the antiquities carried out by the Greek Archaeological Service in the 19th c., often in collaboration with the Archaeological Society of Athens and occasionally with the assistance of the Foreign Archaeological Schools in Athens.

Archival material from the National Archive of Monuments sheds light to the work of three persons with respect their endeavours in collecting and recording antiquities. Panagiotis Stamatakis,

as Ephor of Antiquities of the Archaeological Service and under the auspices of the Archaeological Society, conducted various tasks in Central Greece, Attica, Delos and the Peloponnese. It is with his tireless efforts that the first archaeological collections were built in Thebes, Chaeroneia, Thespiai, Tanagra, Sparta, Ithome and Mykonos. Numerous letters, journals, reports and catalogues of collections testify to his valuable contribution to the archaeological field. Konstantinos Manthos, an antiquary and zealot of antiquity from Kea, toured the island for many years, collecting

and recording ancient monuments and objects, mainly architectural remains and inscriptions, as depicted in many reports, drawings and sketches. Gustav Hirschfeld, an archaeologist of the German Archaeological Institute at Athens, was the Director of the excavations at Olympia in the years 1875-77, the period when the main part of the Sanctuary was revealed. Catalogues of objects were prepared under his supervision, preserving important information about the identity and context of the finds.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΙ

ΤΗΛΕΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΑΡΙΘ. ΔΙΕΚΤ.

16657

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Ελήφθη εκ	Μεταβίβασθη εις
τῆς 31 ὥρα 12 Μ.	τῆς ὥρα Μ.
Ὁ Παραλαβών	Ὁ Μεταβιβαστής

Ἐκ Κουρούτιου ἀριθ. 341 τοῦ 1895 ἡμέρα 31 ὥρα 12 Μ. 190
 μὴν

Δ. V.
 Γενικὴν ἔφορον ἀρχαιοτήτων
 ε.δ.
 Κελευθώσαντες βεβαιώματα
 αἰγρια φιδύοντες ἀκρίαι
 ἴσχυρα εἰς ἐργασίαι ἀρχαίων
 ἀποδυνάτουν ἡλικία τῶν
 ἔφορον ἀρχαιοτήτων
 Κουρούτιου

Εἰκ. 4.1:
 Pic. 4.1: Telegram by the Ephor of Antiquities Kourouniotis regarding the progress of excavations of the Antikythera shipwreck.

Φραγκούλα Γεώργια

ΕΝΑΛΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Ένα μικρό αλλά σημαντικό τμήμα του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας αφορά τη γέννηση και την πορεία της Ενάλιας Αρχαιολογίας στον ελλαδικό χώρο. Η πρώτη αναφορά σχετικά με την ανεύρεση και ανέλκυση αρχαίων αντικειμένων από τον βυθό προέρχεται από αντίγραφο αποσπάσματος του ημερολογίου του Ιερομόναχου Γρηγορίου Λογοθέτη και χρονολογείται το 1875. Πρόκειται για το ναυάγιο του караβιού «Μέντωρ», το 1802, το οποίο μετέφερε το φορτίο του Λόρδου Έλγιν με τα μάρμαρα του Παρθενώνα από την Ελλάδα στη Μεγάλη Βρετανία. Το καράβι βυθίστηκε κατά τις βραδινές ώρες στον κόλπο του Αυλέμονα, στο δυτικό τμήμα των Κυθήρων, ενώ βρισκόταν σε πορεία πρόσδεσης.

Οι δεκαεπτά κασέλες με τα μαρμάρια αγάλματα που μετέφερε το καράβι κατέληξαν στο βυθό. Ο Λόρδος Έλγιν κινητοποίησε τον Βρετανό Υποπρόξενο προκειμένου να κληθούν βουτηχτάδες για να ανελκύσουν τις κασέλες με έξοδα του ιδίου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Για κάθε κασέλα που θα ανέσυραν, θα πληρώνονταν 500 γρόσια, ενώ θα έδινε 40 χιλιάδες γρόσια σε περίπτωση που θα ανέσυραν όλες τις κασέλες από το βυθό. Σε έγγραφο με ημερομηνία 25-10-1802 (μεταφρασμένο από το πρωτότυπο αγγλικό έγγραφο) το οποίο υπέγραψε ο Έλγιν, ως Έκτακτος Απεσταλμένος της Αυτού Βρετανικής Μεγαλειότητας παρά την Οθωμανική Πύλη, έστειλε οδηγίες στον Βρετανό Υποπρόξενο στα Κύθηρα προκειμένου να περισυλλέξει το φορτίο του Μέντωρ, το οποίο βυθίστηκε στον Αυλέμονα και φέρει κασέλες με λίθους, χωρίς οικονομική αξία αλλά με σημαντική αξία για τον ίδιο, όπως χαρακτηριστικά τονίζει. Σε επόμενο έγγραφο, επίσης μεταφρασμένο από την αγγλική,

με ημερομηνία 16 Σεπτεμβρίου 1805, ο πλοίαρχος Γεώργιος Πάρου έστειλε αναφορά σχετικά με το είδος και την ποσότητα των ανελκυσθέντων αντικειμένων από τον Μέντωρ. Στην αναφορά του προς τον Πρόεδρο της Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1875, ο Γρ. Μουκάκος μετέφερε το ιστορικό του ναυαγίου καθώς και την πληροφορία ότι τα κιβώτια ήταν δέκα επτά και ανελκύστηκαν αρχικά δώδεκα, καθώς τα πέντε παρέμειναν στον βυθό και απομακρύνθηκαν αργότερα.

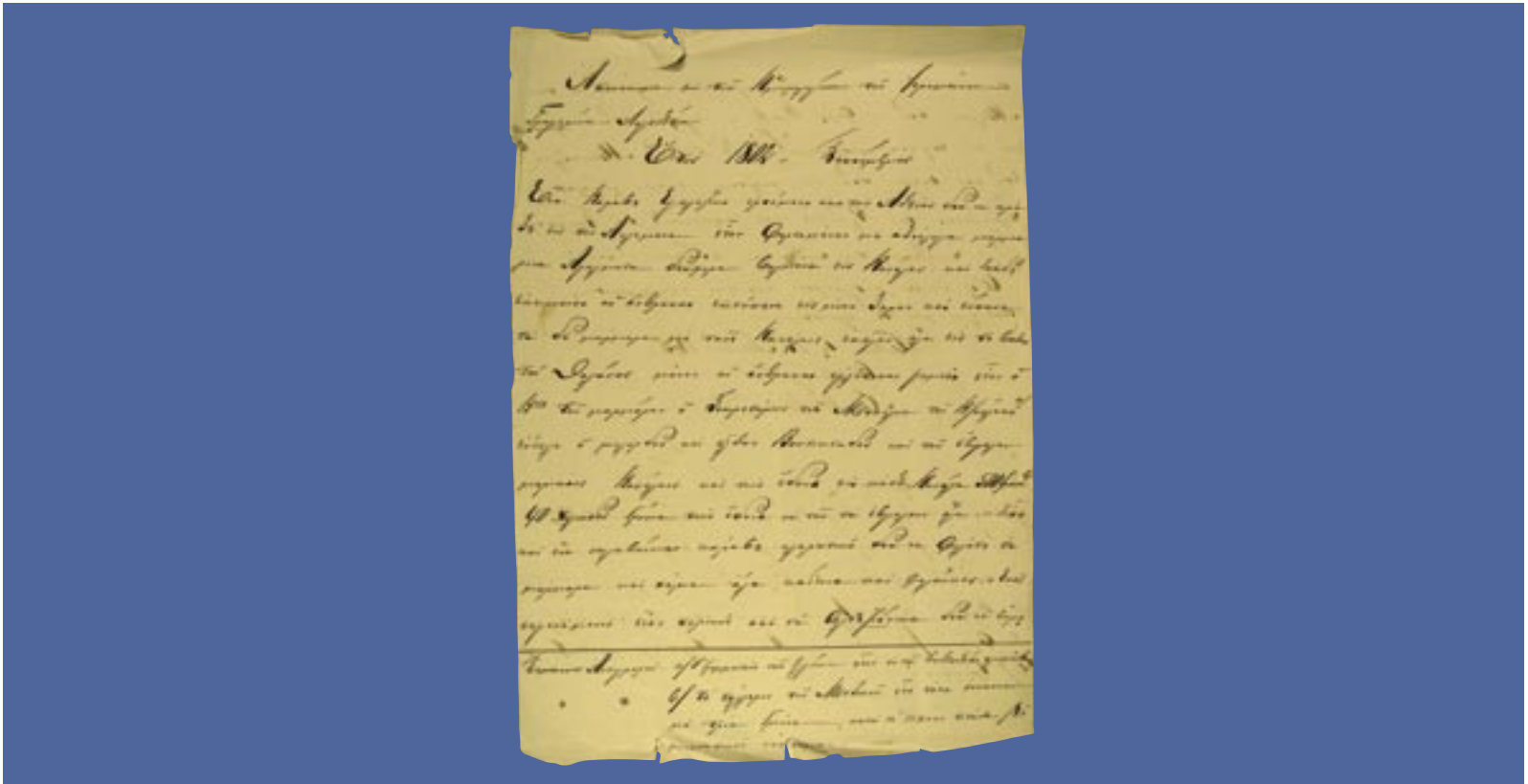
Το μεγαλύτερο, όμως, τμήμα του Αρχείου σχετικά με την Ενάλια Αρχαιολογία, είναι αφιερωμένο στην ανέλκυση των αντικειμένων από το ναυάγιο των Αντικυθήρων. Υπάρχουν έγγραφα τα οποία καλύπτουν την περίοδο από το 1900, με την πρώτη ενημέρωση της Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Παιδείας από τον Πλοίαρχο Δημήτριο Ελευθ. Κοντό, ο οποίος εντόπισε το ναυάγιο με τη βοήθεια των συμιακών δυτών του που καταδύονταν στην περιοχή, ως το 1914.

Στις 7 Νοεμβρίου 1900, ο Πλοίαρχος Κοντός με έγγραφό του ενημέρωνε σχετικά με τα αρχαία αντικείμενα τα οποία ανέσυραν οι δύτες από τη θαλάσσια περιοχή των Αντικυθήρων, ενώ καταδύονταν για δική τους εργασία. Ζητούσε επίσης από τη Γενική Εφορεία την άδεια να συνεχίσει την ανέλκυση, «ιδίως εξόδοις», με τον όρο όμως να αποζημιωθεί στη συνέχεια. Η απάντηση ήταν άμεση και θετική και υπογραφόταν από τον Υπουργό Σ. Στάη. Ο Υπουργός ενημέρωσε τον πλοίαρχο ότι το κράτος ήταν πρόθυμο να συνδράμει με την αποστολή πολεμικού πλοίου και με οποιοδήποτε άλλο μέσο προκειμένου να ανελκυσθούν από τον πυθμένα τα αρχαία αγάλματα. Σύμφωνα δε με το Άρθρο 37

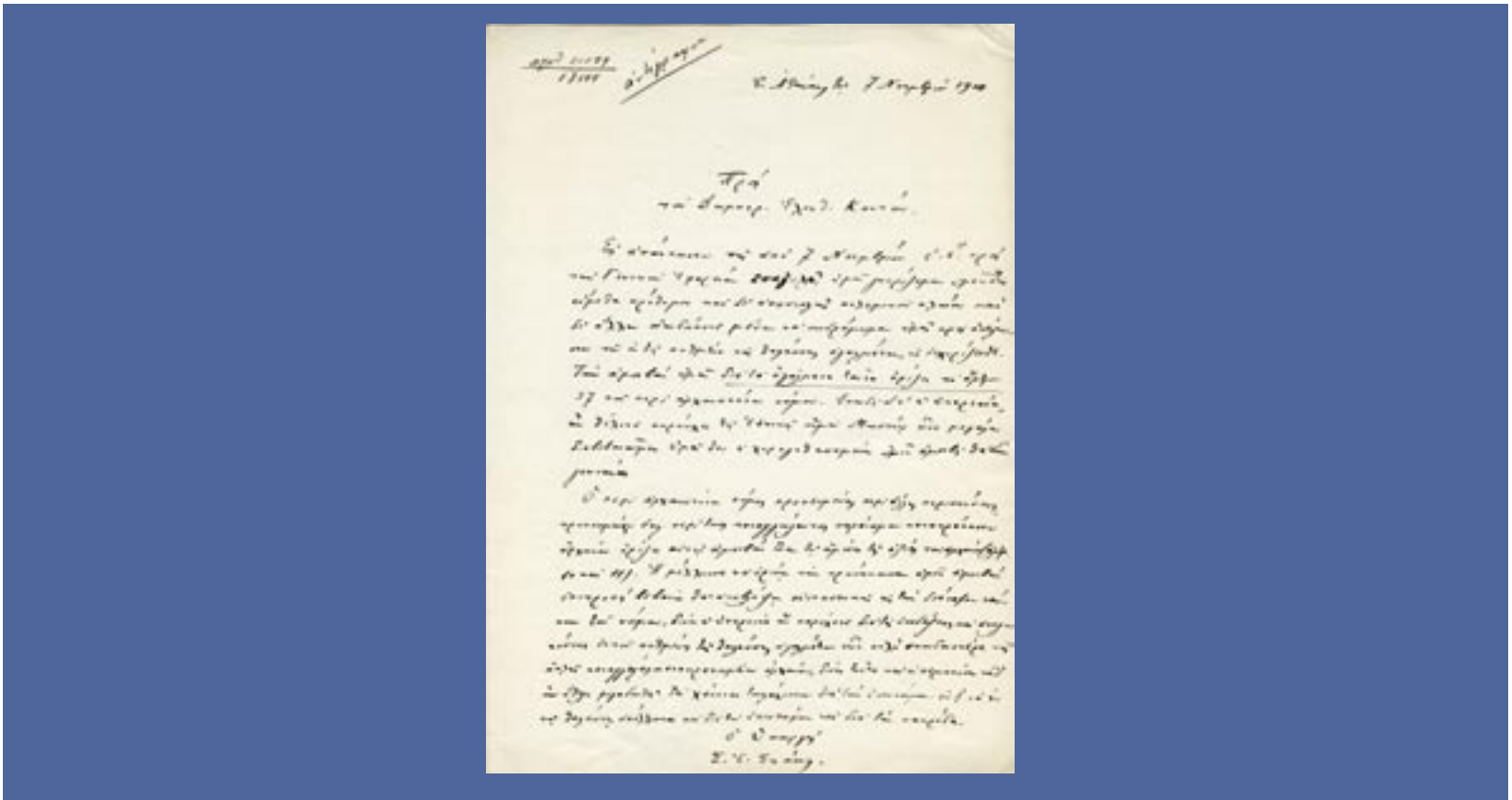
του Νόμου ΒΜΧς «Περί Αρχαιοτήτων», η αμοιβή τους οριζόταν από αρχαιολογική επιτροπή, μέλη της οποίας ορίστηκαν οι: Π. Καββαδίας (Γενικός Έφορος), Χρ. Τσουντας, Β. Λεονάρδος, Δ. Φίλιος, Π. Καστριώτης και Β. Στάης (Εφοροί Αρχαιοτήτων).

Ο Έφορος Αρχαιοτήτων Κ. Κουρουγιώτης μετέβη στην περιοχή για να παρακολουθήσει από κοντά τις εργασίες του Κοντού και των δυτών και ενημέρωνε σχεδόν καθημερινά, μέσω τηλεγραφημάτων, το Υπουργείο σχετικά με την πορεία των εργασιών. Από τα τηλεγραφήματα διαπιστώνεται ότι οι άσχημες καιρικές συνθήκες τους εμπόδιζαν να εργάζονται απρόσκοπτα στην περιοχή. Όταν όμως αντικείμενα ανασύρονταν από το βυθό συντάσσονταν κατάλογός τους και αποστέλλονταν, επίσης τηλεγραφικά.

Πλήθος εγγράφων μεταφέρουν τις οικονομικές δοσοληψίες μεταξύ του Ελληνικού Κράτους και των συμιακών δυτών, με επικεφαλής τον Δημ. Κοντό, οι οποίοι καταδύονταν υπό επισφαλείς συνθήκες προκειμένου να ανασύρουν όλα τα αντικείμενα. Σύμφωνα με την επιτροπή, ο πλοίαρχος Κοντός όφειλε να αποζημιωθεί για την υπόδειξη της θέσης του ναυαγίου, καθώς και για την οργάνωση της ανέλκυσης των αντικειμένων. Στο Αρχείο, όμως, διασώζεται επιστολή από τις 21 Οκτωβρίου 1914, την οποία αποστέλλει ο πλοίαρχος στον Πρωθυπουργό της χώρας Ελ. Βενιζέλο, εκφράζοντάς του παράπονα γιατί σύμφωνα με το Νόμο για τις αρχαιότητες δεν αποζημιώθηκε αρκετά, με αποτέλεσμα να μην έχει καταφέρει να ανακάμψει οικονομικά από τα έξοδα του ναυαγίου. Η απάντηση του Πρωθυπουργού ήταν άμεση. Στις 21 Νοεμβρίου 1914, μέσω του Υπουργού του, με επιστολή προς

Εικ. 4.2: Αντίγραφο αποσπία
Pic. 4.2: Copy of the diary of monk Grigorios Logothetis regarding the shipwreck of Mentor in Avlemonas gulf, Kythera.

Εικ. 4.3: Απάντη
Pic. 4.3: Ministe

τον Δήμαρχο Σύμης ενημέρωσε ότι η ατομική αποζημίωση η οποία δόθηκε στον πλοίαρχο, ήταν δίκαιη και το αρχαιολογικό ταμείο δεν είχε περιθώρια επιπλέον εξόδων.

Σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Σεπτέμβριος 1900), ξεκίνησε αλληλογραφία του Υπουργείου με εξειδικευμένη εταιρεία στη Γένοβα της Ιταλίας, με την επωνυμία Societa Promotrice per Ricuperi Sottomarini, προκειμένου να ανελκυσθούν με ασφάλεια τα εναπομείναντα στο βυθό αντικείμενα. Η ανέλκυση θα γινόταν με τη βοήθεια μηχανικών μέσων που η εταιρεία υποστήριζε ότι είχε στην κατοχή της και τα οποία θα επέτρεπαν στους δύτες να καταδυθούν βαθύτερα και ασφαλέστερα. Η συνεργασία όμως δεν ευδοκίμησε.

Πολύ σύντομα μετά την ανέλκυση των πρώτων αντικειμένων, ξεκίνησε αλληλογραφία από το Υπουργείο προκειμένου να εντοπιστεί ο καταλληλότερος τεχνίτης/συντηρητής ο οποίος θα επανέφερε τα ευρήματα στην καλύτερη δυνατή κατάστασή τους, ειδικότερα τα χάλκινα αγάλματα. Το Υπουργείο αναζήτησε λύση από το εξωτερικό. Ο αποκαλούμενος Έφηβος των Αντικυθήρων συγκολλήθηκε και συντηρήθηκε από τον «καλλιτέχνη» Alfred André, και

παράλληλα άλλοι ξένοι εξεδήλωσαν επιθυμία να συμμετάσχουν στο έργο εκείνο, όπως ένας τεχνίτης από το Μουσείο του Καΐρου, ο Oscar Effendi, υποδιευθυντής του Αυτοκρατορικού Μουσείου της Κωνσταντινουπόλεως και ο Wilhelm Stern από τη Βιέννη. Ο τελευταίος απέστειλε πολυσέλιδη αναφορά (12-10-1901) σχετικά με το συγκεκριμένο έργο το οποίο είχε την ευκαιρία να δει από κοντά και πρότεινε τη μεταφορά του στη Βιέννη προκειμένου να συνεχιστεί εκεί η συντήρησή του.

Έλληνες συντηρητές, όπως οι Ι. Παπαδάκης, Θ. Αρβανίτης, Παν. Καλούδης, μέσω επιστολών τους παρουσίασαν στην Υπηρεσία το έργο τους, προκειμένου να τους ανατεθεί η σημαντική αυτή αποστολή για τα πρωτόγνωρα ευρήματα της χώρας. Ο τεχνίτης Νικ. Βρανάκης απέστειλε έκθεση εργασιών για τη συγκόλληση του χάλκινου Ερμή.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στη Ναυτική έκθεση της Μασσαλίας, τον Σεπτέμβριο του 1956, με θέμα το βυθό της θάλασσας, αντιπροσωπεύεται με μικρό αριθμό εγγράφων στο Ιστορικό Αρχείο. Η πρόσκληση (2-3-1956) από τη διοργανώτρια επιτροπή, μέσω της Γενικής Γραμματέως, κας. D' Arnhjelm, μεταφέρει την επιθυμία των

Γάλλων να συμμετέχει η Ελλάδα, η οποία είχε να επιδείξει ένδοξο ναυτικό παρελθόν, ήδη από την αρχαιότητα. Η απάντηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου ήταν αρνητική, καθώς βάσει νόμου απαγορεύεται η εξαγωγή αρχαίων στο εξωτερικό.

Μετά από συμφωνία μεταξύ της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων, της Ελληνικής Θαλάσσιας Ένωσης του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού και του Ναυτικού Μουσείου, όπως αυτή μεταφέρεται μέσα από τα έγγραφα του Αρχείου, αποφασίστηκε να μεταβεί στην έκθεση, ως εκπρόσωπος, ο κ. Ι. Μελετόπουλος, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Μουσείου. Σκοπός του ήταν να μεταφέρει ιστορικά δεδομένα της μακράς ιστορίας του Λιμένα Πειραιά.

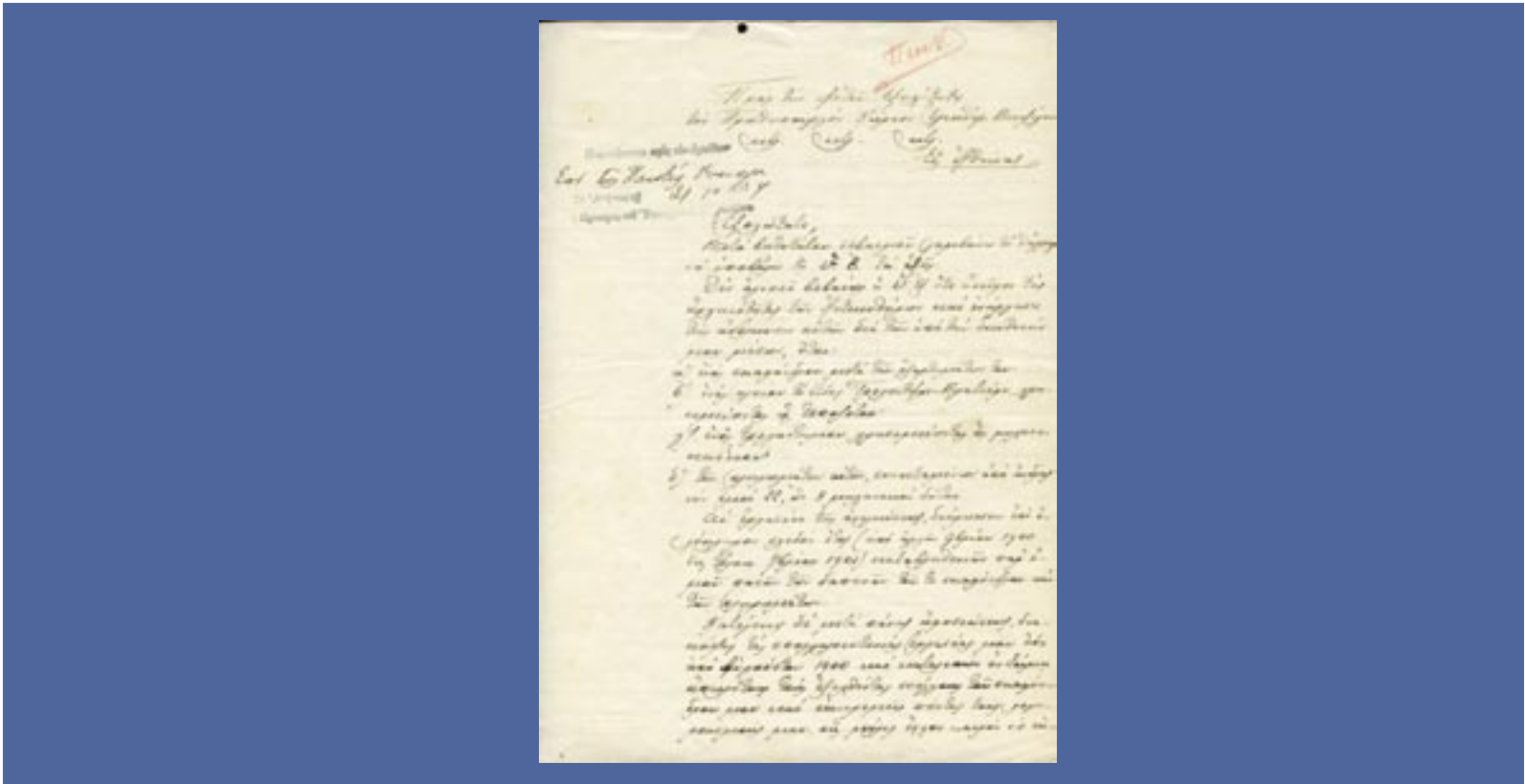
Ο τομέας της Ενάλιας Αρχαιολογίας στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί με γοργούς ρυθμούς τα τελευταία τριάντα χρόνια, ειδικά μετά τη σύσταση της αρμόδιας Υπηρεσίας. Τα στοιχεία που διαθέτει το Αρχείο για σημαντικά ζητήματα δίνουν μια σημαντική εικόνα για την πορεία του τομέα κατά τη διάρκεια της γέννησης και των πρώτων χρόνων της δραστηριότητάς του.

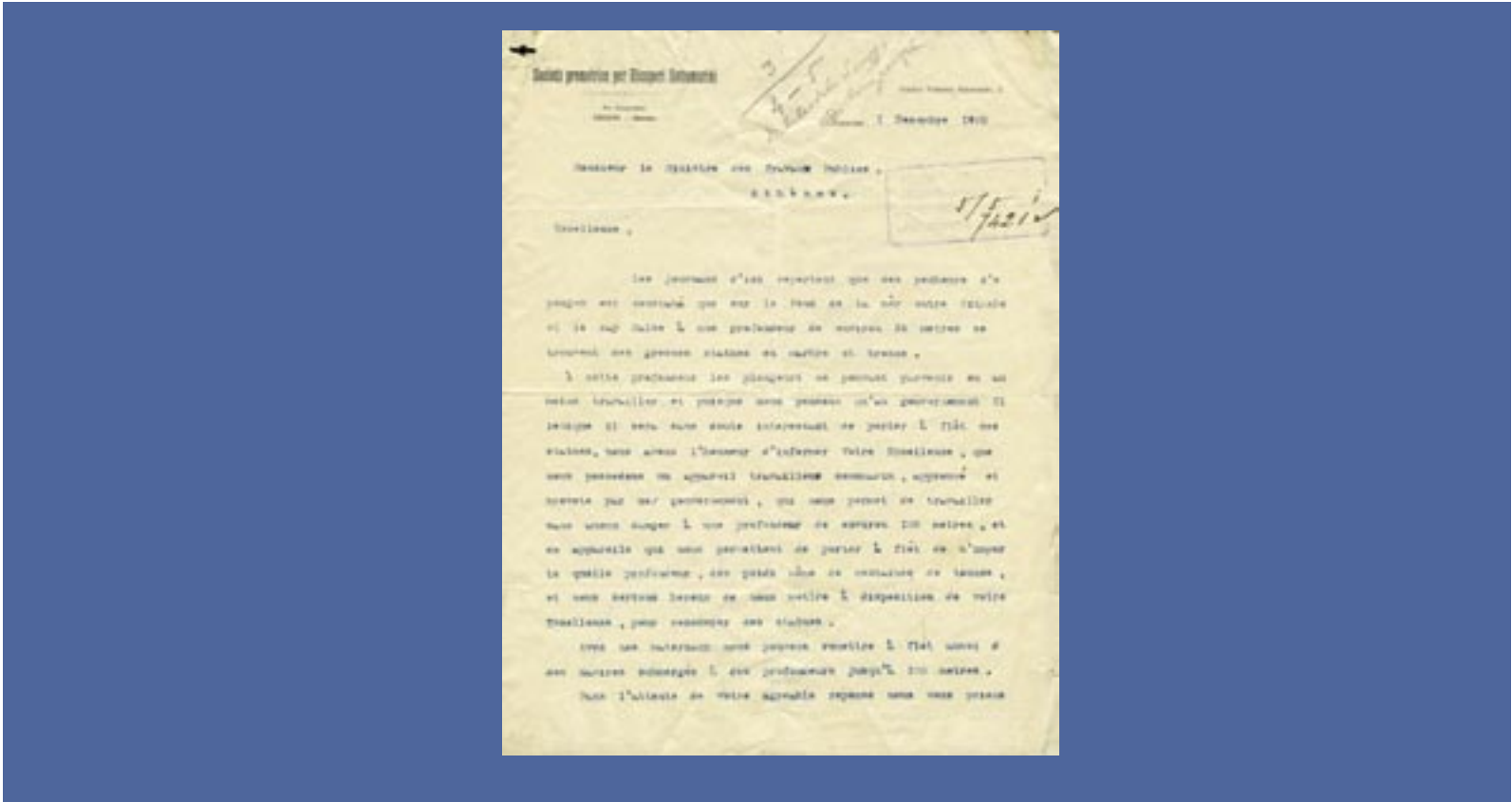
There are a few references regarding Maritime Archaeology in the Historical Archive of the Archaeological Service in Greece. Research in this sector began in the end of 19th century and the beginning of the 20th century. The first reference concerns the shipwreck "Mentor" in the east Kythera. Lord Elgin had ordered the

transfer of the Parthenon marbles from Greece to Great Britain. In 1900, sponge divers from the island of Symi recovered a great number of artifacts from the waters. It was the first time that the Ministry of Religion and Public Education offered financial and technical support for the recovery of objects from the waters. Records

on the Antikythera wreck constitute, in fact, the biggest part on maritime archaeology of the Historical Archive. There are partial references for the participation of Greece in the Navy Exhibition that took place in Marseills in September 1956. The theme of the exhibition was underwater findings.

Εικ. 4.4: Επιστολή του Δημ. Κοντού στις 21 Οκτωβρίου 1914 στον Πρωθυπουργό Ελευθ. Βενιζέλο σχετικά με την ελλιπή αποζημίωσή του.
Pic. 4.4: Letter of Dimitris Kontos on October 21, 1914 to Prime Minister Eleftherios Venizelos regarding his submarginal compensation.

Εικ. 4.5: Επιστολή της ετα
Pic. 4.5: Letter by the c

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΤΩΝ ἘΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ἘΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

2. ΠΙΣ. ΠΡΟΣ
ΑΔΙΚΗ

*Πρὸς
Ὁμοίαν Ἐπιτροπὴν*

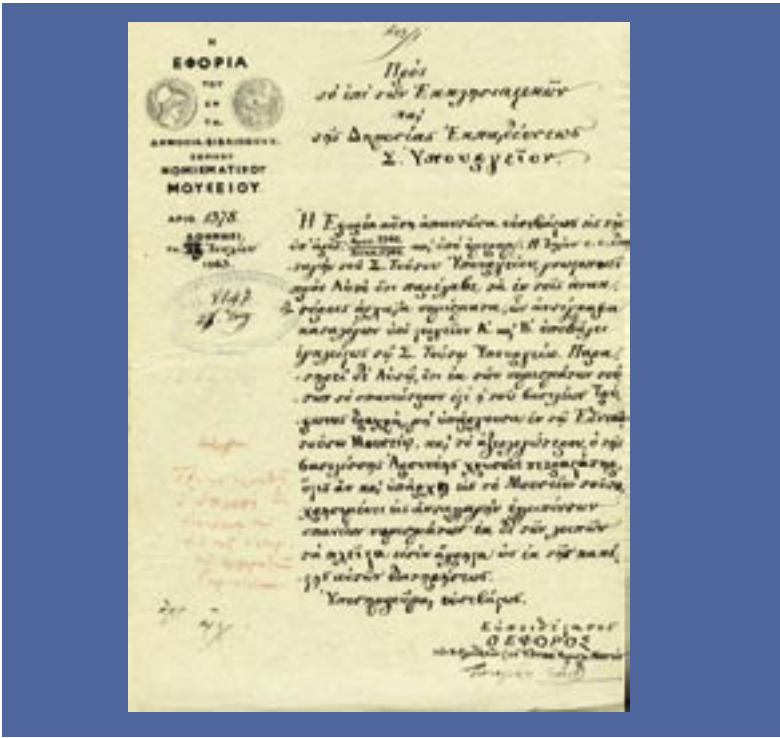
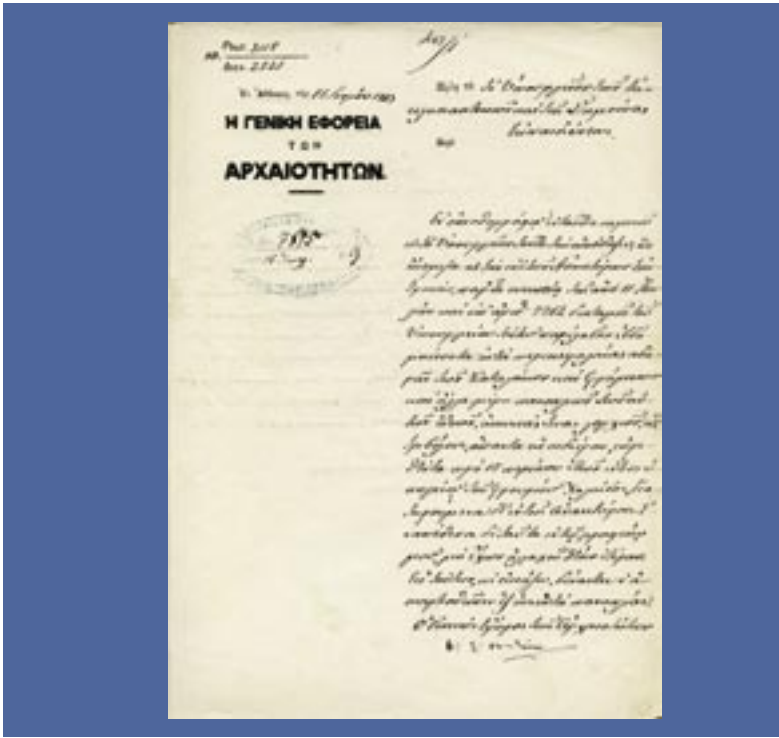
*Τὸ ἀρχαιολογικὸν ἔργον ἡμετέρον κ. Πρὸς
εἶπε τῶν ἀρχαίων τῶν ἀντικυθήρων ἐν
τοῦ βυθῶν τῶν Ἀντικυθήρων ἡδὲ ἡ γα-
μοῦν ἀγάλμα, τοῦ ἐπιτάφ. ἔργον εἰς ἀριστερὰ
κεφαλὰ ἐφαρμόξεν ἐπέταξεν εἰς περὶ με-
ρίμην ἡμῶν ὑμῶν ὑπουργίου ἐπὶ τοῦ
παρασκευαστικοῦ ἔργου καὶ τοῦ ἀποδοῦναι
τῶν μαρτύρων εἰς ἓν ἔργον ἡ ἀνάθε-
σιν ἡ ἐπιμελέσασθαι αὐτοῦ.*

*Ὁ ἑταίρος ἔργου τῶν ἀρχαιοτήτων ἡ
ἐπιτροπὴ ἡ ἐπιτροπὴ ὑπέδειξεν ἡμῶν εἰς
ἀναφορὰς τοῦ τῶν μαρτύρων κ. Alfred
André (conservateur d'objets d'arts) ἡ ἀριστερὰ
ἡ παρασκευαστικὸν διὰ τὸ ἔργον τῆς ἐπιμε-
λέσεως τοῦ γαμοῦ τῶν Ἀντικυθήρων
ἀγαθῶν.*

*Μετὰ μακρὰς κλίμα καὶ ἐπιμελέσασθαι
τοῦ ἡμῶν ὑμῶν ὑπουργίου ἐπιμελέσασθαι, καὶ εἰς
καὶ ἐπιμελέσασθαι καὶ τοῦ ὑμῶν ὑπουργίου
ὑμῶν ἐπιμελέσασθαι παρασκευαστικῶν.*

[Signature]

Εικ. 4.6: Έκθεση εργασιών του συντηρητή Alfred André σχετικά με την πρόοδο των εργασιών για το χάλκινο άγαλμα των Αντικυθήρων.
Pic. 4.6: Report by conservator Alfred André regarding the progress of works on the bronze statue from Antikythera.

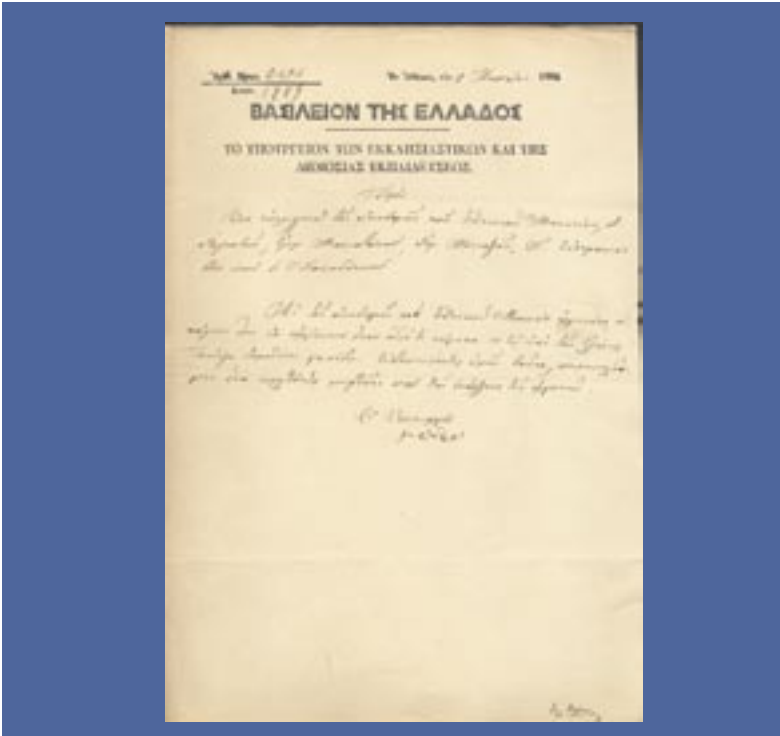
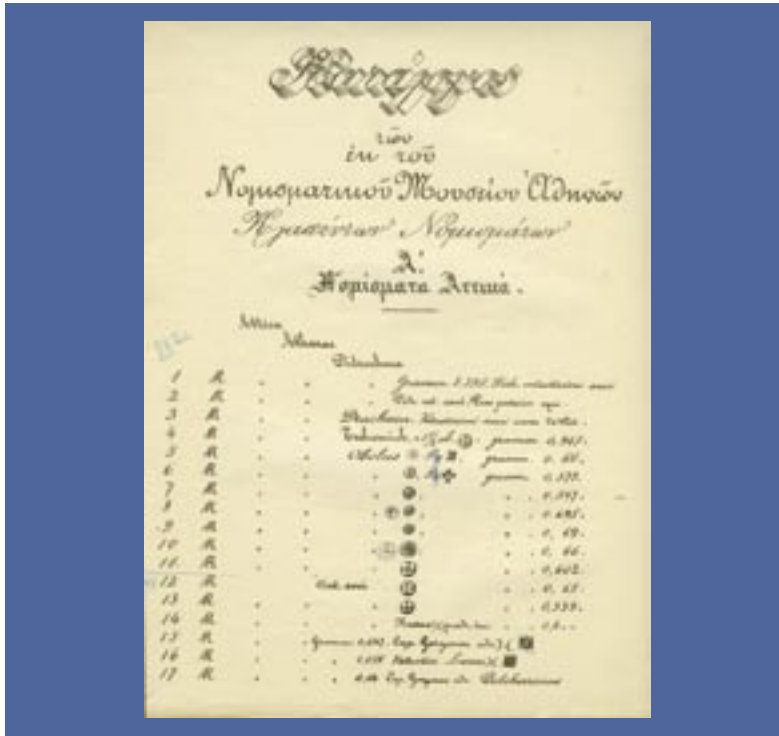

Εικ. 5.1: Έγγραφο της 16 Ιουλίου 1863, με υπογραφή του Κ. Πιττάκη, για την παραλαβή τμημάτων πανοπλιών των Καταλανών και Φράγκων από τα Ανάκτορα.

Εικ. 5.2: Έγγραφο του Π. Σούτσου, της 23 Ιουλίου 1863, για την παραλαβή αρχαίων νομισμάτων από τα Ανάκτορα.

Pic. 5.1: Document dated July 16, 1863, signed by K. Pittakis, regarding the receipt of Catalan and Frankish armor from the Palace.

Pic. 5.2: Document by P. Soutsos dated July 23, 1863, regarding the receipt of ancient coins from the Palace.

Εικ. 5.3: Κατάλογος του 1888, για τα κλαπέντα νομίσματα του Νομισματικού Μουσείου. Εκδόθηκε από το Εθνικό Τυπογραφείο.

Εικ. 5.4: Έγγραφο της 8 Απριλίου 1866, για την έναρξη των εργασιών ανέγερσης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

Pic. 5.3: Catalogue of 1888 regarding the coins stolen from the Numismatic Museum. It was issued by the National Printing House.

Pic. 5.4: Document regarding the beginning of the construction of the National Archaeological Museum, dated April 8, 1866.

Μαρία Ι. Αντωνίου

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^Ο & ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙ.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

Το πρώτο «Εθνικόν Μουσείον» του Ελληνικού Κράτους ιδρύθηκε επίσημα από τον Ιωάννη Καποδίστρια με ψήφισμα του 1829 και στεγάστηκε στο κτίριο του Ορφανοτροφείου της Αίγινας, έως τη μεταφορά της συλλογής στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1837. Μολοντί ο Αρχαιολογικός Νόμος του 1834 είχε προβλέψει την ίδρυση μουσείων στην Αθήνα και στις επαρχιακές πόλεις, οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δεν επέτρεψαν την άμεση υλοποίηση του σχεδίου.

Τα πολυπληθή λείψανα του παρελθόντος παρέμεναν είτε μέσα στα ίδια τα αρχαία μνημεία είτε στο ύπαιθρο. Από τα μέσα έως τα τέλη του 19ου αι., η σημαντική συλλογή της Αρχαιολογικής Εταιρείας στεγάστηκε προσωρινά σε νεόδμητα πνευματικά ιδρύματα: στο Πανεπιστήμιο, το Βαρβάκειο Λύκειο και το Πολυτεχνείο. Τα πρώτα μουσεία της Αθήνας μετά τα μέσα του 19ου αι. ήταν το Μουσείο της Ακρόπολης και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Κατά τον 19ο αι. συγκροτήθηκαν, επίσης, σε όλες σχεδόν τις πόλεις της περιφέρειας, μικρές και μεγάλες αρχαιολογικές συλλογές, οι οποίες έδωσαν αργότερα, κυρίως από τις αρχές του 20ού αι., το έναυσμα για τη δημιουργία των οργανωμένων επαρχιακών μουσείων.

Το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού αποτελεί σημαντικότερη πρωτογενή πηγή πολύτιμων πληροφοριών. Επιλεκτικά παρουσιάζονται εδώ έγγραφα και μαρτυρίες σχετικά με την ιδιωτική συλλογή του Όθωνα και τη Νομισματική Συλλογή, τη δημιουργία του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και του Μουσείου Καλών Τεχνών, ενώ, τέλος, παρατίθενται χαρακτηριστικές περιπτώσεις επαρχιακών συλλογών.

Στην Αθήνα του 19ου αι., είχαν συγκροτηθεί και αρκετές ιδιωτικές συλλογές. Πλουσιότερη ήταν η συλλογή του Όθωνα και της Αμαλίας, η οποία, μετά την έξωσή τους από τα Ανάκτορα, παραδόθηκε στο Γραφείο της Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων. Ο Κυριακός Πιπτάκης, Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων, με την υπ' αριθμ. 3068 αναφορά του προς το αρμόδιο Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως στις 17 Ιανουαρίου 1863, γνωστοποίησε την παραλαβή και καταγραφή των αρχαιοτήτων των ανακτόρων, εσωκλείοντας κατάλογο 246 αρχαίων αντικειμένων. Η συλλογή αποτελούνταν από «αρχαιοτάτων αγγείων, εξ χαλκίνων αγαλματίων και δεκατριών τύπων λιθίνων μετά μιας προτομής». Αναφέρει ότι «η αναγραφή αυτή εγένετο όσον τάχιστα, μη συγχωρούντων άλλως των περιστάσεων».

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος φύλαξης της συλλογής στο γραφείο της Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων, όπως περιγράφεται από τον ίδιο τον Πιπτάκη: «Μη έχων πού να τοποθετήσω ταύτα ασφαλέστερον (διότι δυστυχώς οικοδόμημα Μουσείου δεν υπάρχει) εναπέθεσα ταύτα εις το γραφείον μου, αφήσας τα μεν μικρά αγγεία εντός των κοφινίων, δί'ων μετεκομίσθησαν..., έτερα δε έθεσα εντός της εν τω γραφείω μου εντοιχισμένης θήκης (ντουλάπι), και τα μεγαλύτερα τούτων, μη έχων άλλην καταλληλοτέραν θέσιν, εναπέθεσα επί των θέσεων των εν τω δωματίω του γραφείου μου. Ούτως κατετέθησαν ταύτα προσωρινώς, έως ότου οικοδομηθή Μουσείον». Αναγνωρίζοντας ότι ο χώρος του γραφείου στο Υπουργείο δεν είναι ο πλέον κατάλληλος για τη φύλαξη αρχαιοτήτων, λάμβανε προσωπικά αυστηρά μέτρα ασφαλείας. Επιπλέον, παρακαλούσε για την επαγρύπνηση των κλητῆρων του υπουργείου, «δια να αποφυγώμεν ούτως πάσαν κατηγορίαν».

Λίγους μήνες αργότερα, με το έγγραφο υπ' αριθμ. 3118 της 16 Ιουλίου 1863, ο Πιπτάκης παρέλαβε 77 σιδερένιες περικεφαλαίες των Καταλανών και Φράγκων, άλλα τμήματα πανοπλιών και σιδερένιες λόγχες. Τα αντικείμενα αυτά είχαν βρεθεί προ δεκαπενταετίας σε κάποιο υπόγειο στο Φρούριο της Χαλκίδας, φυλάσσονταν όμως στα Ανάκτορα. Καθώς δεν υπήρχε άλλος διαθέσιμος χώρος, μεταφέρθηκαν και αυτά στο γραφείο του, όπου φυλασσόταν ήδη η υπόλοιπη συλλογή.

Η βασιλική συλλογή περιλάμβανε και σημαντικό αριθμό σπάνιων νομισμάτων, τα οποία παραδόθηκαν στο Νομισματικό Μουσείο, σε αίθουσα του Πανεπιστημίου, συστεγαζόμενο τότε με την Εθνική Βιβλιοθήκη. Τον Ιούλιο του 1863, με την υπ' αριθμ. 1378 αναφορά του, ο Έφορος της Βιβλιοθήκης και του Εθνικού Νομισματικού Μουσείου Παναγιώτης Σούτσος γνωστοποίησε στο υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως την παραλαβή των αρχαίων νομισμάτων από τα ανάκτορα. Η αναφορά συνοδευόταν από δύο καταλόγους που συνέταξε ο νομισματογνώμων του Εθνικού Νομισματικού Μουσείου Αχιλλεύς Ποστολάκας.

Τα επόμενα χρόνια, το Νομισματικό Μουσείο εμπλουτίστηκε με νομίσματα από ανασκαφές Ξένων Σχολών ή από ιδιώτες, που δώρισαν ή πούλησαν τις συλλογές τους. Με έγγραφό τους οι Α. Ρουσόπουλος, καθηγητής της Αρχαιολογίας, και Α. Ποστολάκας διαβίβασαν προς το Υπουργείο κατάλογο νομισμάτων της 12ης Σεπτεμβρίου 1875, τα οποία είχαν επιλέξει από την ιδιωτική συλλογή του ταγματάρχη της Χωροφυλακής Πετιμεζιά. Ανέφεραν επίσης και την κατ' εκτίμησιν αξία τους σε δραχμές. Επέλεξαν συνολικά 51 νομίσματα, συνολικής αξίας 2.067 δραχμ.

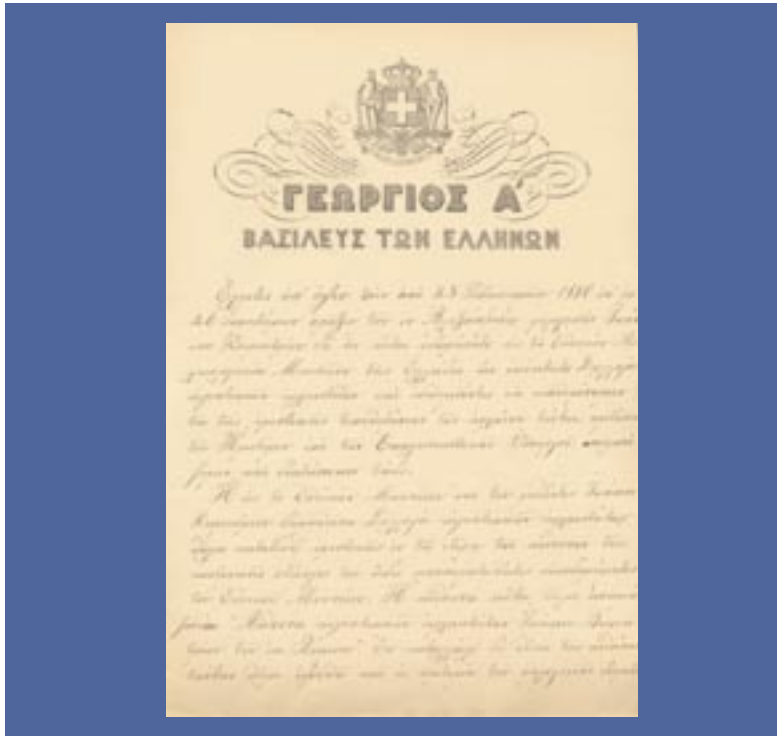

Εικ. 5.5: Πρόγραμμα της τελετής θεμελίωσης του Εθνικού Μουσείου στις 3 Οκτωβρίου 1866. Το πρόγραμμα εκδόθηκε την 1η Οκτωβρίου 1866.

Εικ. 5.6: Σκαρίφημα του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή για την τοποθέτηση των εκθεμάτων του Εθνικού Μουσείου (21 Ιουλίου 1874).

Pic. 5.5: The program of the National Archaeological Museum's foundation ceremony on October 3, 1866. The program was issued on October 1, 1866.

Pic. 5.6: Draft plan by Alexandros Rizos Rangavis, regarding the installation of exhibits in the National Museum (July 21, 1874).

Εικ. 5.7: Βασιλικό διάταγμα για τη δημιουργία αίθουσας «Αιγυπτιακών αρχαιοτήτων Ιωάννου Δημητρίου» στο Εθνικό Μουσείο (1890).

Εικ. 5.8: Βασιλικό διάταγμα για τη μεταφορά των νομισμάτων της Συλλογής Ιωάννου Δημητρίου στο Νομισματικό Μουσείο (1891).

Pic. 5.7: Royal decree regarding the construction of a hall named "Egyptian antiquities of Ioannis Dimitriou" in the National Museum (1890).

Pic. 5.8: Royal decree regarding the transfer of Ioannis Dimitriou's coin collection to the Numismatic Museum (1891).

Στα 1877 διορίσθηκε βοηθός του Νομισματικού Μουσείου ο Ι. Σβορώνος, ο οποίος διύθυνε το μουσείο από το 1890 έως το θάνατό του, το 1922. Η μεταφορά του Νομισματικού Μουσείου από το Πανεπιστήμιο στην Ακαδημία αποφασίστηκε το 1887 και άρχισαν οι εργασίες διαμόρφωσης του χώρου στη Σιναία Ακαδημία. Όμως, η μεγάλη κλοπή στο Νομισματικό Μουσείο τη νύκτα της 29 Οκτωβρίου 1888, η οποία προκάλεσε αναστάτωση σε όλη την ελληνική κοινή γνώμη, ματαίωσε τις εργασίες μεταφοράς του μουσείου για δύο περίπου χρόνια. Το Εθνικό Τυπογραφείο εξέδωσε το 1888 «Κατάλογο των εκ του Νομισματικού Μουσείου Αθηνών κλαπέντων Νομισμάτων». Πρόκειται για 2.065 νομίσματα Αττικά, Ελληνικά πλην Αττικών, Μικράς Ασίας, Βυζαντινά, Ρωμαϊκά και Νεωτέρων Χρόνων. Τελικώς, το Νομισματικό Μουσείο μεταφέρθηκε στο μέγαρο της Ακαδημίας, όπου παρέμεινε από το 1890 έως το 1940.

Η οικοδόμηση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου για τη φύλαξη και έκθεση των σημαντικότερων έργων της αρχαίας ελληνικής τέχνης αποτέλεσε καθολικό αίτημα μετά την απελευθέρωση. Η ολοκλήρωση της ανέγερσής του επιτεύχθηκε μόλις στα τέλη του 19ου αι., ύστερα από μακροχρόνιες προσπάθειες, κατά τη διάρκεια των οποίων εκφράστηκαν ποικίλες απόψεις, τόσο ως προς τη θέση, όσο και ως προς την αρχιτεκτονική μορφή. Το Μουσείο αποφασίστηκε να οικοδομηθεί σε οικόπεδο της οδού Πατισίων, δωρεά της Ελένης Τσούτσα, στις 17 Μαρτίου 1866.

Ορίσθηκε επιτροπή, οι «Επιμεληταί της οικοδομής», αποτελούμενη από τους Α. Ραγκαβή (αντικαταστάθηκε από τον Σ. Φινικλή), Εμμ. Μανιατάκη (ή Μανιτάκη), Γερ. Μεταξά, Π. Ευστρατιάδη και Ι. Παπαδάκη, με υποχρέωση άμεσης σύγκλησης για την έναρξη των εργασιών,

σύμφωνα με το έγγραφο 2494 της 8-4-1866 του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, υπογεγραμμένο από τον Μ. Ρούφο. Επιπλέον, καθήκοντα της Επιτροπής ήταν η διαχείριση των χρημάτων της σημαντικής δωρεάς του Δ. Βερναρδάκη και γενικά η επιμέλεια της κατασκευής του κτιρίου. Το Μουσείο άρχισε να κτίζεται σύμφωνα με τα σχέδια του Ludwig Lange και ολοκληρώθηκε, ύστερα από διάφορες τροποποιήσεις, από τον Ernst Ziller.

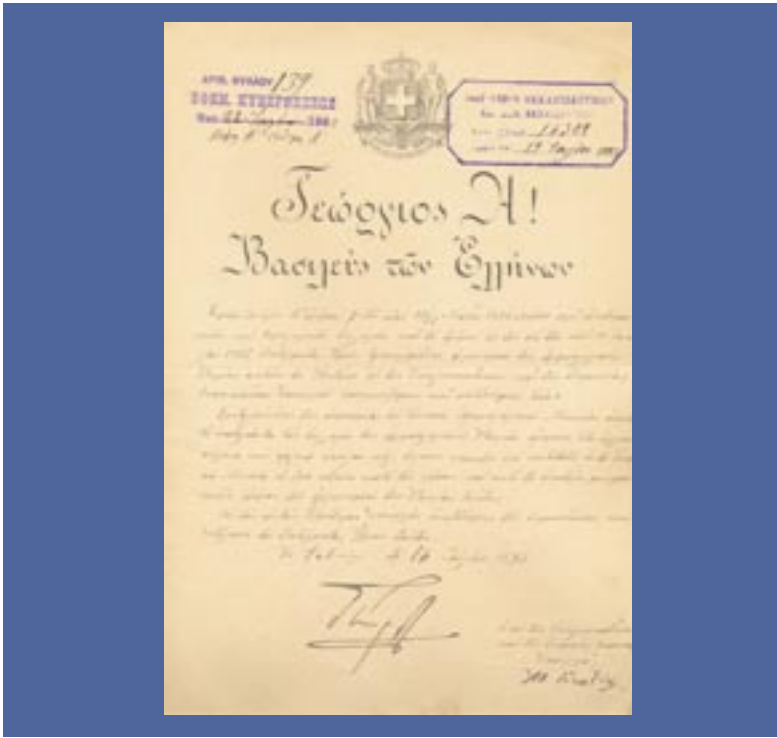
Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο θεμελιώθηκε στις 3 Οκτωβρίου 1866, με πανηγυρική τελετή, στην οποία παρέστησαν ο βασιλιάς Γεώργιος Α', υπουργοί, βουλευτές, ο Μητροπολίτης Αθηνών και μέλη της Ιεράς Συνόδου, καθώς και ξένοι πρέσβεις. Η οικοδόμηση διήρκεσε 23 χρόνια, έως το 1889. Πολύ πριν την ολοκλήρωσή του, τοποθετήθηκαν αρχαία στην αυλή και στις ημιτελείς αίθουσες. Η μεταφορά των αρχαίων στο νέο κτίριο ξεκίνησε κυρίως από το 1874, μετά την ολοκλήρωση της δυτικής πτέρυγας.

Η κριτική που ασκήθηκε για τη θέση και την αρχιτεκτονική μορφή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου από τη στιγμή που αποφασίστηκε η ανέγερσή του συνεχίστηκε και μετά την περαίωση του δυτικού τμήματος. Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ένας από τους διαφωνούντες, έστειλε στις 21 Ιουλίου 1874 επιστολή προς τον Έφορο των Αρχαιοτήτων, στην οποία αιτιολογούσε την άρνησή του να συμμετάσχει αρχικώς στην Επιτροπή της οικοδομής του μουσείου «διότι δεν ήθελα να συμπράξω εις την εν εσχατιά και μακρά εκτός της πόλεως ανέγερση καταστήματος...». Παρά την εκ νέου άρνησή του να συμμετάσχει το 1874 σε επιτροπή για την έκθεση των αρχαιοτήτων στο ολοκληρωμένο τμήμα του μουσείου, δεν

παρέλειψε να εκφράσει την άποψή του σχετικά.

Συγκεκριμένα, θεωρούσε ότι τα ευρήματα έπρεπε να εκτεθούν κατά εποχές και, σύμφωνα με σκαρίφημα της τελευταίας σελίδας της επιστολής του, ως εξής: τα ανάγλυφα και οι επιγραφές να εντοιχιστούν, τα αγάλματα να τοποθετηθούν σε βάσεις και τα μικρού μεγέθους κινητά εκθέματα να τοποθετηθούν σε μεγάλα επιμήκη ή στρογγυλά τραπέζια στο κέντρο των αιθουσών. Τα τραπέζια αυτά να φέρουν στο άνω τμήμα τους επικλινή γυάλινα καλύμματα, εντός των οποίων θα εκτίθεντο νομίσματα ή κοσμήματα. Η κορυφή των επικλινών καλυμμάτων ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί, με την χρήση κατάλληλης βάσης, «εις επίθεσιν των ωραιότερων και επιφανεστέρων αγγείων». Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα επικλινή καλύμματα μπορούσαν να αντικατασταθούν με ξύλινες βαθμίδες, πάνω στις οποίες θα τοποθετούσαν αγγεία. Πρότεινε εξάλλου τα πόδια και οι γωνίες των τραπεζιών να είναι αρχαιοπρεπή, π.χ. να φέρουν κεφαλές λεόντων, κατασκευασμένων από καταλλήλως διακοσμημένο γύψο.

Στο ολοκληρωμένο πλέον Εθνικό Μουσείο μεταφέρθηκε και η συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων του Ιωάννου Δημητρίου, την οποία ο Έλληνας ομογενής από την Αλεξάνδρεια δώρισε με συμβόλαιο στις 10 Απριλίου 1880. Μέχρι το 1890 η συλλογή φυλασσόταν στο Πολυτεχνείο, μαζί με άλλα αρχαία της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Με βασιλικό διάταγμα της 4-8-1890, αποφασίστηκε η συγκρότηση αίθουσας «Αιγυπτιακών αρχαιοτήτων Ιωάννου Δημητρίου του εκ Λήνου», στην κεντρική πτέρυγα του Μουσείου. Σε επιστολή του της 11-10-1890, ο αρμόδιος Υπουργός απευθύνεται με θερμά λόγια προς τον πρόεδρο της Αρχαιολογικής Εταιρείας: «εκφράζομεν τη υμετέρα Εταιρεία την

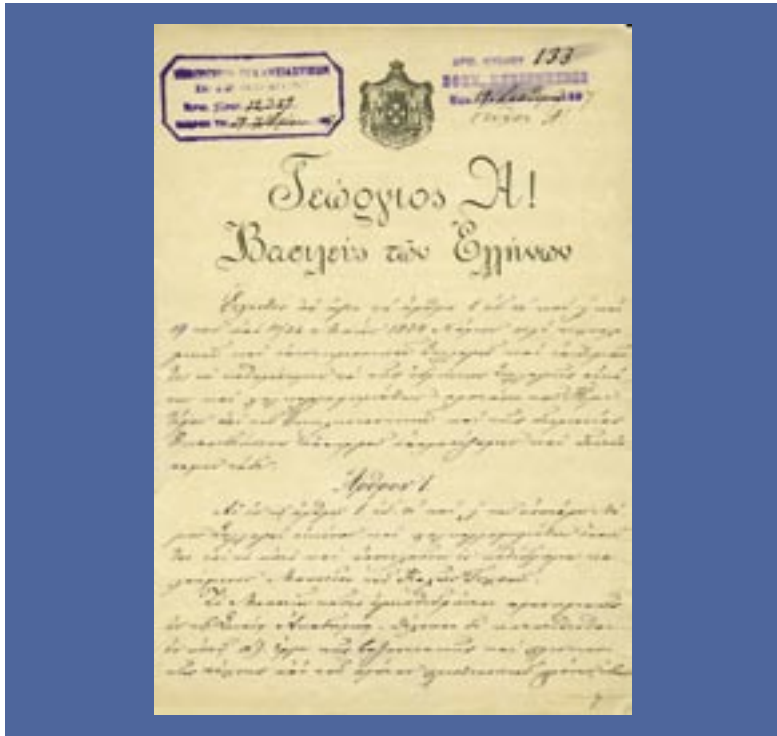

Εικ. 5.9: Βασιλικό Διάταγμα για τη μεταφορά της συλλογής της Αρχαιολογικής Εταιρείας στο Εθνικό Μουσείο (1893).

Εικ. 5.10: Βασιλικό Διάταγμα για τον Οργανισμό Λειτουργίας του Εθνικού Μουσείου (1893).

Pic. 5.9: Royal Decree regarding the transfer of the Archaeological Society collection to the National Museum (1893).

Pic. 5.10: Royal Decree regarding the Operation of the National Museum (1893).

Εικ. 5.11: Βασιλικό Διάταγμα για την ίδρυση της Εθνικής Πινακοθήκης (1893).

Εικ. 5.12: Επιστολή του «Τεγεατικού Συνδέσμου» για την ανέγερση μουσείου στην Επισκοπή Τεγέας (1900).

Pic. 5.11: Royal Decree regarding the establishment of the National Gallery (1893).

Pic. 5.12: Letter of the "Tegean Association" regarding the construction of a Museum in Episkopi, Tegea (1900).

πλήρη ημών ευαρέσκειαν δια την εν τω Μουσείω αυτής τοποθέτηση και μέχρι τούδε επιμέλεια της συλλογής ταύτης. Δια τας πράξεις αυτές ταύτη η Εταιρεία μεγάλη εγένετο χρήσιμος τω Εθνικώ ημών Μουσείω». Με Βασιλικό Διάταγμα στις 7-11-1891, η συλλογή Πτολεμαϊκών νομισμάτων του Δημητρίου αποχωρίστηκε από την υπόλοιπη συλλογή του και παραδόθηκε στο Νομισματικό Μουσείο, το οποίο στεγαζόταν τότε στη Σιναία Ακαδημία. Ο Νομισματογνώμων του Εθνικού Νομισματικού Μουσείου Α. Ποστολάκας είχε συντάξει αναλυτικούς καταλόγους ήδη από το 1881.

Το 1893, με Βασιλικό Διάταγμα εκλήθη η Αρχαιολογική Εταιρεία να παραδώσει στο Εθνικό Μουσείο όλα τα αρχαία της συλλογής της τα οποία κατείχε, σύμφωνα με τους Οργανισμούς της, του 1837 και του 1862: «άπαντα τα αποτελούντα τας Συλλογάς της Αρχαιολογικής Εταιρείας αρχαία, ήτοι αγγεία πήλινα και χαλκά, ειδώλια κτλ. θέλουσι κομισθή και κατατεθή εν τω Εθνικώ Μουσείω ου είναι κτήμα κατά τον νόμον...». Λίγες ημέρες αργότερα, στις 31-7-1893, νέο Βασιλικό Διάταγμα καθόρισε τον Οργανισμό Λειτουργίας του Εθνικού Μουσείου. Αποτελείτο από 14 άρθρα που προέβλεπαν το διορισμό του προσωπικού (Γενικός Έφορος, επιμελητές, φύλακες) και τα καθήκοντά του και έθεταν βασικούς κανόνες μελέτης, απεικόνισης και φωτογράφησης των αρχαιοτήτων. Με το Άρθρο 2 ιδρύθηκαν έξι συλλογές: «α) Συλλογή γλυπτών (Γλυπτοθήκη), β) Συλλογή αγγείων (Αγγειοθήκη), γ) Συλλογή πηλίνων και χαλκών αγαλμάτων και λοιπών διαφόρου ύλης αρχαίων (Αγαλματοθήκη), δ) Συλλογή επιγραφών (Επιγραφικόν Μουσείον), ε) Συλλογή έργων προελληνικών χρόνων (Μυκηναία Συλλογή), στ) Συλλογή έργων Αιγυπτιακής τέχνης (Αιγυπτιακή

Συλλογή)». Στο ίδιο άρθρο διευκρινίστηκε ότι: «Αι εν τω Μουσείω της Ακροπόλεως όπερ τυγχάνει παράρτημα του Εθνικού Μουσείου κείμεναι αρχαιότητες αποτελούσιν ιδίαν Συλλογήν».

Στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αι., οι συλλογές του Εθνικού Μουσείου συνέχισαν να εμπλουτίζονται, είτε από ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας είτε από τυχαία ευρήματα, όπως π.χ. η ανεύρεση γλυπτών κατά τις εργασίες της «Εταιρείας Αερίοφωτος», από κατασχέσεις ή αγορές από ιδιώτες ύστερα από εκτίμηση της αξίας των αρχαίων από ειδική αρχαιολογική επιτροπή και, τέλος, από δωρεές ιδιωτών, προερχόμενων κυρίως από τις οικονομικά εύρωστες ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού. Σημαντική ήταν η προσφορά του προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου, Α. Ρόστοβιτς, ο οποίος, με επιστολή του προς τον Έλληνα πρόξενο Ν. Γεννάδη, γνωστοποίησε την πρόθεσή του να δωρίσει την αιγυπτιακή συλλογή του στο Εθνικό Μουσείο, η οποία διαβιβάστηκε στο αρμόδιο Υπουργείο. Στις 28 Ιουνίου 1904, Βασιλικό Διάταγμα όρισε ότι όλες οι αιγυπτιακές αρχαιότητες στην κατοχή του Εθνικού Μουσείου, αποτελούν «αυτοτελές Μουσείον, υπαγόμενον εις έναν Έφορον αρχαιοτήτων».

Όπως συνέβη και με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, οι πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία χώρου κατάλληλου να φιλοξενήσει έργα ζωγραφικής είχαν αρχίσει ήδη από τον Καποδίστρια στην Αίγινα. Αν και το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των Καλών Τεχνών ήταν έντονο και είχε ήδη συγκεντρωθεί σημαντικός αριθμός πινάκων από δωρεές, κυρίως ιδιωτών, οι πρώτες επίσημες ενέργειες για την ίδρυση Πινακοθήκης χρονολογούνται μόλις το 1897. Βασιλικό Διάταγμα

καθόρισε «τα της ιδρύσεως Συλλογής εικόνων και χαλκογραφημάτων», τα οποία θα αποτελούσαν «εν καθίδρυμα καλούμενον Μουσείον των Καλών Τεχνών», το οποίο θα στεγαζόταν προσωρινά στην Ακαδημία. Το διάταγμα όμως αυτό δεν ίσχυσε τελικά και αντικαταστάθηκε από άλλο το 1900, το οποίο καθόρισε τον Κανονισμό Λειτουργίας της Εθνικής Πινακοθήκης και προέβλεπε την εγκατάσταση των καλλιτεχνικών συλλογών στον άνω όροφο του κεντρικού κτιρίου του Πολυτεχνείου. Με άλλα δύο Βασιλικά Διατάγματα του 1900, διορίστηκε Έφορος της Πινακοθήκης ο ζωγράφος Γ. Ιακωβίδης και καθορίστηκε ο μισθός του. Η Πινακοθήκη παρέμεινε στο Πολυτεχνείο ως το 1939, ενώ με την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου τα εκθέματα μεταφέρθηκαν στο Εθνικό Μουσείο και στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Και στην ελληνική περιφέρεια επιτακτική ήταν η ανάγκη εξεύρεσης κατάλληλων χώρων, για τη στέγαση αρχαιοτήτων. Δημόσια κτίρια, όπως κοινοτικά οικήματα, γυμνάσια, δημοτικές αγορές, παλιοί στρατώνες και σταθμοί χωροφυλακής ή αγροφυλακής, ακόμη και εκκλησίες, χρησιμοποιήθηκαν για τη στέγαση τοπικών συλλογών. Στη Χαλκίδα, σύμφωνα με αναφορά του 1902 του Εφόρου Αρχαιοτήτων Α. Σκιά, μετά την κατασκευή του τοπικού μουσείου μεταφέρθηκαν σε αυτό οι πρώτες αρχαιότητες, που φυλάσσονταν «εν τοις οικήμασι της δημοτικής αγοράς». Σε ορισμένες περιπτώσεις πόλεων όπου δεν ήταν διαθέσιμο δημόσιο κτίριο, αποτελούσε συνήθη πρακτική εκ μέρους του αρμόδιου για τις αρχαιότητες Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως χρηρήσιμω ιδιωτικώ οικίω ή καταστημάτων για την τοποθέτηση των αρχαίων. Για τον σκοπό αυτό συνάπτονταν ενοικιαστήρια ή μισθωτήρια συμβόλαια μεταξύ του ιδιοκτήτη του

Εικ. 5.13: Η «Μεγάλη Αίθουσα Επιτύμβιων» του Εθνικού Μουσείου. Αρχείο Π. Καββαδία.

Pic. 5.13: The “Great Hall of Funerary Monuments” of the National Museum. P. Kavvadias Archive.

Εικ. 5.14: Βασιλικό Διάταγμα, για την ίδρυση «αυτοτελούς Μουσείου» Αιγυπτιακών αρχαιοτήτων (1900).

Pic. 5.14: Royal Decree regarding the establishment of an “independent Museum” of Egyptian Antiquities (1900).

οικήματος και του εκπροσώπου του Κράτους. Από τα παλαιότερα συμβόλαια αυτού του είδους στο Ιστορικό Αρχείο είναι το υπ. αριθμ. 3406 της 23 Αυγούστου 1876, σχετικό με τη μίσθωση οικίας στο Χαρβάτι για τη στέγαση της συλλογής Μυκηνών, μεταξύ του ιδιοκτήτη της οικίας και του Εφόρου Αρχαιοτήτων Στερεάς Ελλάδος Π. Σταματάκη. Σε συμβόλαιο αρ. 19490 του 1887, μισθώνεται, από τον Γενικό Έφορο Π. Καββαδία, οικία για τη συλλογή Χαιρωνείας «ίνα ο μισθωτής τοποθετήσῃ εις μὲν τὸ ἰσόγειον τῆς οικίας ἀρχαιότητας, τὸ δὲ ἄνω πάτωμα νὰ χρησιμεύσῃ εἰς πρόσκαιρον διαμονὴν τῶν διερχομένων περιηγητῶν ἢ ἀρχαιολόγων καὶ εφόρων τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπὶ μισθώματι δραχμῶν, ἑκατὸν ογδοήκοντα (180) κατ' ἔτος». Η πιεστική ανάγκη εξευρέσεως χώρων για την προσωρινή στέγαση Μουσείων αντανακλάται και στο μισθωτήριο συμβόλαιο υπ' αριθμ. 30537, της 24 Ιουλίου 1903, «...παρά την ὄχθην του

Πηνειοῦ ἐπὶ ὑψώματος δε κείμενον Βακουφικόν Τζαμίον, ...τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χασάν Βέη», ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς Ἀρχαιολογικόν Μουσεῖον Λαρίσης, ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον δεκαπενταετίαν... ἀντὶ ὀλικοῦ μισθώματος δια τὴν δεκαπενταετίαν ταύτην δραχμῶν τριακοσίων (300)».

Στο πλαίσιο της οικοδόμησης των πρώτων τοπικών Μουσείων από τις αρχές του 20ού αι. εγείρονται αιτήματα από τους τοπικούς φορείς, δικαιολογημένα ή μη. Στις 16 Ιουνίου 1900, ο "Τεγεατικός Σύνδεσμος" σε επιστολή του προς το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, αφού επισημαίνει τη συνεισφορά του στην περισυλλογή των αρχαιοτήτων της περιοχής, εκφράζει τη δυσαρέσκειά του, γιατί: «ενώ ανεμόμεν να ιδρυθῆ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας Μουσεῖον ἐκεῖ ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ τῆς Τεγέας πόλει, ὅπου καὶ μέγα γήπεδον καὶ ἄλλα μέσα

ὑπεσχέθημεν νὰ χορηγήσωμεν...», οἱ ἀρχαιότητες ἐπρόκειτο νὰ μεταφερθοῦν σὲ παρακείμενο χωριό.

Σήμερα, τα οργανωμένα μουσεῖα σε ὅλη τὴν ἐλληνικὴ ἐπικράτεια ἀποτελοῦν χώρους μελέτης καὶ γνώσης πού διαφυλάσσουν καὶ προβάλλουν τὰ ἐκθέματά τους, σύμφωνα με τὴν ἐπιταγὴ τῆς ἐπιστήμης τῆς Μουσειολογίας. Δικαιώνονται, ἔτσι, οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι φιλόχρηστοι καὶ ἀρχαιολόγοι, οἱ ὁποῖοι, δρώντας κάτω ἀπὸ ἀντίξοες συνθήκες, ἐμείναν προσηλωμένοι στὸ ὄραμά τους γιὰ τὴν διαφύλαξη τοῦ πολιτιστικοῦ παρελθόντος, ὅπως μαρτυροῦν τὰ τεκμήρια τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου.

This chapter deals with the formation of the first archaeological collections and the foundation of the first museums of the Greek State in the 19th and early 20th centuries. The evidence is based on original documents which are kept in the Historical Archive of the Greek Archaeological Service.

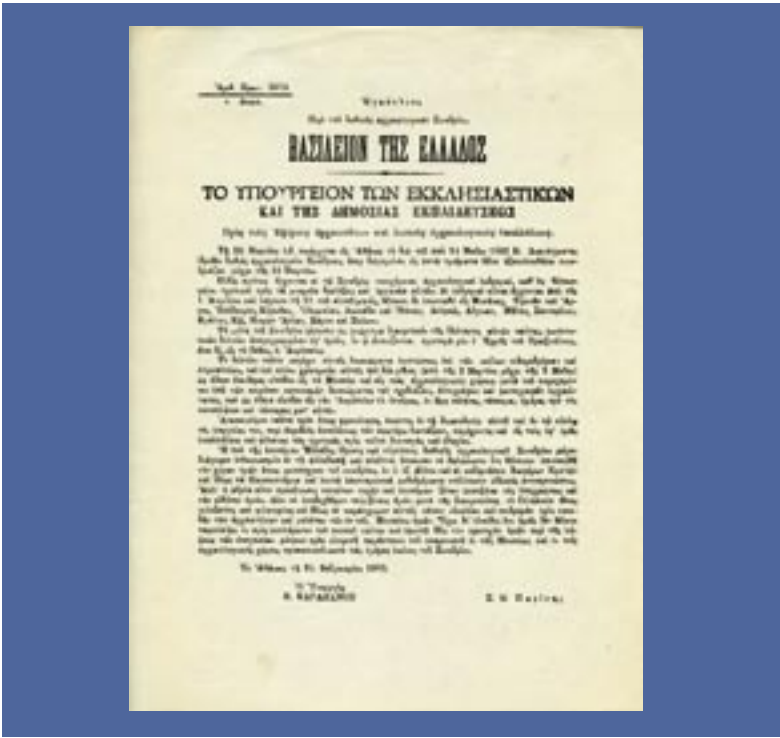
Kyriakos Pittakis, the General Ephor of Antiquities, describes vividly the transfer of the private collection of King Otto and Queen Amalia in 1863, from the Palace to his office in the Ministry of Education. He emphasizes the difficulties of keeping the antiquities safe, due to lack of a suitable museum. The documents concerning the Numismatic Collection contain information

about various cases of ancient coins coming from excavations and private donors. The construction of the National Archaeological Museum lasted twenty three years, from 1866 to 1889. The documents of this period include various Royal Decrees, which placed specific collections inside the new museum, as, for instance, the collection of Egyptian antiquities. Similar Royal Decrees deal with the foundation of the National Gallery in 1897 and the appointment of its first Curator a few years later.

In the 19th and the beginning of the 20th century, the small and large archaeological collections at Greek regional towns were housed in public buildings or even in private houses. There are

numerous references of local schools, churches, police stations, town halls and marketplaces, used as temporary museums. In other cases, the Greek State rented private houses or shops in order to ensure a safe shelter for the ancient remains.

Nowadays, the well-organized contemporary museums, places of study and knowledge, vindicate those first archaeologists who, despite the unfavorable conditions of their era, remained devoted to the preservation of cultural heritage, as witnessed by the documents of the Historical Archive.

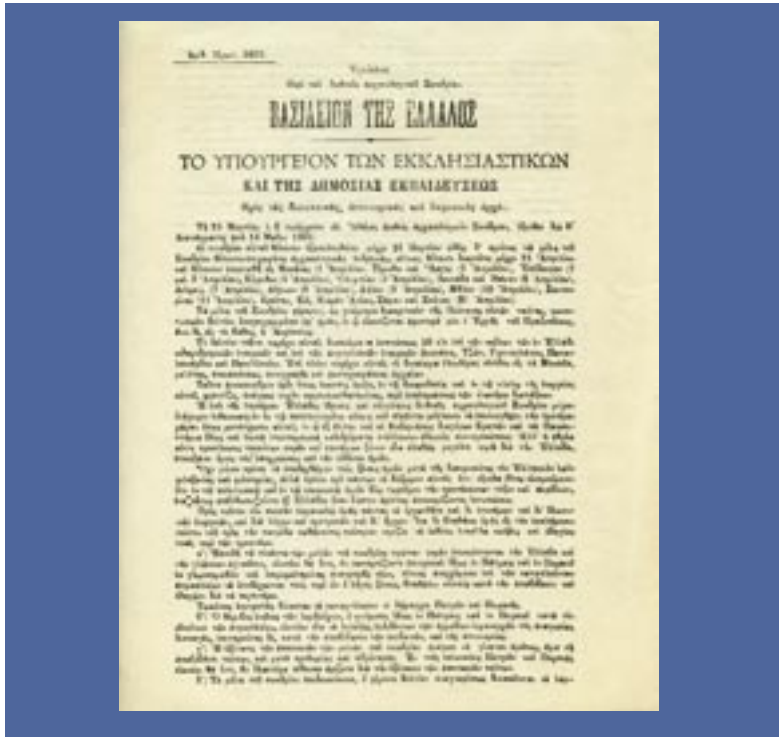

Εικ. 6.1: Το Βασιλικό Διάταγμα του Γεωργίου Α με το οποίο ιδρύεται το Διεθνές Αρχαιολογικό Συνέδριο τον Απρίλιο του 1901.

Εικ. 6.2: Εγκύκλιος προς τους Εφόρους Αρχαιοτήτων και το προσωπικό της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

Pic 6.1 The Royal Decree of George I on the establishment of the International Archaeological Conference in April 1901.

Pic 6.2: Circular letter to the Ephors of Antiquities and the staff of the Archaeological Service.

Εικ. 6.3: Εγκύκλιος προς τις διοικητικές, αστυνομικές και δημοτικές αρχές.

Εικ. 6.4 Σχέδιο του Κανονισμού του Συνεδρίου, το οποίο συνέταξε ο Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων Παναγιώτης Καββαδίας.

Pic 6.3: Circular letter to all administrative, police and civil authorities.

Pic 6.4 Draft of the Organization of the Conference prepared by the General Ephor of Antiquities Panagiotis Kavvadias.

Αλεξάνδρα Αλεξανδρή

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Η πραγματοποίηση ενός διεθνούς αρχαιολογικού συνεδρίου, το οποίο θα συνερχόταν σε τακτά διαστήματα με σκοπό την προαγωγή της επιστήμης της Αρχαιολογίας μέσα από την έρευνα και τη συζήτηση επιστημονικών και πρακτικών ζητημάτων, υπήρξε σημαντικός στόχος της ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Η ιδέα έβρισκε θερμούς υποστηρικτές και στις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές που είχαν ιδρυθεί στην Ελλάδα, αλλά οι πρώτες απόπειρες να υλοποιηθεί το σχέδιο αυτό ήταν άκαρπες.

Το 1901, μετά από εισήγηση του Υπουργού Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως Σ. Ε. Στάη συνεκλήθη τελικά με Βασιλικό Διάταγμα το πρώτο Διεθνές Συνέδριο Αρχαιολογίας και ορίστηκε επιτροπή, η οποία θα αναλάμβανε να διοργανώσει την πρώτη του συνεδρίαση στην Αθήνα. Πρόεδρος της επιτροπής ορίστηκε ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος ήταν Πρόεδρος και της Αρχαιολογικής Εταιρείας, ενώ Αντιπρόεδρος ήταν ο Υπουργός των Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως. Στην Επιτροπή συμμετείχαν οι Διευθυντές των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών (Γαλλική, Γερμανική, Αυστριακή, Αμερικανική, Αγγλική), καθώς και ο Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων, ο Πρύτανης του Εθνικού Πανεπιστημίου, ο Αντιπρόεδρος της Αρχαιολογικής Εταιρείας και ο Δήμαρχος Αθηναίων.

Κατά την πρώτη της συνεδρίαση, η Επιτροπή αποφάσισε να αναβάλει προσωρινά το Συνέδριο για να επιτευχθεί η καλύτερη οργάνωσή του και να ολοκληρωθούν μερικές αρχαιολογικές εργασίες απαραίτητες για την καλύτερη προβολή της χώρας στους εταίρους του εξωτερικού.

Το 1903, ο Κωνσταντίνος συγκάλεσε εκ νέου την Επιτροπή και αποφασίστηκε ομόφωνα το Συνέδριο να λάβει χώρα την περίοδο του Πάσχα του 1905. Ανατέθηκε, μάλιστα, στον Παναγιώτη Καββαδία, τότε Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων, η σύνταξη ενός προκαταρκτικού κανονισμού για τον καθορισμό των στόχων και της οργανωτικής δομής του Συνεδρίου, ο οποίος θα συνόδευε την επίσημη πρόσκληση. Το 1904, μετά από τροποποιήσεις, το κείμενο του κανονισμού οριστικοποιήθηκε και παράλληλα αποφασίστηκε να διατεθεί για την οργάνωση του συνεδρίου και την εκτύπωση των πρακτικών το ποσό των 30.000 δραχμών από την Αρχαιολογική Εταιρεία.

Η οργάνωση ενός διεθνούς αρχαιολογικού συνεδρίου δεν αποτελούσε μόνον ένα σημαντικό επιστημονικό γεγονός που θα έδινε την ευκαιρία στην ελληνική αρχαιολογία να εδραιωθεί αναλαμβάνοντας ηγετικό ρόλο σε διεθνές επίπεδο. Είχε και διπλωματικές διαστάσεις, προσφέροντας μοναδική δυνατότητα προβολής της Ελλάδας. Ως εκ τούτου, οι προσκλήσεις δεν εστάλησαν μόνο σε επιστημονικά ιδρύματα, αλλά και στις κυβερνήσεις διαφόρων κρατών μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών, ενώ οι Έλληνες πρόξενοι ανέλαβαν να προωθήσουν την προσπάθεια σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο.

Το συνέδριο διήρκεσε 13 ημέρες (6/13 Απριλίου έως 24/31 Μαρτίου) και σε αυτό συμμετείχαν εκπρόσωποι από 19 χώρες. Κατά την έναρξη και το κλείσιμο του Συνεδρίου αναγνώστηκαν επίσημοι χαιρετισμοί από Πανεπιστήμια, Επιστημονικές Εταιρείες, αλλά και θρησκευτικές αρχές (όπως τα Ορθόδοξα Πατριαρχεία και το

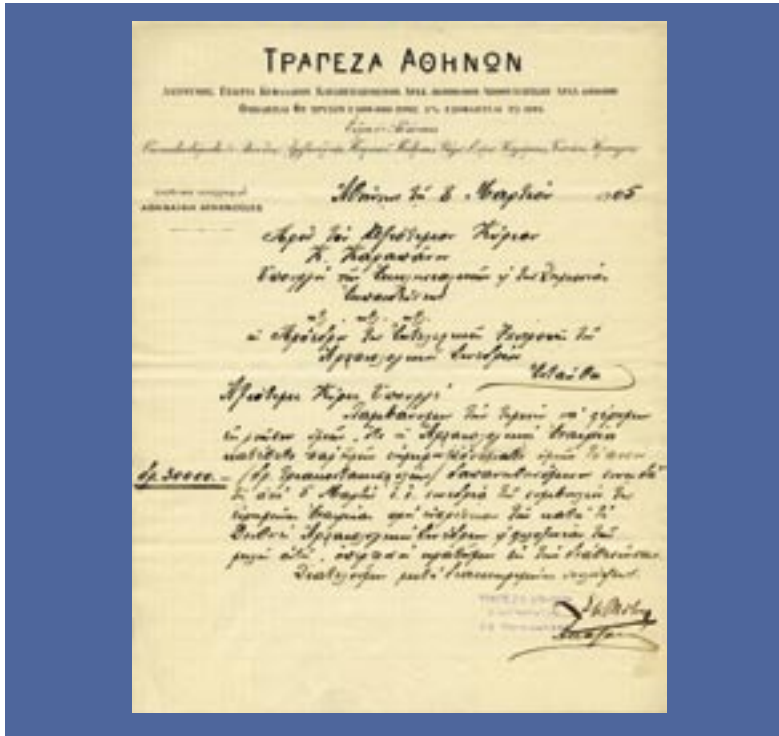
Βατικανό) και κυβερνητικούς εκπροσώπους. Το περιεχόμενο αλλά και το ύφος των χαιρετισμών αυτών εδραίωναν το διεθνές κύρος της Κλασικής Αρχαιολογίας, προσδίδοντας παράλληλα μια άλλη διάσταση στο συνέδριο, η οποία αναδείκνυε τις πολιτικές διαστάσεις της επιστήμης της Αρχαιολογίας.

Σε αντίθεση με άλλα διεθνή συνέδρια που είχαν πραγματοποιηθεί κατά τον 19ο αιώνα (όπως το Διεθνές Συνέδριο Ανθρωπολογίας και Προϊστορικής Αρχαιολογίας), τα οποία εστίαζαν σε συγκεκριμένες περιόδους ή γεωγραφικές περιοχές, ο στόχος του Συνεδρίου της Αθήνας ήταν η όσο το δυνατόν ευρύτερη προσέγγιση της Αρχαιολογίας. Στο Συνέδριο προσήλθε μεγάλος αριθμός επιστημόνων με ποικίλα ενδιαφέροντα και διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Συγκεκριμένα το παρακολούθησαν 459 σύνεδροι και 406 εταίροι, αντιπροσωπεύοντας Πανεπιστήμια, Μουσεία και Επιστημονικούς Συλλόγους. Παρουσιάστηκαν περισσότερες από 120 εισηγήσεις σε διάφορες γλώσσες (Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ελληνικά και Ιταλικά). Στις συνεδρίες παρουσιάστηκαν ανακοινώσεις που οργανώθηκαν σε επτά θεματικές ενότητες: «Κλασική Αρχαιολογία», «Προϊστορική Αρχαιολογία και Αρχαιολογία της Ανατολής», «Ανασκαφές, Μουσεία και η Συντήρηση των Μνημείων», «Επιγραφική και Νομισματική», «Γεωγραφία και Τοπογραφία», «Βυζαντινή Αρχαιολογία» και «Η Αρχαιολογία στην Εκπαίδευση». Παρόλο που η έμφαση δόθηκε στην ελληνική αρχαιολογία, παρουσιάστηκαν ανακοινώσεις για την αρχαιολογία της Πορτογαλίας, για τη γερμανική προϊστορία, τις πρόσφατες ανασκαφές στη Ρωσία, την Ιρλανδική Αρχαιολογία και την εκπαίδευση.

Εικ. 6.5: Απάντηση της Αυτροουγγαρίας σχετικά με τη συμμετοχή στο συνέδριο.
 Pic 6.5: Reply of Austro-Hungary regarding participation in the Conference.

Εικ. 6.6: Απάντηση από το Πατριαρχείο σχετικά με τη συμμετοχή στο συνέδριο.
 Pic 6.6: Reply of the Patriarchate regarding participation in the Conference.

Εικ. 6.7: Απόδειξη της Τράπεζας Αθηνών για την κατάθεση του ποσού των 30.000 δραχμών για τις ανάγκες της διοργάνωσης του Συνεδρίου.
 Pic 6.7: Receipt of the Bank of Athens documenting the deposit of 30.000 drachmas for the organizational needs of the Conference.

Εικ. 6.8: Επιστολή του ξενοδοχείου «Grande Bretagne» όπου προτείνονται ειδικές τιμές για τους συνέδρους.
 Pic 6.8: Letter of the «Grande Bretagne» hotel offering special prices to participants in the Conference.

Το Διεθνές Αρχαιολογικό Συνέδριο της Αθήνας αποτέλεσε απόπειρα εννοιολογικού και ιδεολογικού προσδιορισμού της Αρχαιολογίας ως επιστήμης και του καθορισμού του τμήματος εκείνου της πολιτιστικής κληρονομιάς που έπρεπε να θεωρηθεί σημαντικό. Πολλά από τα ζητήματα που συζητήθηκαν αλλά και οι προτάσεις που ψηφίστηκαν από την ολομέλεια παραμένουν ζωτικής σημασίας για την επιστήμη της Αρχαιολογίας ακόμα και σήμερα. Θέματα όπως η παράνομη διακίνηση των αρχαιοτήτων, η συνεργασία για την προστασία των μνημείων σε διεθνές επίπεδο και η εγκαθίδρυση κοινών πρακτικών στην καταγραφή των μουσειακών αντικειμένων, παραμένουν ουσιαστικοί στόχοι της Αρχαιολογίας. Παράλληλα, το συνέδριο έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία μακρόχρονων διεθνών ερευνητικών προγραμμάτων, όπως η συλλογή επιστημονικών στοιχείων και η σύνταξη λεπτομερών καταλόγων των κλασικών αρχαιοτήτων που φυλάσσονται στα μουσεία του κόσμου (π.χ. *Corpus Vasorum Antiquorum*, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*).

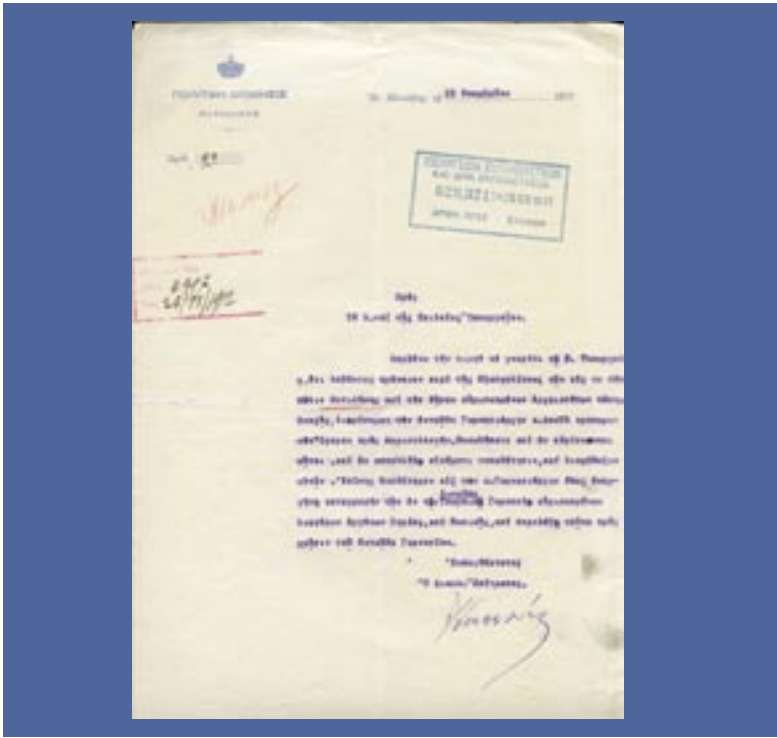
Το Διεθνές Αρχαιολογικό Συνέδριο συνέχισε της δραστηριότητές του τα επόμενα χρόνια και ακολούθησαν και άλλες συνεδριάσεις (στο Κάιρο το 1909 και στη Ρώμη το 1911). Η έμφαση, όμως, στην κλασική αρχαιολογία που το χαρακτήριζε από τα πρώτα βήματα δεν του επέτρεψε να διατηρήσει την αρχική ευρεία χρονολογική και γεωγραφική θεματολογία. Σήμερα διεξάγονται πλέον πολλά διεθνή εξειδικευμένα αρχαιολογικά συνέδρια, αρκετά από αυτά σε ετήσια βάση.

* Η έρευνα για το Διεθνές Συνέδριο της Αθήνας το 1905 έγινε στο πλαίσιο του έργου AREA V (ARchives of European Archaeology) με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω του προγράμματος Culture 2000.

The first International Archaeological Conference in Greece took place in 1905. The conference - an event of not only scholarly, but diplomatic importance as well - was attended by academics, politicians and members of the church from all over the world and inspired a series of international research programs. It was organized in seven thematic units, among them: "Classical Archaeology", "Epigraphy and Numismatics", "Archaeology in Education". Some of the topics discussed then remain of great significance until our days.

* Research on the First International Congress at Athens in 1905 was conducted within the framework of the AREA IV (ARchives of European Archaeology) project, with the support of the Culture 2000 programme of the European Union.

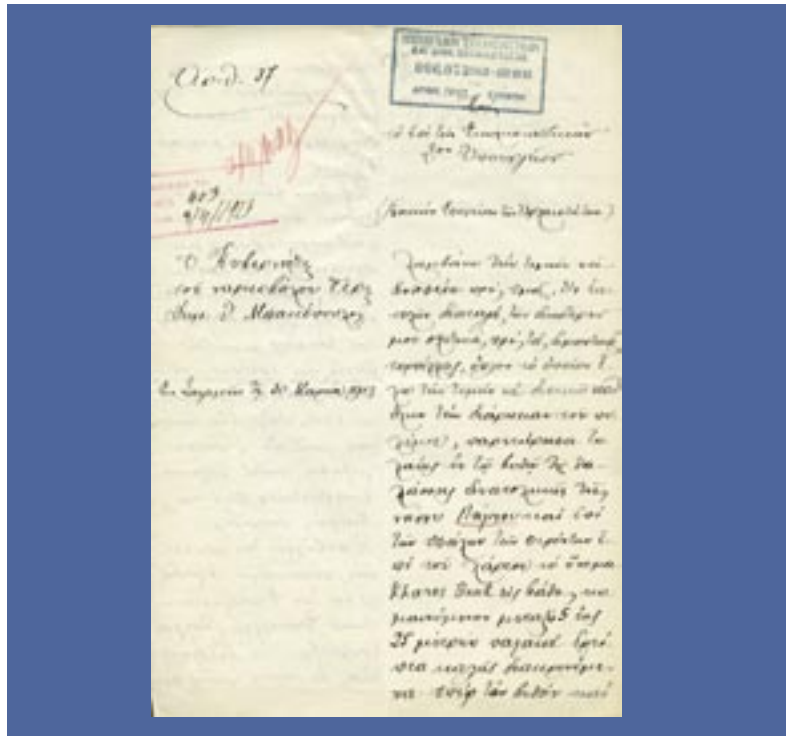
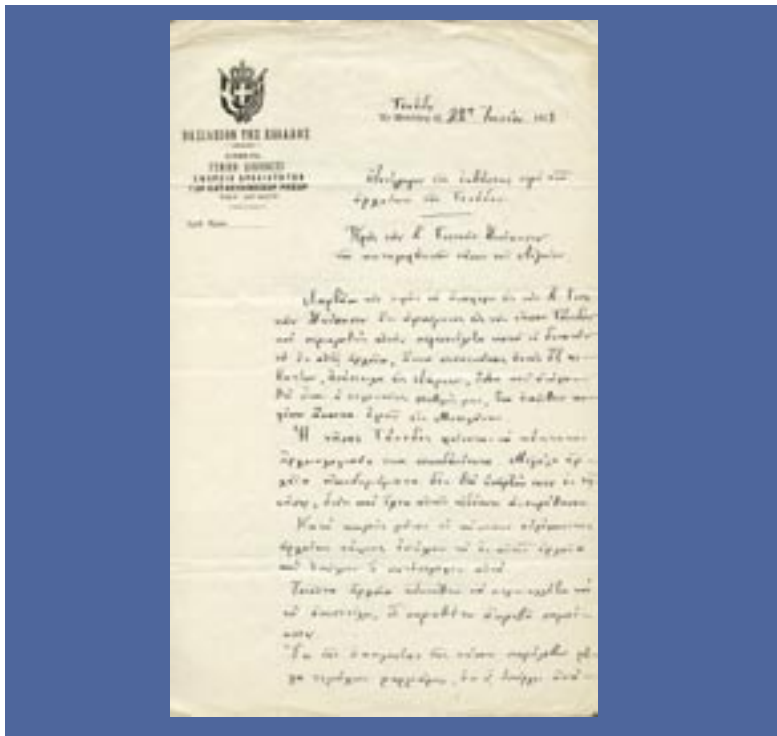

Εικ. 7.1: Έγγραφο της Πολιτικής Διοίκησης Μυτιλήνης, με το οποίο ενημερώνει το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίων Εκπαιδεύσεως για το διορισμό προσωρινού Εφόρου Αρχαιοτήτων.

Εικ. 7.2: Διαταγή του Υπουργείου των Στρατιωτικών περί αποσπάσεως οπλίτου Π. Κυπαρίσση.

Pic. 7.1: Document of the Political Administration of Mytilene, which informs the Ministry of Religion and Public Education about the appointment of a temporary Ephor of Antiquities.

Pic. 7.2: Order of the Ministry of Military Affairs regarding the detachment of private P. Kyparissis.

Εικ. 7.3: Έκθεση Π. Κυπαρίσση περί των αρχαίων της Τενέδου.

Εικ. 7.4: Αναφορά του κυβερνήτη του ναυαρχόβλου πλοίου «Αρξ» περί βυθισμένης πόλεως ανοικτά των ανατολικών ακτών της Λήμνου.

Pic. 7.3: P. Kyparissis' report regarding the antiquities on the island of Tenedos.

Pic. 7.4: Report of the captain of the ship "Arx" regarding a sunken town close to the Eastern coast of the island of Lemnos.

Ιωάννης Βάσιλας

1912-1922: Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τα έτη 1912-1922 αποτέλεσαν για την Ελλάδα περίοδο πολεμικής έντασης κατά την οποία έφτασε στην κορύφωση της πραγμάτωσής της η «Μεγάλη Ιδέα», καθώς η ελληνική επικράτεια επεκτάθηκε προς όλα σχεδόν τα σημεία του ορίζοντα δημιουργώντας, έστω και πρόσκαιρα, την Ελλάδα των «δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Μέσα σε αυτές τις συνθήκες παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η παρακολούθηση της λειτουργίας του ρόλου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, όπως αυτή προκύπτει από τα τεκμήρια του Ιστορικού Αρχείου της.

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία μέχρι το 1912 είχε οργανωθεί σε Αρχαιολογικές Περιφέρειες, αντίστοιχες των Περιφερειακών Διευθύνσεων Εκπαίδευσης, ως αποτέλεσμα της ένταξης, από τη σύστασή της, στο Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως. Επιπλέον, η πολιτική του Ελληνικού Κράτους απέναντι στις αρχαιότητες διαμορφωνόταν υπό το πρίσμα της δημιουργίας ενός ιστού «αρχαιολογικού αποθέματος», το οποίο θα αναδείκνυε τη σύνδεση της νέας κρατικής οντότητας με το αρχαιοελληνικό της παρελθόν.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος επέσπευσε τις εξελίξεις στην πρόσκτηση νέων εδαφών. Στα νέα δεδομένα, η Αρχαιολογική Υπηρεσία ανέδειξε τα αντανάκλαστικά της και επαναπροσδιόρισε εν μέρει την αρχαιολογική πολιτική. Τα πρώτα στοιχεία προκύπτουν από τον τρόπο με τον οποίο τόσο η κεντρική διοίκηση όσο και οι τοπικοί φορείς ενήργησαν για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιοτήτων μετά την κατάληψη των νησιών του κεντρικού και βορειοανατολικού Αιγαίου.

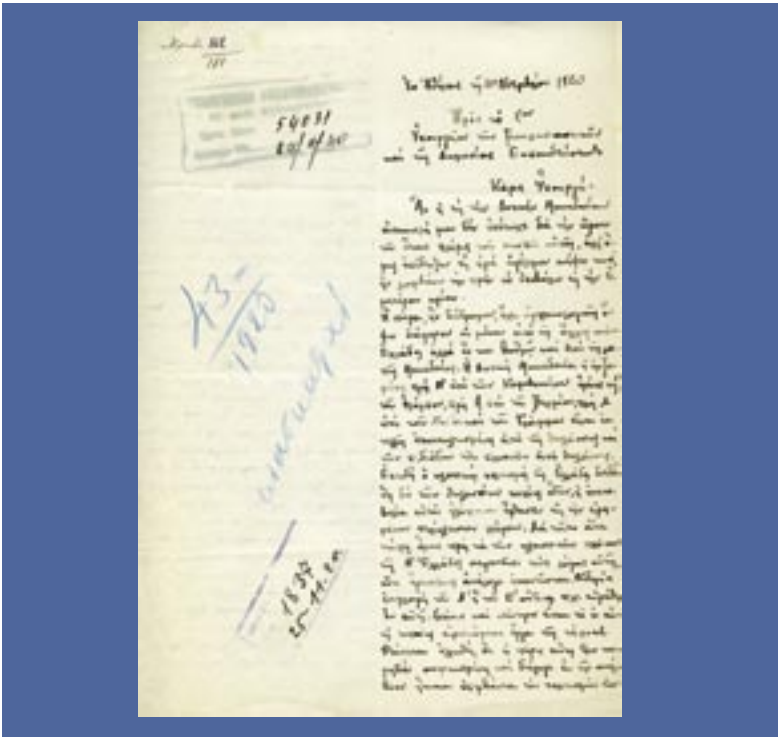
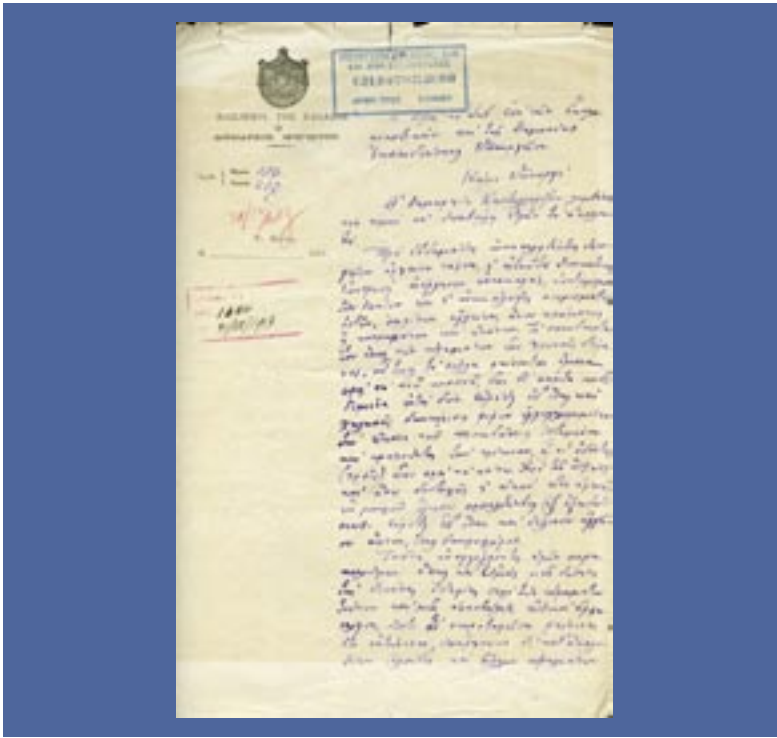
Σε έγγραφό της η πολιτική διοίκηση Μυτιλήνης, στις 23/11/1912, μόλις 15 ημέρες μετά την απελευθέρωση του νησιού, και χωρίς αυτή να έχει ακόμη ολοκληρωθεί, ενημερώνει το Υπουργείο ότι έχει ήδη διοριστεί προσωρινός Έφορος Αρχαιοτήτων με σκοπό την περισυλλογή και την τοποθέτηση των αρχαιοτήτων σε ασφαλή χώρο. Πιο εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι με έγγραφό του, με ημερομηνία 10 Νοεμβρίου 1912, την ημέρα της απελευθέρωσης του νησιού, ο Υπουργός Παιδείας απέστειλε στον Διοικητή της Χίου τεύχος με τον ισχύοντα τότε Αρχαιολογικό Νόμο ΒΜΧς του 1899, ώστε, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, «μεριμνήσετε δια των λειτουργών της εκπαιδεύσεως και των άλλων αρμοδίων αρχών προς περισυλλογήν και συντήρησιν των εν τη υπό την υμετέρα διοίκειν νήσω υπάρχόντων αρχαίων».

Σχεδόν άμεσα άλλωστε σχεδιάστηκε και οργανώθηκε τους πρώτους μήνες του 1913 η «Παράτη Γενική Διοικήσει Εφορεία Αρχαιοτήτων των καταλειφθσών νήσων του Αιγαίου», με δικό της μάλιστα τυπωμένο λογότυπο, στην οποία με απόφαση του Πρωθυπουργού και Υπουργού των Στρατιωτικών Ελευθερίου Βενιζέλου αποσπάσθηκε ως Έφορος ο επίστρατος τότε Ν. Κυπαρίσσης. Ο Κυπαρίσσης σε μικρό χρονικό διάστημα ήταν σε θέση να αποστείλει στην κεντρική υπηρεσία ολοκληρωμένες εκθέσεις από τα νησιά που αποτελούσαν τη συγκεκριμένη Εφορεία.

Πέρα όμως από την κεντρική διοίκηση και τις κατευθύνσεις που δόθηκαν από αυτήν, αξιοσημείωτος είναι και ο τρόπος με τον οποίο ανταποκρίθηκαν στην ανάγκη ανάδειξης και διατήρησης των αρχαιοτήτων τοπικοί φορείς,

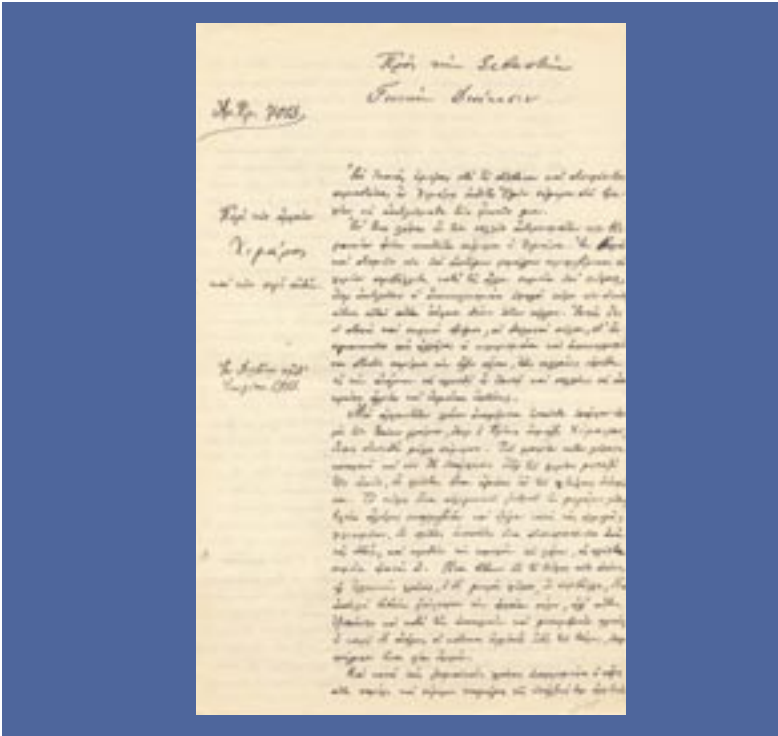
αλλά και μη σχετιζόμενα με την αρχαιολογία πρόσωπα. Σε έγγραφο του κυβερνήτη του ναρκοβόλου πλοίου «ΑΡΞ» κ. Δ. Μπακόπουλου της 3 Απριλίου 1913 γίνεται αναφορά σε βυθισμένη αρχαία πόλη ανοικτά των ανατολικών ακτών της Λήμνου, στη θέση των υφάλων με το όνομα Kharos Bank, σε βάθος 5-25 μέτρων, περιμέτρου 3 μιλίων, με τη χαρακτηριστική σημείωση «...τα ερείπια της οποίας η Θεία Πρόνοια ηθέλησε να φανερώσει την ημέραν καθ' ην η διαφυλάξασα αυτά θάλασσα επανεκτήθη υπό της Μητέρας Πατρίδος». Από την άλλη, ο Δήμαρχος Μεγίστης (Καστελόριζου) με αναφορά του στις 21 Δεκεμβρίου 1913, ζήτησε οδηγίες και την αποστολή αρχαιολόγου ενημερώνοντας το Υπουργείο ότι η διοικούσα εκεί επιτροπή είχε προβεί σε ανασκαφή ανευρεθέντος τάφου με ένα εντυπωσιακό μάλιστα εύρημα: χρυσό στεφάνι αποτελούμενο από 35 φύλλα κισσού με άνθη, μέσα σε μαρμαρίνη λάρνακα.

Επιβεβαιώνεται δε, από τα τεκμήρια που αφορούν και τις υπόλοιπες περιοχές στις οποίες επεκτείνεται η ελληνική επικράτεια, όπως τη Βόρειο Ήπειρο, τη Δυτική Μακεδονία και φυσικά τη Μικρά Ασία, ότι τα παραπάνω δεν αποτελούν μεμονωμένα περιστατικά. Από αναφορά του Κεραμόπουλου στις 4 Αυγούστου 1920 μαθαίνουμε ότι το Αρχαιολογικό Συμβούλιο είχε αποφασίσει ήδη από τον Μάρτιο του 1914 τη διεξαγωγή ανασκαφών στις πεδιάδες Καϊλαριών και Καστοριάς, οι οποίες τελικά δεν πραγματοποιήθηκαν λόγω των πολεμικών γεγονότων. Σε άλλη αναφορά του, έπειτα από περιήγηση στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, επεσήμανε την ανάγκη δημιουργίας ξεχωριστής Αρχαιολογικής Περιφέρειας, δεδομένων των ιδιαιτέρων

Εικ. 7.5: Αναφορά του Δημάρχου Μεγίστης περί ευρημάτων σε αρχαίο τάφο.
Pic. 7.5: Report of the Megisti Mayor regarding finds in an ancient tomb.

Εικ. 7.6: Αναφορά του Κεραμόπουλου με την οποία προτείνεται η ίδρυση ξεχωριστής αρχαιολογικής περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.
Pic. 7.6: Report by Keramopoulos where he suggests the establishment of a separate West Macedonia archaeological district.

Εικ. 7.7, 7.8: Εκθέσεις Ευαγγελίδη για τα αποτελέσματα των αρχαιολογικών ερευνών που διεξήχθησαν στη Βόρεια Ήπειρο τον Ιούλιο του 1913.
Pic. 7.7, 7.8: Reports by Evaggelidis regarding the results of the archeological researches that took place in North Epirus during July 1913.

αρχαιολογικών στοιχείων της περιοχής «Η χώρα, ην διέδραμον, έχει αρχαιολογικώς όψιν διάφορον ου μόνον από της άλλης νοτίου Ελλάδος αλλά εν τίνι βαθμῷ και από της λοιπής Μακεδονίας», δήλωσε χαρακτηριστικά και κατέληξε «Προς τούτο νομίζω πρόσφορον να αποσπασθῆ ἡ Δυτική Μακεδονία από της Αρχαιολογικής Περιφέρειας της ὅλης Μακεδονίας και αποτελέσῃ ἰδίαν Περιφέρειαν υπό ἴδιον Ἐφορον ἢ Επιμελητήν,...».

Στη Βόρειο Ἡπειρο δραστηριοποιήθηκε ἄμεσα ὁ Επιμελητής Αρχαιοτήτων Ευαγγελίδης υπό τὴν «Γενικὴν Διοίκησιν τῶν ἐν Ἡπείρῳ υπό τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κατεχομένων χωρῶν», ὁ ὁποῖος, με σειρά ἐκθέσεων, ενημέρωσε τόσο τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅσον και τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας για τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν τοῦ Ιουλίου και Αὐγούστου 1913 στο Ἀργυρόκαστρο, στο Δέλβινο, στο Τεπελένι, στη Χιμάρα και σε ἄλλες περιοχές τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἡ εἰκόνα ολοκληρώνεται με τὴ δράση τῆς Αρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας στη Μικρὰ Ἀσία. Με ἐγκύκλιό του με ἡμερομηνία 6 Ιουνίου 1920, ὁ

Ἵψατος Ἀρμοστής τῆς Ἑλλάδας στη Σμύρνη τόνιζε τὴν ἀνάγκη διατήρησης και συγκέντρωσης τῶν ἀρχαιοτήτων, ἀπαγορεύοντας σε αὐστηρὸ τόνο τὴν για ὁποιοδήποτε πρόσχημα ἐξαγωγή τους, ἐνῶ, κατόπιν συνεννοήσεως τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως με τὴν Ἵψατη Ἀρμοστεία, Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ἀποστάλθηκαν στη Μικρὰ Ἀσία προκειμένου να προβοῦν σε ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες. Ἀνασκαφές διεξήχθησαν στη Νύσσα, τὴν Ἐφεσο και τὴς Κλαζομενές και ἀπέδοσαν σημαντικὰ εὐρήματα, τὰ ὁποῖα προκάλεσαν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης και στον κυρίως ἐλλαδικὸ χώρο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐκθεση τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Νύσσης ἀπὸ τὸν Κουρουνιώτη δημοσιεύθηκε πρωτοσέλιδα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα ΕΣΤΙΑ στις 13/10/1921.

Με τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφή ἐκλείσε ὁ κύκλος που εἶχε ἀνοίξει 10 χρόνια πριν με τὸν Α Βαλκανικὸ Πόλεμο. Ἡ Αρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, ἀφού ἀντεπεξήλθε ικανοποιητικὰ στις ἀπαιτήσεις που δημιουργήθηκαν στο διάστημα αὐτό, ἐκλήθη να ἀναποκριθεῖ σε νέες πλέον συνθήκες.

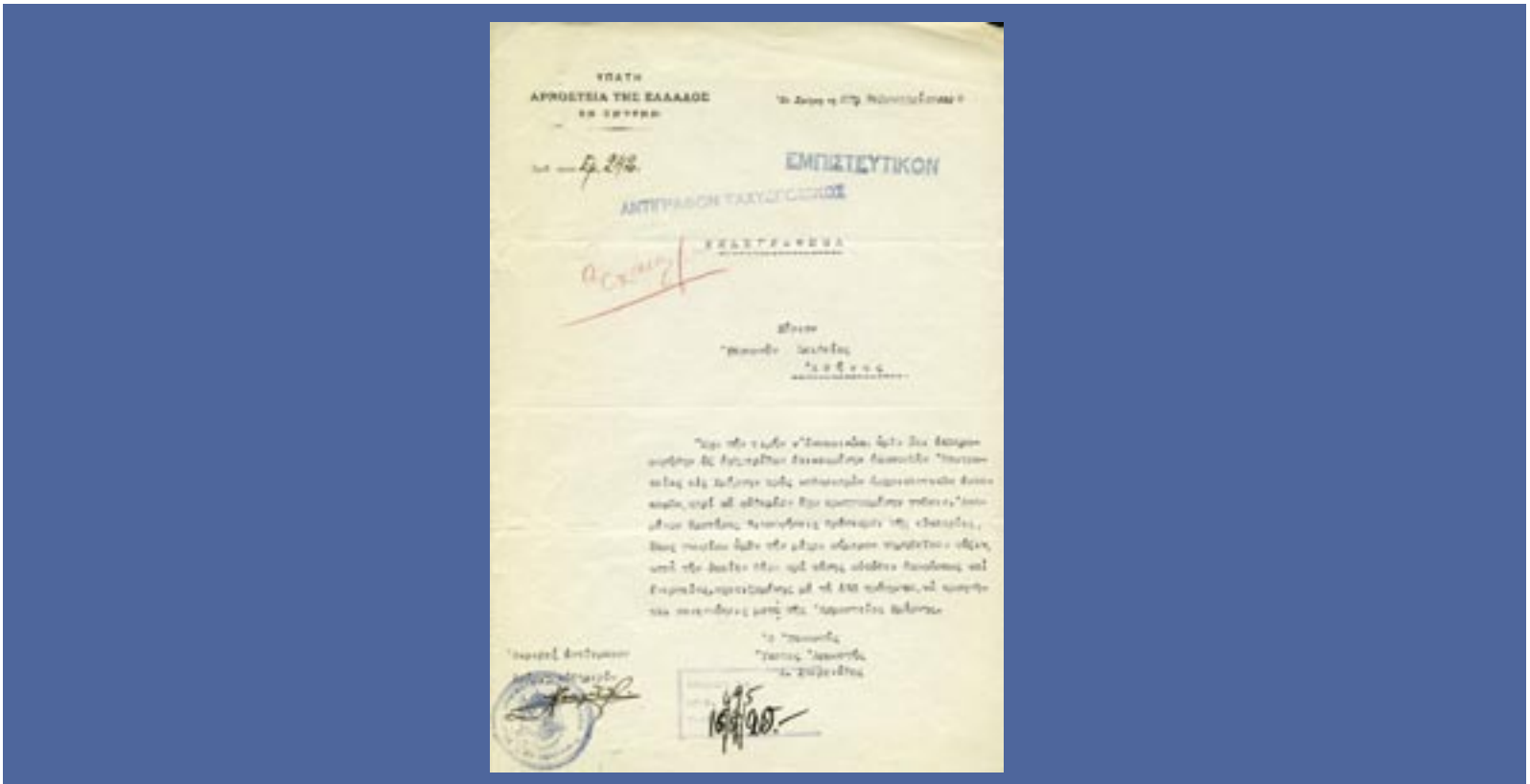
The period between 1912-1922 was crucial for Greek History, mainly because it resulted to the expansion of the State's territory.

According to the listed documents from the Historical Archive of the Greek Archaeological Service kept at the Directory of the National Archive of Monuments (Greek Ministry of Culture), the Archaeological Service acted imme-

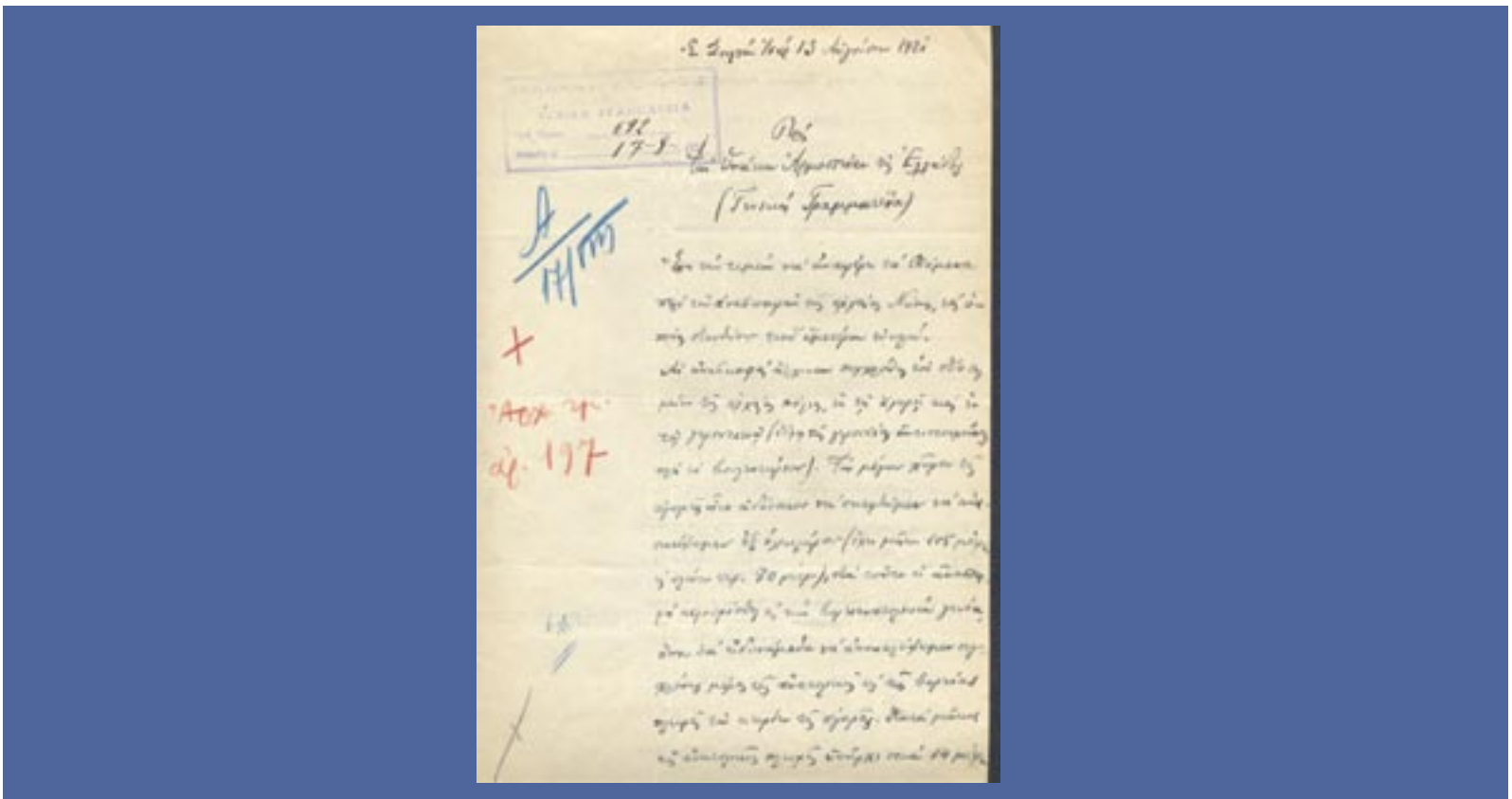
diately towards the protection and restoration of the monuments in the recently conquered areas of the State.

Such documents refer to the islands of the Northern and Eastern Aegean, where a new Ephorate was immediately established, and also to the areas of Western Macedonia, Northern Epirus and Asia Minor, where archaeolo-

gists of the Archaeological Service were fighting for the protection of the monuments, even during the war.

Εικ. 7.10: Αλληλογραφία μεταξύ Ύπατου Αρμοστή και Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για την αποστολή Ελλήνων αρχαιολόγων στη Μικρά Ασία.
 Pic. 7.10: Correspondence

Εικ. 7.11: Εκθέσεις ανασκαφών από τη Νύσσα και τις Κλαζομενές.
 Pic. 7.11: Excavation reports from Nyssa and Klazomenae.

Εικ. 8.1: Πρωτόκολλο Παράδοσης χρυσών και αργυρών αντικειμένων στην Τράπεζα της Ελλάδος. Συνοδευτική φωτογραφία.
Pic. 8.1: Protocol of Delivery of golden and bronze items to the Bank of Greece. Accompanying photograph.

Νίνα Νικολακέα

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Η προστασία των Αρχαιοτήτων είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα που απασχόλησαν την Ελληνική Κυβέρνηση σε περιόδους πολέμων - και κυρίως κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Ήδη από το 1937 είχε ξεκινήσει αλληλογραφία μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, σχετικά με την προστασία των αρχαίων. Και οι δύο πλευρές είχαν αντιληφθεί την έκρυθμη κατάσταση στην Ευρώπη και θεωρούσαν αναγκαία την προσπάθεια εξεύρεσης τρόπων διαφύλαξης των αρχαιοτήτων. Η ελληνική Κυβέρνηση και το Υπουργείο ζητούσαν από τους διευθυντές των κατά τόπους αρχαιολογικών μουσείων του κράτους να συντάξουν καταλόγους και να ταξινομήσουν τα αρχαία σε κατηγορίες με βάση τη σπουδαιότητά τους, ενώ θεωρούσαν αναγκαία την κατασκευή καταφυγίων σε μεγάλο βάθος. Οι αρχαιολόγοι υποστήριζαν ότι δεν είναι δυνατό να γίνει επιλογή ανάμεσα στα αρχαία, αλλά ότι όλα έπρεπε να διασωθούν σε περίπτωση πολέμου. Η άποψη αυτή δηλώθηκε καθαρά από τον Ν. Κυπαρίσση, Έφορο Αρχαιοτήτων Αθηνών (Αττική και Μεγαρίδας εκτός Πειραιώς), σε εμπιστευτική έκθεσή του προς το Υπουργείο, στις 11 Αυγούστου 1937. Αναφέρεται ότι είναι προτιμότερο, αντί να δαπανηθούν μεγάλα ποσά για την κατασκευή καταφυγίων, όπου θα διαφυλαχθούν μερικές από τις αρχαιότητες, να ιδρυθούν, με το ίδιο κόστος, νέα μουσεία, ασφαλή από φωτιά και βομβιστικές επιθέσεις, όλα σε ορισμένη περιοχή, π.χ. της Αθήνας γύρω από την Ακρόπολη. Τα νέα αυτά μουσεία θα αποτελούσαν «αρχαιολογικές πόλεις», οι οποίες με διεθνείς συμβάσεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ιερές και απαραβίαστες.

Το ίδιο έτος εστάλησαν στο Υπουργείο κατάλογοι ταξινόμησης των αρχαιοτήτων σε τάξεις σπουδαιότητας των μουσείων Δελφών, Χίου, Λέσβου, Νομισματικού, Πατρών, Βυζαντινού Αθηνών, Ολυμπίας, Θηβών, Βόλου, Ηρακλείου και των αρχαιολογικών συλλογών, Χανίων, Καστελλίου - Κισσάμου, Ρεθύμνης, Ναυπλίου, Τεγέας, Παλαιάς Κορίνθου, Επιδαύρου, Λυκοσούρας, Σικυώνος και Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Χαρακτηριστικό είναι το έγγραφο του Νικολάου Γιαννόπουλου, Επιμελητή Αρχαιοτήτων Θεσσαλίας, στις 8 Φεβρουαρίου 1937, στο οποίο καταγράφονται τα αρχαία του Μουσείου Βόλου, διαιρεμένα σε κατηγορίες. Σε ένα δεύτερο έγγραφο του Επιμελητή Ολυμπίας, περιέχεται ο κατάλογος ταξινόμησης των αρχαίων του εκεί Μουσείου.

Η Διεύθυνση Αρχαιολογίας στις 11 Νοεμβρίου 1940 εξέδωσε γενικές τεχνικές οδηγίες για την προστασία των αρχαίων των Μουσείων από εναέριους κινδύνους, συνοδευόμενες από δύο σχέδια - το πρώτο για την κατασκευή ορυγμάτων, και το δεύτερο για την προστασία των αγαλμάτων. Η κατάκωση των τελευταίων και άλλων λίθινων αντικειμένων προτεινόταν ως ο καταλληλότερος τρόπος εξασφάλισής τους. Τόποι κατάκωσης ορίζονταν τα δάπεδα των Μουσείων, οι αυλές τους ή οι αυλές άλλων δημοσίων ιδρυμάτων ή, τέλος, τα υπόγειά τους, σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο βάθος, για μείωση του κινδύνου. Στο επάνω μέρος το έδαφος έπρεπε να καλυφθεί με σιδηροπαγή πλάκα. Για τους τόπους κατάκωσης θα συντάσσονταν διαγράμματα με βάση ορισμένα σταθερά σημεία.

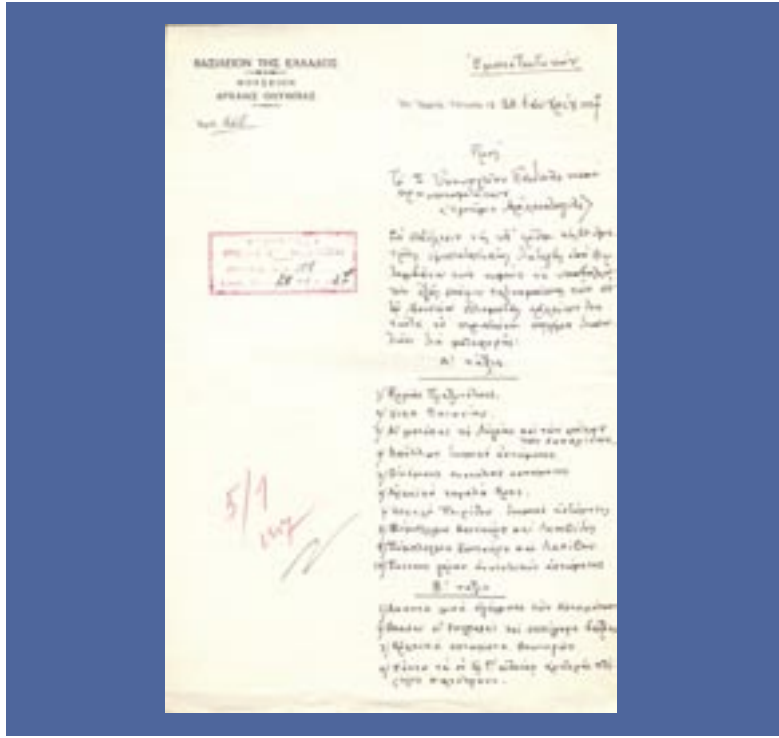
Η διαδικασία κατάκωσης ίσχυε και για τα μεγάλα πήλινα αντικείμενα. Για άλλες κατηγορίες κινητών αρχαίων, όπως τα χρυσά, προτεινόταν η κατάθεσή

τους στα θησαυροφυλάκια των κατά τόπους τραπεζών. Στο κεντρικό κατάστημα της Τράπεζας της Ελλάδος, στις 17 Απριλίου 1941, υπογράφηκε πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής ξύλινου κιβωτίου από τον Ν. Σαρσέντη, Γενικό Ταμεία της Τράπεζας της Ελλάδος, και την επιτροπή παραδόσεως. Το έγγραφο συνοδευόταν από φωτογραφίες του περιεχομένου του κιβωτίου, το οποίο περιείχε χρυσά και αργυρά αντικείμενα και έφερε επιγραφή ΜΟΥΣ.Θ/ΚΗΣ ΑΡ.1.

Για τα χάλκινα προβλεπόταν η φύλαξη εντός κιβωτίων, σε περιτύλιγμα από βαμβάκι και ξυλοβαμβάκι. Το εσωτερικό των κιβωτίων έπρεπε να καλυφθεί με κερόχαρτο, κερόπανο ή πισσόχαρτο και ο πυθμένας θα επιστρωνόταν με ροκανίδια, άχυρα ή χόρτα περιτυλιγμένα με κοινό χαρτί. Όσο για τα μικρά πήλινα αγγεία και αντικείμενα, αυτά φυλάσσονταν σε κιβώτια, τα οποία όμως θα περιτυλίγονταν σε τσιγαρόχαρτο. Τα κιβώτια, τέλος, θα διασπείρονταν στα υπόγεια ή ισόγεια των Μουσείων ή άλλων δημοσίων ιδρυμάτων και θα καλύπτονταν με σάκουσ άμμου ή χώμα.

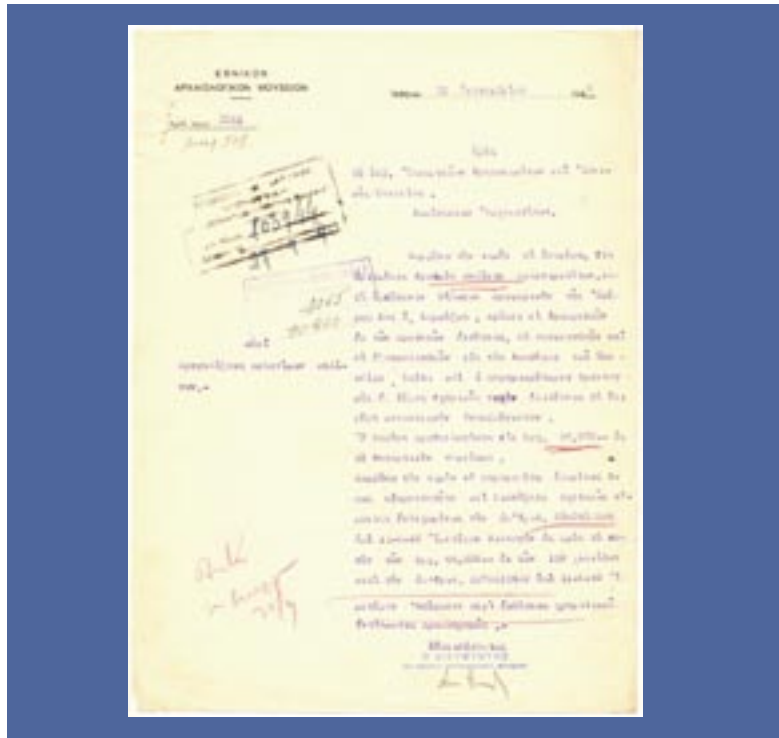
Το σφράγισμα των κιβωτίων οριζόταν να γίνει ενώπιον όλων των μελών της επιτροπής. Τα κιβώτια έπρεπε να αριθμηθούν με ειδικό αριθμό, αντίστοιχο με τους αριθμούς του ειδικού καταλόγου κιβωτίων. Σε κάθε κιβώτιο έπρεπε να επικολληθεί ή να επισυναφθεί ο κατάλογος του περιεχομένου.

Παρά τις γενικότερες οδηγίες του Υπουργείου για την εξασφάλιση των αρχαιοτήτων με μεγάλη σπουδαιότητα, οι αρχαιολογοί διαρκώς, με έγγραφα, ενημέρωναν το Υπουργείο για τη σπουδαιότητα και των υπόλοιπων αρχαιοτήτων. Χαρακτηριστικό

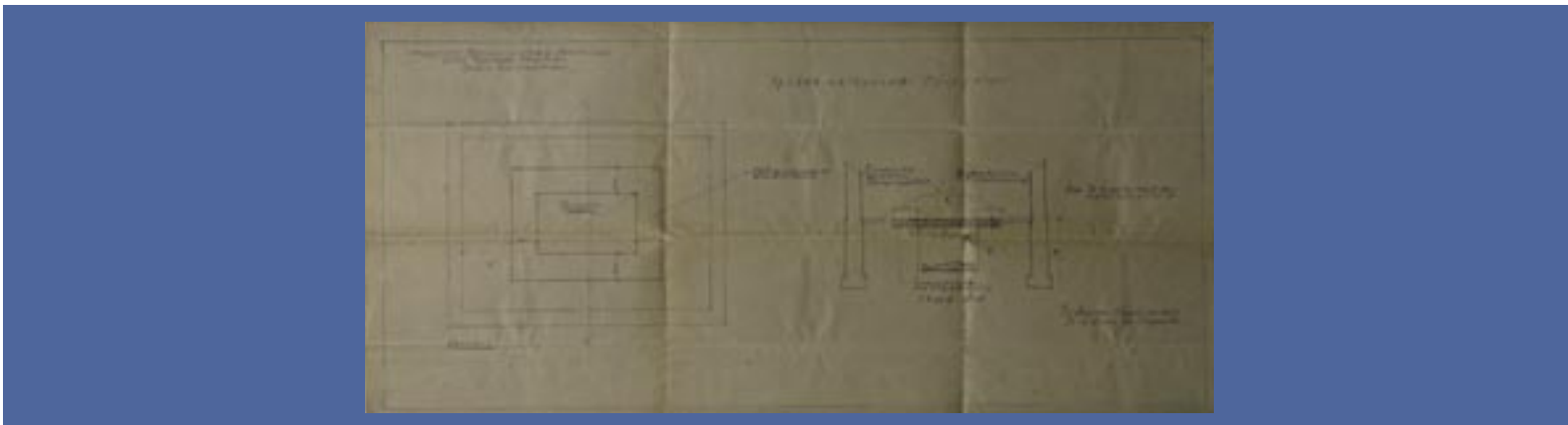
Εικ. 8.2: Κατάλογος των καλύτερα διατηρημένων αρχαιοτήτων του Μουσείου Βόλου.
Pic. 8.2: Catalogue of the best preserved antiquities in the Museum of Volos.

Εικ. 8.3: Κατάλογος αρχαιοτήτων του Μουσείου Αρχαίας Ολυμπίας.
Pic. 8.3: Catalogue of antiquities of the Olympia Museum.

Εικ. 8.4: Μέτρα φύλαξης για προστασία συλλογής μικροτεχνημάτων και αγγείων του ΕΑΜ από αεροπορική επιδρομή.
Pic. 8.4: Security measures for the protection of the National Archaeological Museum's collection of small finds and vessels from air invasions.

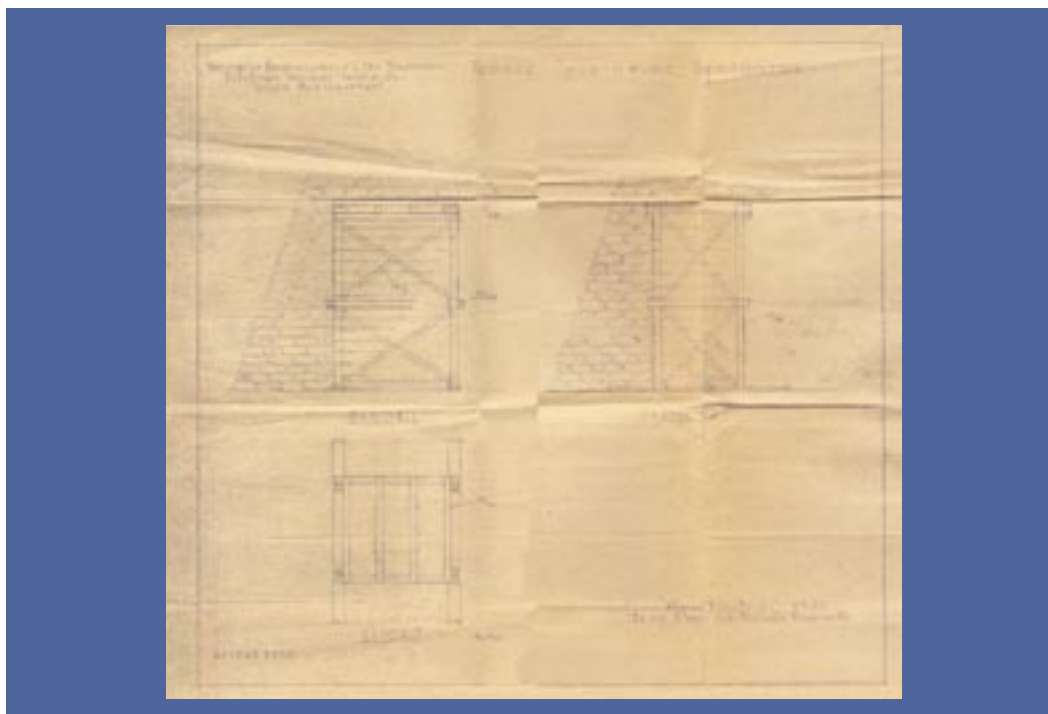
Εικ. 8.5: Δαπάνη για την προφύλαξη πήλινων αντικειμένων του ΕΑΜ.
Pic. 8.5: Expenditure for the protection of clay exhibits of the National Archaeological Museum.

Εικ. 8.6: Γενικές τεχνικές οδηγίες προς τα μουσεία για την προστασία των αρχαίων από εναέριους κινδύνους.
Pic. 8.6: General technical instructions given to museums for the preservation of antiquities from aerial dangers.

είναι ένα έγγραφο του 1940 της Σέμνης Καρούζου, Εφόρου Αγγείων και Μικροτεχνίας του Εθνικού Μουσείου, στο οποίο αναφέρεται ότι, σε αντίθεση με τη Μυκηναϊκή Συλλογή, για την προστασία των γλυπτών, πήλινων αγγείων, ειδωλίων και άλλων αντικειμένων μικροτεχνίας δεν είχε ληφθεί καμία μέριμνα. Σε ένα ακόμα έγγραφο του Διευθυντή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, με συνημμένο τον πίνακα της απαιτούμενης δαπάνης για τη διαφύλαξη των πήλινων, αναφέρεται ότι η Σέμνη Καρούζου ζητεί την προφύλαξη ορισμένου αριθμού πολύτιμων πήλινων.

Ο γενικότερος φόβος για το ξέσπασμα ενός πολέμου, για τον οποίο ο τότε Πρωθυπουργός της χώρας, Ιωάννης Μεταξάς, είχε κάνει δυσμενείς προβλέψεις, οδήγησε στη λήψη μέτρων για την προφύλαξη των αρχαιοτήτων από πιθανούς εναέριους βομβαρδισμούς. Παρά τα σοβαρότατα προβλήματα που αντιμετώπισε η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Κατοχής, η απόκρυψη αποδείχθηκε συνολικά ευεργετική για τα αρχαία.

Εικ. 8.7: Γενικές τεχνικές οδηγίες προς τα μουσεία για την προστασία των αρχαίων από εναέριους κινδύνους.
Pic. 8.7: General technical instructions given to museums for the preservation of antiquities from aerial dangers.

The protection of antiquities was one of the major concerns of the Greek government during World War II. The archaeologists worked together towards the protection of antiquities with success. There is a big number of documents regarding the protection of antiquities of the National Archaeological Museum, as

well as catalogues of antiquities of the local museums. The collections of Delphi, Chios, Patra, Olympia, Volos, Nauplion, Epidaurus and the Byzantine Museum of Athens are of great significance. Designs and documents at the Historical Archive indicate that antiquities were hidden and therefore preserved.

Εἰκ. 9.1: «Ἡ Πλατυτέ»
Pic. 9.1: "I Platitera ton Ou

Ιωάννα Δημοπούλου

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ, ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑ, 1945

Το συγκεκριμένο τεκμήριο, σχέδιο με μελάνι σε χαρτί, αποτελεί προσχέδιο του Φώτη Κόντογλου για το ναό του Αγίου Ανδρέα Κάτω Πατησίων, η εικονογράφηση του οποίου ολοκληρώθηκε το 1950. Ο ναός ήταν ερειπωμένος μέχρι και την Κατοχή και αναστηλώθηκε, σύμφωνα με την επιγραφή στο υπέρθυρο, μετά τον Πόλεμο υπό την επιμέλεια του Αναστάσιου Ορλάνδου. Η εκκλησία αγιογραφήθηκε την ίδια χρονιά με τον Άγιο Κωνσταντίνο Ομόνοιας και την Αγία Βαρβάρα Αιγάλεω.

Όπως προκύπτει από τα υπόλοιπα έγγραφα του φακέλου στον οποίο βρέθηκε το σχέδιο του Κόντογλου, η αναστήλωση του Αγίου Ανδρέα ήταν μία από τις πολλές που έλαβαν χώρα στη μεταπολεμική Ελλάδα. Τα πρώτα μετακατοχικά χρόνια, όμως, ήταν χρόνια μεγάλης δραστηριότητας και για τον Κόντογλου. Συμμετείχε σε ομαδικές εκθέσεις ζωγραφικής και εκδόθηκαν πολλά από τα βιβλία του, ενώ η δεκαετία του '50 σηματοδότησε την κορύφωση της παραγωγικότητας του Κόντογλου στον τομέα της θρησκευτικής ζωγραφικής.

Πέρα από την προφανή καλλιτεχνική του αξία, η σημασία του προσχεδίου αυτού έγκειται στο

γεγονός ότι αποτελεί μοναδική, αδημοσίευτη μαρτυρία για την εικονογράφηση της κόγχης του Ιερού, αφού οι υπάρχουσες τοιχογραφίες είναι σχεδόν κατεστραμμένες από την υγρασία. Ένα ακόμη προσχέδιο για τις τοιχογραφίες του εν λόγω ναού, σύμφωνα με μονογραφία του Ν. Ζία, είναι μια τέμπερα σε χαρτί για τον ανατολικό τοίχο, γύρω από την κόγχη του Ιερού, η οποία φέρει την έγκριση της Επιτροπής Τεχνοκριτικών στο κάτω μέρος.

Το προσχέδιο συνοδεύεται από δύο διαβιβαστικά, το σημαντικότερο των οποίων προσφέρει και τα ονόματα του Αρχαιολογικού Συμβουλίου που ενέκρινε το έργο του Κόντογλου. Το συμβούλιο αποτελούσαν σημαντικές μορφές της ελληνικής Αρχαιολογίας όπως οι Α. Κεραμόπουλος, Α. Ορλάνδος, Γ. Οικονόμος, Σ. Μαρινάτος, Χ. Καρούζος, και Ι. Μηλιάδης, μεταξύ άλλων.

Στο σχέδιο αυτό της Πλατυτέρας, ο Κόντογλου παραμένει πιστός στις αξίες του: γραμμικότητα και απλότητα, σχέση με τη Βυζαντινή παράδοση αλλά και τη λαϊκή ζωγραφική. Παρόλα αυτά, τόσο η εκφραστικότητα των προσώπων, ιδιαίτερα της Παναγίας, όσο και οι πτυχώσεις των ενδυμάτων, βρίσκονται πιο κοντά στην Παλαιολόγεια

ζωγραφική και τη σχολή του Πανσέληνου, παρά στη Μεταβυζαντινή παράδοση της Κρητικής σχολής.

Εικονογραφικά, η Παναγία ακολουθεί τον γνωστό τύπο της Πλατυτέρας. Είναι καθισμένη σε ημικυκλικό θρόνο, πάνω σε μαξιλάρι και ακουμπά τα πόδια της σε υποπόδιο. Στα γόνατά της κρατά τον Ιησού που ευλογεί με το δεξί του χέρι, ενώ στο αριστερό φέρει περγαμνή. Στην τελική σύνθεση που κόσμησε το ιερό, η Παναγία πλαισιώνεται από σεβίζοντες αγγέλους.

Οι τοιχογραφίες του Ναού του Αγίου Ανδρέα Πατησίων είναι σημαντικό έργο της εκκλησιαστικής δημιουργίας του Κόντογλου και πιθανότατα το τελευταίο μιας σειράς που είχε ξεκινήσει με την Αγία Λουκία του Ρίου (1934-5).

Photis Kontoglou, the renowned Greek artist, made this drawing in 1945 as part of his proposal for the wall paintings of the altar apsis of the Agios Andreas church in Kato Patissia, Athens. The church was renovated in 1950 and the mural paintings must have been finished around the same time. Based on information from the rest of the documents in the folder

where this drawing was discovered, church renovations were common in post-war Greece.

The drawing belongs to Kontoglou's mature period and is typical of his work, which relies heavily on traditional iconography and style, mainly of the late and post Byzantine period.

Apart from its obvious artistic value, the drawing's importance is further reinforced by the fact that it is the sole remainder of the apsis decorations. Most of the actual wall paintings have been almost entirely destroyed by humidity.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εν Αθήναις τῆς 7-12-1945

Ἀριθ. πρωτ. 80249/3118

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

1934

ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΙΣ

Διεύθυνσις: Αεροπορίας

Τμήμα

Γραφεῖον 710-12-45

Περίληψις περιεχομένου

~~Οργανισμοί~~

Συνημμένα

Α. Πρωτ.

6/14

1945

Προς

Τὸν Γενικό

Αεροπορικό

Ἐργον τῆς ἐπιπέδου
κατασκευαστικῆς ἐπι-
τηρείου, αἰδοῦσα
τῆς ἐν τῇ ἐδ. αἰ. 43 ἐ. ἐ.
αἰδοῦσα τοῦ ἀεροπο-
ρικοῦ ἀεροπορικοῦ ἐπι-
τηρείου, τῆς
ἐπιπέδου καὶ τῆς μετα-
βιβατικῆς καὶ τοῦ ἀερο-
πορικοῦ τακτικῶν.

Κατ' ἐπιταγήν
Α. Πρωτ.

Α. Πρωτ.

Εικ. 9.2: Διαβιβαστικό
Pic. 9.2: Ro

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλικού, Ντ., *Οι Ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας στις Κυκλάδες 1872 – 1910* (Αθήνα 2006)
- Βουδούρη, Δ., *Κράτος και Μουσεία. Το Θεσμικό Πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων* (Αθήνα 2003)
- Ζίας, Ν., *Φώτης Κόντογλου* (Αθήνα 1991)
- Καββαδίας, Π., *Ιστορία της Αρχαιολογικής Εταιρείας, από της εν Έτει 1837 Ιδρύσεως Αυτής μέχρι του 1900* (Αθήνα 1900)
- Καλπαξής, Α., "Επιρροές της Γαλλογερμανικής Αντιπαράθεσης του 19ου Αιώνα στην Κατασκευή της Εικόνας της Αρχαίας Ελλάδας", στο *Ένας Νέος Κόσμος Γεννιέται* (Αθήνα 1995)
- Κόκκου, Α., *Η Μέριμνα για τις Αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα Πρώτα Μουσεία* (Αθήνα 1977)
- Λεονάρδος, Β., *Η Ολυμπία* (Αθήνα 1901)
- Λιανός, Ν., "Έρευνα στο Ναυάγιο «Μέντωρ»", *Αρχαιολογία* 8 (1983) σ. 8-24
- Μενδώνη, Λ., "Ο Κωνσταντίνος Μάνθος και η Ιστορία των Επιγραφών της Κέας", *Κατάλογος της Έκθεσης: Πολιτεύεσθαι τους Κείους κατά Πόλεις* (Αθήνα 2007)
- Πάντος, Π. Α., "Περίγραμμα της Αρχαιολογίας και του Αρχαιολογικού Επαγγέλματος στην Ελλάδα (Outline of Archaeology and the Archaeological Profession in Greece)", στην ιστοσελίδα www.discovering-archaeologists.eu
- Παπαδημητρίου, Αλ. & Ε., *Μνήμη Κόντογλου. Δέκα Χρόνια από την Κοίμησή του* (Αθήνα 1975)
- Παπασπυρίδη – Καρούζου, Σ., "Πώς Φυλάχθηκαν τα Αρχαία του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου", *Νέα Εστία* 1946, σελ. 40
- Πετράκος, Β., "Δοκίμιο για την Αρχαιολογική Νομοθεσία", *Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου* 29, (1982) σ. 17-26
- Πετράκος, Β., *Η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Η Ιστορία των 150 Χρόνων της 1837-1987* (Αθήνα 1987)
- Πετράκος, Β., *Η Απαρχή της Ελληνικής Αρχαιολογίας και η Ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας* (Αθήνα 2004)
- Πετράκος, Β., "Ο Παναγιώτης Σταματάκης και η Ανασκαφή των Μυκηνών", *Κατάλογος της Έκθεσης: Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός. Εκατό Χρόνια από το θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν* (Αθήνα 1990)
- Σιμόπουλος, Κ., *Ξένοι περιηγητές στην Ελλάδα* (Αθήνα 1972)
- Στάης, Β., *Τα εξ Αντικυθήρων Ευρήματα. Χρονολογία, Προέλευσις, Χαλκούς Έφηβος* (Αθήνα 1905)
- Χατζηφώτης, Ι. Μ., *Φώτιος Κόντογλου. Η ζωή και το έργο του* (Αθήνα 1978)
- «Τα ευρήματα των Αντικυθήρων», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 1901

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Avgouli, M., "The first Greek Museums and National Identity", στο Kaplan F.S. (εκδ.), *Museums and the Making of "Ourselves": The Role of Objects in National Identity* (Λονδίνο 1994)
- Bennett, T., *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics* (Λονδίνο-Νέα Υόρκη 1995)
- Curtius, E., Adler F. (εκδ.), *Olympia. die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung. Topographie und Geschichte* (Βερολίνο 1897)
- Delgado, J.P. (εκδ.), *Encyclopedia of Underwater and Maritime Archaeology* (Λονδίνο 1997)
- Davidson Weinberg, G., Grace, R. κ.ά., "The Antikythira Shipwreck Reconsidered", *Transactions of the American Philosophical Society* 55.3 (Φιλαδέλφεια 1965)
- Herzfeld, M., *Ours Once More: Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*. (Καίμπριτζ 1982)
- Herzfeld, M., *Πάλι δικά μας: Λαογραφία, Ιδεολογία και η Διαμόρφωση της Σύγχρονης Ελλάδας* (Αθήνα 2002)
- Kyrieleis, H. (εκδ.), "Olympia 1875-2000. 125 Jahre deutsche Ausgrabungen", στο *Internationales Symposium, Berlin, 2000* (Μάιντζ 2002)
- Mouliou, M., "Ancient Greece, its Classical Heritage and the Modern Greeks: Aspects of Nationalism in Museum Exhibitions", στο Atkinson, J., Banks, I., O'Sullivan, J. (εκδ.), *Nationalism and Archaeology; Scottish Archaeological Forum. Proceedings of a conference hosted by Scottish Archaeological Forum* (Γλασκώβη 1994) σ. 174-199

Επιστημονική Επιμέλεια
Δρ. Μεταξία Τσιμποπούλου

Επιμέλεια Έκδοσης
Δρ. Αγγελική Κοσμοπούλου

Σχεδιασμός Εντύπου
Logos Associates

Συγγραφή Κειμένων
Δρ. Αλεξάνδρα Αλεξανδρή
Μαρία Αντωνίου
Ιωάννης Βάσιλας
Φραγκούλα Γεώργια
Δρ. Ιωάννα Δημοπούλου
Κατερίνα Μπίχτα
Νίνα Νικολακέα
Δρ. Έρη Παπαθεοδώρου
Δημήτρης Χαραλαμπίδης

Μουσειολόγος
Αλεξάνδρα Νικηφορίδου

Αρχιτέκτων
Αντωνία Πάνου

Οπτικοακουστικές Εφαρμογές
Ευάγγελος Χριστοδούλου

Επιμέλεια Εκφωνήσεων
Κωστής Σφυρικήδης

Εκτύπωση
ΛΙΘΟΤΥΠΙΚΗ Α.Ε.

© 2008, Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Αγίων Ασωμάτων 11, Αθήνα 105 53
τηλ.: 210 32 29 820, e-mail: deam@culture.gr
ISBN: 978-960-214-799-3

